

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ПМР

ДОЗ «Придністровський державний інститут
розвитку освіти»

ЗБІРНИК
нормативного і програмного
супроводу
з навчального предмета
«Українська література»
(рідна)

Рекомендовано Міністерством освіти ПМР

Тирасполь
2009

ББК 74.202 (4ПМР)
С23

Укладач

Аношкіна І.О. — гол. методист з української мови
та літератури ДОЗ «ПДІРО»

Збірник нормативного і програмного супроводу з навчального пред-
С23 мета «Українська література» (рідна). — Тирасполь: ДОЗ «ПДІРО», 2009. —
149 с. — Тираж 10 екз.

ББК 74.202 (4ПМР)

© ДОЗ «ПДІРО», 2009

МИНИСТЕРУЛ ЕДУКАЦИЕЙ
АЛ РЕПУБЛИЧИЙ МОЛДОВЕНЕШТЬ
НИСТРЕНЕ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ МОЛДАВСЬКОЇ
РЕСПУБЛІКИ

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ
ПРИДНЕСТРОВСКОЙ МОЛДАВСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

П Р И К А З

12.05.2009 г.

№ 547

О введении в действие
решений Коллегии Министерства просвещения
от 30.04.2009 г.

В соответствии с Законом Приднестровской Молдавской Республики от 27 июня 2003 года № 292-3-III «Об образовании» (САЗ 03-26) в действующей редакции и на основании Указа Президента Приднестровской Молдавской Республики от 28 февраля 2007 года № 188 «Об утверждении Положения, структуры и штатного расписания Министерства просвещения Приднестровской Молдавской Республики» (САЗ 07-10) с изменениями и дополнениями, внесенными Указами Президента Приднестровской Молдавской Республики от 26 мая 2008 года № 314 (САЗ 08-21) от 16 сентября 2008 года № 591 (САЗ 08-37), от 3 марта 2009 года № 142 (САЗ 09-10), приказа Министра просвещения Приднестровской Молдавской Республики от 3 ноября 2004 года № 1359 «Об утверждении Положения о Коллегии Министерства просвещения»

п р и к а з ы в а ю:

1. Утвердить и ввести в действие решения Коллегии Министерства просвещения от 30.04.2009 г. по следующим вопросам:

1.1. «Об утверждении государственных образовательных стандартов начального профессионального образования» (приложение 1);

1.2. «О переутверждении государственных образовательных стандартов общего образования» (приложение 2);

1.3. «Проект Концепции исторического образования в организациях образования ПМР» (приложение 3).

2. Разрешить ГОУ «Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко» открыть специальность:

— 210106 «Промышленная электроника».

3. Контроль за исполнением настоящего приказа по вопросу 1.1 возложить на начальника управления профессионального образования и кадровой политики С.И. Токарева; по вопросам 1.2, 1.3 возложить на начальника управления образования Т.П. Глушкову; по вопросу 2 возложить на начальника управления инспектирования Т.В. Смык.

Министр просвещения

М.Р. Пащенко

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ
ПРИДНЕСТРОВСКОЙ МОЛДАВСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

П Р И К А З

10.04.2006 г.

№ 314

О введении в действие
решений Коллегии Министерства просвещения
от 29.03.2006 г.

Согласно п. 2.4 Положения «О Коллегии Министерства просвещения Приднестровской Молдавской Республики» (приказ Министра просвещения № 1359 от 03.11.2004 г.)

п р и к а з ы в а ю:

1. Утвердить и ввести в действие решения Коллегии Министерства просвещения от 29.03.2006 г. по вопросам:

1.1. Итоги НИР и НМР, выполненных в 2005 году по заказу Министерства просвещения (приложение 1).

1.2. Выполнение ГЦП «Учебник» за 2002–2006 гг. Концептуальные основы ГЦП «Учебник» на 2007–2011 годы (приложение 2).

1.3. Состояние муниципальной системы физического воспитания и спорта Слободзейского района (приложение 3).

1.4. **Утверждение Базисного учебно-развивающего плана общего образования в ПМР** (приложение 4).

2. Разрешить Рыбницкому политехническому техникуму ведение образовательной деятельности по профессиям «Мастер по техническому обслуживанию и ремонту машинотракторного парка», «Повар».

3. Контроль за исполнением настоящего приказа по вопросам 1.1, 1.2, 1.4, 2 возложить на Первого заместителя министра Гелло В.А.; по вопросу 1.3 возложить на заместителя Министра Суринова В.Г.

Министр просвещения

Е.В. Бомешко

БАЗИСНЫЙ УЧЕБНО-РАЗВИВАЮЩИЙ ПЛАН общего образования в Приднестровской Молдавской Республике

Учебные предметы	Количество часов в неделю по классам									10(11) базовый	11(12) базовый	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9			(10)
ИНВАРИАНТНАЯ ЧАСТЬ												
Родной язык (рус., молд., укр.)	5	5	5	5	6	6	4	3	2-3-3	2-3-3	1	1
Родная литература (рус., молд., укр.)	4	4	3	3	2	2	2	2	3-4-5	3-4-5	3	3
Официальный язык (рус., молд., укр.)	1	2	2	2	3	3	3	3	2-3-4	2-3-4	2	2
Иностранный язык (англ., нем., фр., исп.)	2	2	2	2	3	3	3	3	3-4-5	3-4-5	2	2
Математика	4	4	4	4	5	5	5	5	5-6-7	5-6-7	5	5
Информатика и информационно-коммуникативные технологии	1	1	2	2				1	1-2-3	1-2-3	1	1
Окружающий мир												
Природоведение					2							
Биология						2	2	2	2-2-3	2-2-3	2	2
География					2	2	2	2	2-2-2	2-2-2	2	1
Физика и астрономия						2	2	2	2-3-4	2-3-4	2	3
Химия								2	2-2-2	2-2-2	2	2
История					2	2	2	2	3-4-4	3-4-4	3	3
Обществознание					1	1	1	1	1-1-2	1-1-2	2	2
Изобразительное искусство	1	1	1	1	1	1	1					
Музыка	1	1	1	1	1	1	1					
Физическая культура	2	2	2	2	2	2	2	2	2-3-3	2-3-3	2	2
Основы безопасности жизнедеятельности / НВП								1				
Технология, труд	1	1	1	1	2	2	2	2	2-1-0	2-1-0	2	2
ИТОГО:	20	23	23	23	29	32	32	33	34	34	33/35	33/35
Максимальная учебная нагрузка на 1 учащегося при пятидневке / шестидневке, не более	20	23/25	23/25	23/25	0/31	0/32	0/34	0/35	0/35	7/35	0/36	0/36
ВАРИАТИВНАЯ ЧАСТЬ (УЧЕНИЧЕСКИЙ И ШКОЛЬНЫЙ КОМПОНЕНТ)												
Групповые занятия, учебные курсы и факультативы	3	1	1	1	2	1	2	2	3	3	3	3
Развивающие занятия активно-двигательного и поисково-творческого характера по выбору учащихся	1	1	1	1	2	1	2	2			2	2
Общий объем учебного плана	23	25	25	25	33	34	36	37	37	37	40	40
Трудовая деятельность (в днях)					до 10	до 10	до 10	до 10	до 10	до 10		

Пояснительная записка к Базисному учебно-развивающему плану общего образования

I. Общие положения

1. Базисный учебно-развивающий план (далее — Базисный план) общего образования является основополагающим элементом Государственного образовательного стандарта начального общего, основного общего и полного (среднего) общего образования (далее — общего образования) и конкретизирует правовые основы государственных гарантий прав граждан на бесплатное общее образование.

2. Базисный план является нормативным актом, устанавливающим:

- а) перечень учебных дисциплин;
- б) объем учебного времени, отводимого на освоение содержания образования по годам обучения, классам и учебным дисциплинам;
- в) объем учебных, развивающих и коррекционных занятий исходя из типа и вида образовательного учреждения, образовательных потребностей граждан и особенностей контингента обучаемых;
- г) объем максимальной учебной нагрузки обучающихся в соответствии с СанПиНами;
- д) общий объем бюджетного финансирования учебного плана для образовательного учреждения соответствующего типа и вида.

3. Базисный план разработан в соответствии с Законом Приднестровской Молдавской Республики «Об образовании» (САЗ 03-26), на основе образовательного стандарта Приднестровской Молдавской Республики в сфере общего образования (принят Постановлением Верховного Совета № 160 от 21.05.1999), с учетом формирования единого образовательного пространства с Российской Федерацией, в рамках государственных минимальных социальных стандартов в области образования в Приднестровской Молдавской Республике (утверждены Постановлением Правительства Приднестровской Молдавской Республики № 132 от 14.04.2000), и является одним из основных государственных нормативов для государственных, муниципальных и аккредитованных негосударственных образовательных организаций в сфере общего образования.

4. Базисный план и разрабатываемые на его основе Примерные учебно-развивающие планы для различных типов и видов организаций образования, реализующих общеобразовательные программы, позволяют создать условия

для получения общего образования различного уровня направленности, обеспечить развитие, коррекцию и социально-педагогическую реабилитацию различных категорий обучаемых.

II. Структура Базисного плана

5. Базисный план включает пояснительную записку и сетку часов.

6. Сетка часов состоит из:

а) инвариантной части, включающей обязательный перечень учебных дисциплин и обязательную норму количества часов по каждой дисциплине в разрезе классов, позволяющую реализовать обязательный минимум содержания основных образовательных программ общего образования;

б) вариативной части, включающей ученический и школьный компонент, что позволяет реализовать цели и задачи образовательного учреждения, учитывая его специфику, а также создает условия для удовлетворения образовательных, индивидуально-творческих, оздоровительных и познавательных потребностей личности обучаемых, способствует их всестороннему развитию и социализации в современном обществе.

7. Для организации предпрофильной подготовки учащихся и ранней профилизации в 9 и 10 классах дана трехуровневая разбивка часов. Первая цифра обозначает количество часов, выделенных на изучение предмета на базовом уровне, вторая и третья цифры — количество часов, которое можно выделить на изучение предметов на повышенном или углубленном уровне.

8. Учебная дисциплина «Иностранный язык» изучается со 2 класса, при этом увеличено общее количества часов на ее изучение (со 2 по 9(10) класс на 6 часов). Предложенный объем учебного времени достаточен для освоения иностранного языка на функциональном уровне.

9. Учебная дисциплина «Окружающий мир (человек, природа, общество)» изучается в 1 и 2 классах по 1 часу в неделю и в 3 и 4 классах — по 2 часа в неделю. Предметная область является интегрированной. В ее содержание дополнительно введены развивающие модули и разделы социально-гуманитарной направленности, а также элементы безопасности жизнедеятельности.

10. Дисциплина «Информатика и информационно-коммуникационные технологии (ИКТ)», направленная на обеспечение всеобщей компьютерной грамотности, изучается в 3–4 классах в качестве учебного модуля в рамках учебного предмета «Технология (труд)» или за счет часов вариативной части Базисного плана и с 8 класса — как самостоятельный учебный предмет.

11. Часы, отведенные в 1–2 классах на преподавание учебных дисциплин «Искусство (ИЗО)» (1 час в неделю) и «Технология (Труд)» (1 час в неделю), по решению образовательного учреждения могут быть использованы для преподавания интегрированного учебного курса «Изобразительное искусство и художественный труд» (2 часа в неделю).

12. Учебная дисциплина «Обществознание» изучается с 6 по 11(12) класс. Предметная область является интегрированной, построена по модульному принципу и включает содержательные разделы: «Общество», «Человек», «Социальная сфера», «Политика», «Экономика» и «Право».

13. Учебная дисциплина «Основы безопасности жизнедеятельности» вводится для изучения на основной ступени общего образования. На ее освоение отведен 1 час в неделю в 8 классе. Часть традиционного содержания предметной области, связанной с некоторыми правовыми аспектами, перенесена в учебную дисциплину «Обществознание».

14. Предметная область «Технология» в начальной школе может быть представлена 2 вариантами:

— I вариант — трудовое обучение;

— II вариант — интегрированные курсы «Математика и конструирование» или «Изобразительное искусство и художественный труд».

Эта же предметная область «Технология» в основной школе может быть представлена курсами «Технология» (с разделом «Черчение» в 8 классе) или «Трудовое обучение».

Профессиональная ориентация может быть реализована как отдельным курсом в 8–9(10) классах (при наличии учебных программ), так и соответствующим разделом в учебной программе курса «Технология» или «Трудовое обучение».

15. Вариативная часть, состоящая из ученического и школьного компонента, включает:

15.1. Учебные занятия, которые предназначены:

а) для проведения консультаций и занятий, направленных на ликвидацию пробелов в знаниях учащихся, сдачу зачетов и отработок (индивидуальные и групповые занятия);

б) для углубленного изучения отдельных разделов, введения новых учебных курсов, организацию учебно-исследовательской работы с учащимися, проявившими особый интерес и способности в изучении определенного предмета. Учебные курсы и факультативы организуются только при наличии соответствующего кадрового и программно-учебно-методического обеспечения и с учетом желания учащихся и их родителей (законных представителей) и в соответствии с Инструкцией «Об организации занятий вариативной части учебного плана в общеобразовательных учреждениях ПМР» (принята приказом МП ПМР № 558 от 22.08.2002);

в) в сельских школах (при отсутствии нормативной наполняемости классов) для деления классов (классов-комплектов) на подгруппы при изучении официальных языков и трудовом обучении.

15.2. Развивающие занятия, которые предназначены для организации новых форм образовательного процесса, обеспечивающего реализацию индивидуально-творческих, оздоровительных и познавательных потребностей детей. Занятия активно-двигательного и поискового характера могут быть организованы в форме кружков, секций, детских объединений, клубов, творческих групп и т. д.

15.3. Учебные и развивающие занятия осуществляются в соответствии с расписанием второй половины дня (вне учебных занятий) и проводятся согласно рабочим календарным планам, утверждаемым администрацией образовательного учреждения или соответствующим программам, разрешенным к использованию в ПМР. Комплектование групп обучаемых (других организационных форм) проводится на добровольной основе, согласно заявлению учащегося или его родителей (законных представителей). Группы могут формироваться на разновозрастной основе и иметь непостоянный количественный состав.

15.4. Учебные и развивающие занятия финансируются в зависимости от количества групп, согласно количеству часов в соответствующем классе и исходя из норм наполняемости групп (в соответствии с Инструкцией «Об организации занятий вариативной части учебного плана в общеобразовательных учреждениях ПМР»). Предусматривается формирование разновозрастных групп при проведении учебных и развивающих занятий. В этой связи разрешается использование вакансий часов вариативной части в отдельных классах на соответствующие занятия в других классах, однако, при этом не должны превышать нормы максимально допустимой учебной нагрузки на обучаемого. Продолжительность одного учебного или развивающего занятия должна составлять до 45 минут.

15.5. В 9(10) классе часы вариативной части Базисного плана, отведенные на учебные курсы, факультативы и групповые занятия, рекомендуется использовать на организацию предпрофильной подготовки учащихся.

16. Практическая подготовка предусматривает различные формы организации производительного труда учащихся (участие в сельскохозяйственных или ремонтных работах, благоустройстве территории, помощи престарелым и т. п.). Вопросы, связанные с организацией производительного труда, решаются Советом или педагогическим советом образовательного учреждения по согласованию с родительским комитетом образовательного учреждения. От участия в трудовой практике освобождаются учащиеся, имеющие соответствующее заключение врача (справка ВКК). Конкретные формы, сроки

и порядок организации трудовой практики определяются образовательным учреждением самостоятельно или в договоре с базовым предприятием (другим юридическим или физическим лицом). Возможно использование времени, выделяемого на трудовую практику, для посильного участия обучающихся в ремонте и благоустройстве образовательного учреждения. При этом нормы рабочего времени для обучающихся определяются действующим законодательством ПМР, организация труда осуществляется в соответствии с Законом ПМР «Об охране и безопасности труда» (от 08.06.1993) и Правилами по технике безопасности и производственной санитарии при трудовом обучении и летних практических работах учащихся 9–10(11) классов общеобразовательных школ в сельскохозяйственном производстве.

III. Организация образовательного процесса

17. Нормативные сроки освоения образовательных программ в сфере общего образования — 11(12) лет для очной формы обучения и 12(13) лет для очно-заочной формы обучения, в том числе по ступеням общего образования:

- а) начальное общее образование — 4 года;
- б) основное общее образование — 5(6) лет;
- в) среднее (полное) общее образование — 2(3) года.

18. Продолжительность учебного года (без учета каникул) составляет 33 (в 1-х классах), 34 (в остальных классах) учебные недели.

19. Учебный годовой график образовательного учреждения разрабатывается на основании следующей структуры организации образовательного процесса:

19.1. Начало учебного года 1 сентября, завершение учебных занятий во всех классах 25 мая следующего календарного года.

19.2. Учебный год делится на четыре учебные четверти, в промежутках между которыми проводятся каникулы:

- а) осенние — 7 календарных дней (с 1 по 7 ноября включительно);
- б) зимние — 11 календарных дней (с 31 декабря по 10 января включительно);
- в) весенние — 7 календарных дней (с 25 марта по 31 марта включительно);
- г) для учащихся первых классов устанавливаются дополнительные недельные каникулы в середине февраля.

19.3. Промежуточная аттестация проводится с 26 по 31 мая включительно, а в 10 классах с углубленным изучением отдельных предметов, лицейских и гимназических классах при введении третьего экзамена промежуточная аттестация продлевается на 3 дня.

19.4. Итоговая аттестация в 9(10) классах проводится с 1 по 12 июня включительно, а в 11(12) классах начинается с 1 июня и заканчивается не позднее 22 июня.

19.5. В случае необходимости орган управления, в ведении которого находятся вопросы образования, может вносить изменения в структуру и содержание организации образовательного процесса.

20. На I ступени общего образования предусматривается единый режим работы (в рамках пятидневной учебной недели) для организаций образования всех уровней.

21. Реализация учебного плана в классах II, III ступени общего образования массовых школ предусматривает режим шестидневной учебной недели.

Реализация учебного плана в классах II, III ступени организаций образования повышенного уровня обеспечивается в соответствии с фактической нагрузкой и с учетом санитарных правил и норм (САЗ 05-18).

22. Продолжительность урока в классах I ступени: 40 минут в I классах; 45 минут во 2–4 классах, в классах II–III ступени — 45 минут.

23. Перечень учебных дисциплин, при изучении которых осуществляется деление классов на группы, и порядок деления установлен Государственными минимальными социальными стандартами образования (утверждены Постановлением Правительства ПМР № 132 от 14.04.2000).

IV. Требования к рабочим учебным планам образовательных учреждений

24. Рабочие учебные планы образовательного учреждения разрабатываются на основе Базисного учебно-развивающего плана.

25. Рабочие учебные планы на новый учебный год рассматриваются и принимаются на педагогическом Совете образовательного учреждения не позднее 15 мая текущего учебного года, согласовываются с учредителем (органом управления образованием) и утверждаются руководителем образовательного учреждения не позднее 15 июня текущего года.

26. На титульном листе учебного плана должны быть следующие записи:

- а) дата принятия на педагогическом совете;
- б) дата согласования с УНО;
- в) дата и номер приказа его утверждения.

27. На основании рабочего учебного плана осуществляется:

а) планирование педагогической нагрузки педагогическим работникам, которая после согласования с профсоюзным комитетом образовательного учреждения доводится под роспись до сведения каждого работника перед его уходом в очередной отпуск;

б) составление основного и второго расписания занятий на новый учебный год;

в) формирование перечня учебных и развивающих занятий вариативной части и подготовка их ресурсного обеспечения;

г) проектирование годового плана работы образовательного учреждения.

28. При согласовании рабочих учебных планов образовательное учреждение обязано предоставить сетку часов и свою пояснительную записку к ней.

29. В сетке часов инвариантная часть должна соответствовать инвариантной части Базисного учебно-развивающего плана, а вариативная часть предельно конкретизирована с указанием видов и названий учебных и развивающих занятий и распределением их по классам.

30. Образовательное учреждение после утверждения рабочего учебного плана не в праве вносить в него изменения в течение учебного года без согласования с учредителем (органом управления образования).

Пояснительная записка к примерным учебно-развивающим планам для профильного обучения на III ступени общего образования (средняя школа) в ПМР

Среднее (полное) общее образование — завершающая ступень общего образования, призванная обеспечить функциональную грамотность и социальную адаптацию обучающихся, содействовать их общественному и гражданскому самоопределению. Эти функции предопределяют направленность целей на формирование социально-грамотной и социально мобильной личности, осознающей свои гражданские права и обязанности, ясно представляющей себе потенциальные возможности, ресурсы и способы реализации выбранного жизненного пути. Эффективное достижение указанных целей возможно при введении профильного обучения, которое является системой специализированной подготовки (профильного обучения) в старших классах общеобразовательной школы, ориентированной на индивидуализацию обучения и социализацию обучающихся, в том числе с учетом реальных потребностей рынка труда, отработки гибкой системы профилей и кооперации старшей ступени школы с учреждениями начального, среднего и высшего профессионального образования.

Профильное обучение — средство дифференциации и индивидуализации обучения, когда за счет изменений в структуре, содержании и организации образовательного процесса более полно учитываются интересы, склонности и способности обучающихся, создаются условия для образования старшеклассников в соответствии с их профессиональными интересами и намерениями в отношении продолжения образования. При этом существенно расширяются возможности выстраивания обучающимся индивидуальной образовательной траектории.

Переход к профильному обучению позволяет:

— создать условия для дифференциации содержания обучения старшеклассников, построения индивидуальных образовательных программ; обеспечить углубленное изучение отдельных учебных дисциплин; установить равный доступ к полноценному образованию разным категориям обучающихся, расширить возможности их социализации;

— обеспечить преемственность между общим и профессиональным образованием, в том числе более эффективно подготовить выпускников общеобразовательных организаций, реализующих программы среднего (полного) общего образования к освоению программ высшего профессионального образования.

Принципы построения Базисного учебного плана для III ступени общего образования основаны на идее двухуровневого (базового и профильного) компонента государственного стандарта. Исходя из этого, учебные дисциплины могут быть представлены в учебном плане образовательного учреждения и (или) выбраны для изучения обучающимися либо на базовом, либо на профильном уровне.

Выбирая различные сочетания базовых и профильных учебных дисциплин и учитывая нормативы учебного времени, установленные СанПиНами, каждое образовательное учреждение, а в принципе и каждый обучающийся вправе формировать собственный учебный план.

Такой подход оставляет образовательному учреждению широкие возможности организации одного или нескольких профилей, а обучающимся — выбор профильных и элективных учебных дисциплин, которые в совокупности и составят его индивидуальную образовательную траекторию.

Базовые общеобразовательные предметные области — учебные дисциплины, направленные на завершение общеобразовательной подготовки обучающихся. Базисный учебный план предполагает функционально полный, но минимальный их набор. **Обязательными базовыми учебными дисциплинами** являются: «родной язык», «литература», «иностранный язык», «математика», «история», «физическая культура», а также интегрированные

учебные дисциплины «обществознание (включая экономику и право)» и «естествознание». Остальные базовые учебные дисциплины изучаются по выбору.

Профильные общеобразовательные предметные области — учебные дисциплины повышенного уровня, определяющие специализацию каждого конкретного профиля обучения. Так, «физика», «химия», «биология» являются обязательными учебными дисциплинами в естественнонаучном профиле; «литература», «родной язык» и «иностранный язык» — в филологическом профиле; «обществоведение», «право», «экономика» и др. — в социально-экономическом профиле и т. д.

Совокупность базовых и профильных общеобразовательных учебных дисциплин определяет состав компонента базисного учебного плана.

При профильном обучении обучающийся выбирает *не менее двух* учебных дисциплин на профильном уровне.

В случае, если предметные области «математика», «родной язык», «литература», «иностранный язык», «история», входящие в инвариантную часть БУРП, изучаются на профильном уровне, то на базовом уровне они не изучаются.

Элективные учебные курсы — обязательные учебные дисциплины по выбору учащихся из компонента образовательного учреждения. Элективные учебные курсы выполняют три основные функции:

— «надстройки» профильной учебной дисциплины, когда такой дополненный профильный учебный предмет становится в полной мере углубленным (а образовательное учреждение (класс), в котором он изучается, превращается в традиционное общеобразовательное учреждение с углубленным изучением отдельных предметов);

— развивают содержание одной из базовых учебных дисциплин, что позволяет поддерживать изучение смежных учебных дисциплин на профильном уровне или получить дополнительную подготовку для сдачи единого государственного экзамена по выбранной предметной области;

— способствует удовлетворению познавательных интересов в различных областях деятельности человека.

Реализация Примерного плана предусматривает шестидневную учебную неделю.

Примерные учебные планы для некоторых возможных профилей

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
<i>Физико-математический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	8
Физика	10
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	6
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Физико-химический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Биология	2
География	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Физика	10
Химия	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	10
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Химико-биологический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
География	2
Физика	4
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Химия	6
Биология	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	12
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Биолого-географический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Физика	4
Химия	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
География	6
Биология	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	12
Максимальная учебная нагрузка	76/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Социально-экономический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	2
История	6
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Обществоведение	6
Экономика	6
Право	2
География	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	6
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
<i>Социально-гуманитарный профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Второй официальный язык	4
Иностранный язык	4
Математика	10
Экономика	1
Естествознание	6
Мировая художественная культура	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Родной язык	6
Родная литература	10
История	8
Обществоведение	6
Право	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	7
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Филологический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Второй официальный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Мировая художественная культура	2

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Родной язык	6
Родная литература	10
Иностранный язык	12
Второй иностранный язык	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	6
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Информационно-технологический профиль</i> <i>(как пример одного из возможных вариантов реализации технологического профиля)</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физика	4
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	8

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	12
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Агротехнологический профиль (как пример одного из возможных вариантов реализации технологического профиля)</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Физика	4
Химия	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Биология	6
Основы агрономии*	4
Основы животноводства*	4
Сельскохозяйственная техника*	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	10
Максимальная учебная нагрузка	76/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — Профильные учебные дисциплины на основе элементов государственного стандарта начального профессионального образования.	
Индустриально-технологический профиль Направление — электротехника / радиоэлектроника <i>(как пример одного из возможных вариантов реализации технологического профиля)</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	2
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Физика	10
Технология (включая электротехнику и радиоэлектронику)*	9
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	7
Максимальная учебная нагрузка	76/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — Профильный учебный предмет на основе элементов государственного стандарта начального профессионального образования.	
<i>Художественно-эстетический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Мировая художественная культура	6
Профильные учебные предметы искусства*	12
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	10
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — Профильные учебные дисциплины выбираются образовательным учреждением в зависимости от направления подготовки.	

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
Оборонно-спортивный профиль	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Физическая культура	8
Основы безопасности жизнедеятельности	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	20
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — профильные учебные дисциплины на основе элементов государственного стандарта среднего профессионального педагогического образования.	

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ СТАНДАРТ ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ПО УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (родной)

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Конституция Приднестровской Молдавской Республики, признавая высшую ценность человека, его прав и свобод, провозглашает как одно из неотъемлемых — право каждого на образование. Одним из важнейших инструментов реализации конституционных гарантий и права человека на образование являются государственные образовательные стандарты (ст. 41 Конституции Приднестровской Молдавской Республики).

Государственные образовательные стандарты вводятся в систему нормативного правового обеспечения развития образования на основе Закона Приднестровской Молдавской Республики «Об образовании», статьи 6–9.

Государственные образовательные стандарты — конвенциональная норма (правила политической практики, которые неукоснительно соблюдаются и считаются обязательными), отражающая общественный договор между семьей, обществом и государством.

Государственные образовательные стандарты выступают инструментом организации и координации системы образования, служат ориентиром ее развития и совершенствования, критерием оценки адекватности образовательной деятельности целям и ценностям образования.

Государственные образовательные стандарты обязательны для применения и соблюдения всеми образовательными организациями Приднестровской Молдавской Республики, реализующими основные образовательные программы независимо от организационно-правовой формы.

Государственные образовательные стандарты определяют:

— *требования к структуре и содержанию основных образовательных программ;*

— *требования к результатам освоения основных образовательных программ;*

— *требования к условиям реализации основных образовательных программ.*

Требования государственного образовательного стандарта являются основой для разработки государственной системы оценки качества образования.

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ОСНОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Вивчення літератури на ступені основної загальної освіти спрямоване на досягнення наступних цілей:

— *виховання* духовно розвиненої особистості, формування гуманістичного світогляду, громадянської свідомості, почуття патріотизму, любові і пошани до літератури і цінностей вітчизняної культури;

— *розвиток* емоційного сприйняття художнього тексту, образного й аналітичного мислення, творчої уяви, читацької культури і розуміння авторської позиції; формування початкових уявлень про специфіку літератури у ряді інших мистецтв, потреби в самостійному читанні художніх творів; розвиток усної і писемної мови учнів;

— *освоєння* текстів художніх творів в єдності форми і змісту, основних історико-літературних відомостей і понять теорії літератури;

— *оволодіння уміннями* читання й аналізу художніх творів із залученням базових понять літературознавства і необхідних відомостей з історії літератури; виявлення в творах конкретно-історичного і загальнолюдського змісту; грамотного використання української літературної мови при створенні власних усних і писемних висловлювань.

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ МІНІМУМ змісту основних освітніх програм

Літературні твори, призначені для обов'язкового вивчення

Основу змісту літератури як навчального предмета складають читання і вивчення художніх творів українських письменників. Їх сприйняття, аналіз, інтерпретація базуються на системі історико- і теоретико-літературних знань, на певних способах і видах навчальної діяльності.

Основними критеріями відбору художніх творів для вивчення є їх висока художня цінність, гуманістична спрямованість, позитивний вплив на особистість учня, відповідність завданням його розвитку і віковим особливостям, а також культурно-історичні традиції і багатий досвід вітчизняної освіти.

Пропонований матеріал розбитий на розділи згідно з етапами розвитку української літератури. Хронологічна послідовність представлення художніх творів в переліку обумовлена структурою документа і не характер має визначальний для побудови авторських програм літературної освіти. На завершальному етапі основної загальної освіти посилюється історичний аспект вивчення літератури, художні твори розглядаються в контексті епохи, ускладнюється сам літературний матеріал, вводяться твори великих жанрів.

Перелік творів є інваріантною частиною будь-якої програми літературної освіти. Перелік допускає розширення списку імен і творів письменників в авторських програмах, що сприяє реалізації принципу варіативності у вивченні літератури. Даний перелік включає два рівні деталізації навчального матеріалу:

- названо ім'я письменника з вказівкою конкретних творів;
- названо ім'я письменника без вказівки конкретних творів (визначено тільки число художніх текстів, вибір яких надається авторові програми або вчителю).

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

Українські народні казки.

Народні пісні, загадки, прислів'я, приказки.

Одна билина на вибір.

Думи, історичні пісні, балади.

ЛІТЕРАТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСИ ТА ДАВНЯ УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Релігійна та світська література у перекладах старослов'янською мовою: біблійні книги, апокрифи, житійні повісті та оповідання, патерики (визначаються програмою).

Оригінальна література. Літописи. «Повість минулих літ». «Слово про закон і благодать» Іларіона Київського, «Поучення» Володимира Мономаха.

«Слово о полку Ігоревім».

Іван Вишенський. «Послання до єпископів».

Проза. Літописи XIII–XVIII ст. «Галицько-Волинський літопис».

Козацькі літописи. «Літопис Самовидця», «Історія Русів».
Драматургія. Інтермедії соціального та побутового характеру. Вертепна драма.

Григорій Сковорода. «Всякому місту — звичай і права...», «Ой пташино жовтобока...», «De libertate». Дві байки, притчі.

**ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ XVII – ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ XIX ст.
ЛІТЕРАТУРА XIX – ПОЧАТКУ XX ст.**

Петро Гулак-Артемівський. «Пан та собака».

Іван Котляревський. «Енеїда», «Наталка Полтавка».

Євген Гребінка. «Човен», «Ведмежий суд», «Ячмінь», «Пшениця», «Лебідь і гуси».

Григорій Квітка-Основ'яненко. «Маруся», «Конотопська відьма», «Сватання на Гончарівці».

Тарас Шевченко. «Причинна», «Катерина», «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Гамалія», «Гайдамаки», «Назар Стодоля», «Розрита могила», «Сон» («У всякого своя доля»), «Єретик», «Великий льох», «Наймичка», «Кавказ», «І мертвим, і живим...», «Мені однаково, чи буду...», «Садок вишневий коло хати...», «Полякам», «Іржавець», «Варнак», «У Бога за дверима лежала сокира...», «І виріс я на чужині...», «Не тополю високою...», «І широкою долину...», «Зацвіла в долині...», «Художник», «Неофіти», «Доля», «Муза», «Слава», «Юродивий», «Я не нездужаю, нівроку...», «Ісаія. Глава 35», «Молитва», «Марія».

Леонід Глібов. «Лисиця-жалібниця», «Щука», «Мірошник», «Цуцик», «Журба».

Пантелеймон Куліш. «До кобзи», «Рідне слово», «Орися», «Чорна рада».

Марко Вовчок. «Інститутка».

Юрій Федькович. «Три як рідні брати».

Іван Нечуй-Левицький. «Микола Джеря».

Іван Карпенко-Карий. «Сто тисяч».

Панас Мирний. «Морозенко».

Іван Франко. «Захар Беркут» (скорочено), «Товаришам із тюрми», «Каменярі», «Гріє сонечко».

Павло Грабовський. «Швачка», «Сон».

Михайло Коцюбинський. «Ялинка», «Дорогою ціною», «Fata morgana».

Леся Українка. «Досвітні огні», «Давня казка», 3–4 поезії на вибір.

ЛІТЕРАТУРА ХХ ст.

Володимир Винниченко. «Федько-халамидник».

Олександр Олесь. «Рідна мова в рідній школі», «Айстри», 2–3 поезії на вибір.

Микола Вороний. «Євшан-зілля».

Павло Тичина. «Гаї шумлять», 4–5 поезій на вибір.

Максим Рильський. «Спасибі» («Яке це славне слово — хлібороб...»), «Мова», 3–4 поезії на вибір.

Володимир Сосюра. «Учитель», «Солов'їні далі, далі солов'їні», 2–3 поезії на вибір.

Остап Вишня. «Перший диктант».

Олександр Довженко. «Воля до життя».

Михайло Стельмах. «Гуси-лебеді летять» (скорочено).

Андрій Малишко. «Вчителька», «Прометей».

Володимир Бровченко. 2–3 поезії на вибір.

Василь Симоненко. 3–4 поезії на вибір.

Платон Воронько. «Люблю я ліс», «Пахне хліб», «Школа батьків».

Микола Вінграновський. «Грім», «Первінка».

Євген Гуцало. «Лось».

Дмитро Павличко. «Добрий день», «Пішачок».

Григор Тютюнник. «Вогник далеко в степу».

Микола Сингаївський. 2–3 поезії на вибір.

Василь Стус. 3–4 поезії на вибір.

Основні історико-літературні відомості

Художня література як одна з форм освоєння світу. Література й інші види мистецтва. Вплив літератури на формування етичного й естетичного відчуття учня.

Місце художньої літератури в суспільному житті і культури України. Національні цінності і традиції, що формують проблематику й образний світ української літератури, її гуманізм, громадський і патріотичний пафос. Звернення письменників до універсальних категорій і цінностей буття: добро і зло, істина, краса, справедливість, совість, дружба і любов, дім і сім'я, свобода і відповідальність.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

Усна народна творчість як частина загальної культури народу, вираження в ній національних рис вдачі. Відбиття в українському фольклорі народних традицій, уявлень про добро і зло. Народне уявлення про героїчне. Вплив фольклорної образності й етичних ідеалів на розвиток літератури. Жанри фольклору.

ЛІТЕРАТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСИ ТА ДАВНЯ УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Витоки і початок прадавньої літератури, її релігійно-духовне коріння. Патристичний пафос і повчальний характер прадавньої літератури. Утвердження в літературі Стародавньої Русі високих етичних ідеалів: любові до ближнього, милосердя, жертвовності. Зв'язок літератури з фольклором. Багатство жанрів прадавньої літератури (літопис, слово, житіє, повчання).

Монголо-татарська навала. Спустошення українських земель. Зруйнування центрів давньоукраїнської літератури.

Стан культури й освіти в часи панування монголо-татар. Загарбання українських земель сусідніми державами. Посилення феодальної експлуатації, боротьба народу проти соціальних і національних утисків.

Запорізька Січ, її роль у розвитку освіти в Україні. Люблінська унія. Культурна діяльність братств. Виникнення і розвиток книгодрукування. Багатство усної народної творчості. Мова давньої української літератури.

ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ ХVІІІ – ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХІХ ст. ЛІТЕРАТУРА ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Розпад феодально-кріпосницької системи і розвиток капіталістичних відносин в Україні. Посилення боротьби проти кріпосництва і самодержавства.

Становлення нової української літератури. Роль І. Котляревського в цьому процесі. Діяльність «Руської трійці». «Русалка Дністровая».

Традиції і новаторство в літературному житті епохи. Загальна характеристика творчості українських романтиків. Просвітницький реалізм в українській літературі.

Розвиток драматургії та прози.

Мова нової української літератури.

Суспільно-політичний рух в Україні в 40–50-х роках.

Т. Шевченко. Кирило-Мефодіївське товариство.

Скасування кріпосного права. Реформи 60-х років. Розвиток капіталізму в Україні. Валуєвський циркуляр 1863 року.

Т. Шевченко — основоположник критичного реалізму в українській літературі.

Художньо-літературні альманахи того часу. Журнал «Основа», його роль у розвитку української літератури. Становлення української літературної критики та її значення у розвитку критичного реалізму.

Основні теми і проблеми української літератури кінця XIX – початку XX століття. Розвиток поезії, прози, драматургії.

ЛІТЕРАТУРА XX ст.

Історичні умови розвитку художньої літератури. Успадкування кращих традицій і мистецьких надбань попередніх епох, нові художні надбання. Тематика, герої, стилі, жанрова різноманітність. Основні письменницькі організації, з'їзди.

Основні поняття теорії літератури

- Художня література як мистецтво слова.
- Художній образ.
- Фольклор. Жанри фольклору.
- Літературні роди і жанри.
- Основні літературні напрями: класицизм, сентименталізм, романтизм, реалізм.

— Форма і зміст літературного твору: тема, ідея, проблематика, сюжет, композиція; стадії розвитку дії: експозиція, зав'язка, кульмінація, розв'язка, епілог; ліричний відступ; конфлікт; система образів, образ автора, автор-оповідач, літературний герой, ліричний герой.

— Мова художнього твору. Зображувально-виражальні засоби в художньому творі: епітет, метафора, порівняння. Гіпербола. Алгоритм.

— Проза і поезія. Основи віршування: віршований розмір, ритм, рима, строфа.

Основні види діяльності щодо засвоєння літературних творів і теоретико-літературних понять

- Усвідомлене, творче читання художніх творів різних жанрів.
- Виразне читання.

- Різні види переказу (докладний, короткий, вибірковий, з елементами коментаря, з творчим завданням).
- Заучування напам'ять віршованих текстів.
- Відповіді на питання, що розкривають знання і розуміння тексту твору.
- Аналіз та інтерпретація творів.
- Складання планів і написання відгуків про твори.
- Написання переказів з елементами твору.
- Написання творів за літературними творами і на основі життєвих вражень.

ВИМОГИ до рівня підготовки випускників

В результаті вивчення літератури учень повинен знати/розуміти:

- особливості розвитку української літератури в різні історичні періоди;
- імена представників того чи іншого літературного періоду;
- авторів вивчених творів;
- основні літературні напрями, течії (угруповання, школи), їх представників;
- основні відомості про життя й творчість письменників;
- зміст художніх творів, що ввійшли до переліку;
- основні теоретико-літературні поняття, передбачені програмою;
- найхарактерніші ознаки літературних напрямів і течій;
- найхарактерніші особливості літературного процесу певного періоду та ознаки індивідуального стилю митця;

уміти:

- сприймати й аналізувати художній текст;
- виділяти смислові частини художнього тексту, складати тези і план прочитаного;
- визначати рід і жанр літературного твору;
- виділяти і формулювати тему, ідею, проблематику вивченого твору; давати характеристику героїв;
- характеризувати особливості сюжету, композиції, роль зображувально-виражальних засобів;
- зіставляти епізоди літературних творів і порівнювати їх героїв;
- виявляти авторську позицію;
- висловлювати своє ставлення до прочитаного;

- виразно читати твори (або фрагменти), зокрема вивчені напам'ять, дотримуючи норми літературної вимови;
- володіти різними видами переказу;
- будувати усні й письмові висловлювання у зв'язку з вивченим твором;
- брати участь у діалозі щодо прочитаних творів, розуміти іншу точку зору і аргументовано відстоювати свою.

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ СЕРЕДНЬОЇ (ПОВНОЇ) ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

БАЗОВИЙ РІВЕНЬ

Вивчення літератури на базовому рівні середньої (повної) загальної освіти спрямоване на досягнення наступних цілей:

— *виховання* духовно розвиненої особистості, готової до самопізнання і самовдосконалення, здібної до творчої діяльності; формування гуманістичного світогляду, національної самосвідомості, громадської позиції, відчуття патріотизму, любові і пошани до літератури і цінностей вітчизняної культури;

— *розвиток* уявлень про специфіку літератури у ряді інших мистецтв; культури читацького сприйняття художнього тексту, розуміння авторської позиції, історичної й естетичної обумовленості літературного процесу; образного й аналітичного мислення, естетичних і творчих здібностей учнів; усній і писемній мові учнів;

— *освоєння* текстів художніх творів в єдності змісту і форми, основних історико-літературних відомостей і понять теорії літератури; формування загального уявлення про історико-літературний процес;

— *удосконалення вмінь* аналізу й інтерпретації літературного твору як художнього цілого в його історико-літературній обумовленості з використанням знань теорії літератури; написання творів різних типів; пошуку, систематизації і використання необхідної інформації, зокрема в мережі Інтернету.

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ МІНІМУМ змісту основних освітніх програм

Літературні твори, призначені для обов'язкового вивчення

Основними критеріями відбору художніх творів для вивчення в школі є їх висока художня цінність, гуманістична спрямованість, позитивний вплив на особистість учня, відповідність завданням його розвитку і віковим особливостям, а також культурно-історичні традиції і багатий досвід вітчизняної освіти.

Художні твори представлені в переліку в хронологічній послідовності: від літератури XIX століття до новітнього часу. Така побудова переліку визначається завданнями курсу на історико-літературній основі, що спирається на відомості, одержані на завершальному етапі основної школи. Курс літератури в старшій школі спрямований на систематизацію уявлень учнів про історичний розвиток літератури, що дозволяє глибше усвідомити діалог класичної і сучасної літератури.

Перелік творів є інваріантною частиною будь-якої програми літературної освіти. Перелік допускає розширення списку імен і творів письменників в авторських програмах, що сприяє реалізації принципу варіативності у вивченні літератури. Даний перелік включає два рівні деталізації навчального матеріалу:

- названо ім'я письменника з вказівкою конкретних творів;
- названо ім'я письменника без вказівки конкретних творів (визначено число художніх текстів, вибір яких надається авторові програми або вчителю).

УКРАЇНЬКА ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.

Іван Нечуй-Левицький. «Кайдашева сім'я».

Панас Мирний. «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»

Іван Карпенко-Карий. «Хазяїн».

Іван Франко. «Гімн», «Чого являюся мені у сні», «Декадент», «Мойсей», «Перехресні стежки».

Михайло Коцюбинський. «Гіні забутих предків», «Intermezzo».

Леся Українка. «Contra spem spero», «І все-таки до тебе думка лине...», «Лісова пісня», «Бояриня», 4–5 поезій, визначених вчителем або програмою.

Василь Стефаник. «Камінний хрест».

Ольга Кобилянська. «Людина».

УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА ХХ ст.

Володимир Винниченко. «Солдатики!»

Павло Тичина. «Арфами, арфами...», «Ви знаєте, як липа шелестить...», «Коли в твої очі дивлюся...», «Скорбна мати», «Похорон друг», 2–3 поезії, визначених вчителем або програмою.

Максим Рильський. «Яблука допіли...», «Шопен», «Слово про рідну матір».

Володимир Сосюра. «Любіть Україну», «Білі акації будуть цвісти...», «Так ніхто не кохав...», 2–3 поезії на вибір.

Микола Хвильовий. «Я (Романтика)».

Остап Вишня. «Моя автобіографія», «Мисливські усмішки».

Юрій Яновський. «Вершники» (новели «Подвійне коло», «Шаланда в морі»).

Микола Куліш. «Мина Мазайло».

Іван Кочерга. «Ярослав Мудрий».

Олександр Довженко. «Зачарована Десна», «Україна в огні».

Андрій Малишко. «Пісня про рушник», 3–4 поезії на вибір.

Олесь Гончар. «Собор».

Василь Симоненко. «Лебеді материнства», «Ти знаєш, що ти — людина», «Кривда», 2–3 поезії на вибір.

Дмитро Павличко. «Коли ми йшли удвох з тобою...», «Два кольори», «О рідне слово, хто без тебе я?», 2–3 поезії на вибір.

Юрій Мушкетик. «Суд».

Ліна Костенко. «Пастораль ХХ сторіччя», «Життя іде і все без коректур», «Світлий сонет», «Маруся Чурай», 2–3 поезії на вибір.

Григор Тютюнник. «Зав'язь», «Три зозулі з поклоном».

Василь Стус. «На колимському морозі калина», «За літописом Самовидця», «Сто років, як сконала Січ», 4–5 поезій на вибір.

Іван Драч. «Балада про соняшник», «Етюд про хліб», «Чорнобильська мадонна» (окремі частини).

Борис Олійник. «Пісня про матір», «В оборону хліба», «Крило», 2–3 поезії на вибір.

ТВОРИ УКРАЇНЬСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ-ЕМІГРАНТІВ

Іван Багряний. «Тигролови».

Василь Барка. «Жовтий князь».

Улас Самчук. «Марія».

Євген Маланюк. «Сучасники», «Шевченко».

ЛІТЕРАТУРА ПРИДНІСТРОВ'Я

Загальний огляд, основні тенденції.

Основні історико-літературні відомості

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Українська література в контексті світової культури.

Основні теми і проблеми української літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття. Розвиток поезії, прози, драматургії.

Емський указ (1876), його гальмівний вплив на розвиток української літератури, театру, національної науки. Дальше зміцнення культурних зв'язків східних і західних земель України.

Україна в умовах назрівання революційної кризи на початку ХХ століття.

Революційні події 1905–1907 років в Україні. Національний рух. Виникнення української преси, «Просвіти» та інших культурно-освітніх установ.

Стан літературної критики (І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, М. Павлик, О. Маковей).

Розробка в українській літературі нових тем, поява нових жанрів.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ХХ ст.

Успадкування й розвиток традицій літератури попередніх епох.

Різноманітність літературних течій та угруповань у 20-х роках. Письменницькі організації того часу.

Співіснування різних напрямків, течій, стилів (реалізм, неоромантизм, символізм, футуризм, експресіонізм, конструктивізм тощо), боротьба між ними. Полеміка про творчий метод літератури (1925–1928).

Створення спілки письменників. Перший Всесоюзний з'їзд.

Розвиток поезії, прози, драматургії.

Участь письменників у Другій світовій війні. Подальший розвиток української літератури в тісному зв'язку із суспільними процесами, новими проблемами життя, настроями в народі, зі словесним мистецтвом інших націй.

ЛІТЕРАТУРА ПРИДНІСТРОВ'Я

Загальні і специфічні духовно-етичні і соціальні проблеми в літературі Придністров'я.

Твори письменників Придністров'я як джерело знань про культуру, звичаї, традиції різних народів, що проживають на території Придністровської Молдавської Республіки. Переклади творів придністровських письменників українською мовою.

Основні поняття теорії літератури

Зміст і форма художнього твору. Художній образ і літературний тип. Прототип. Зміст і форма художнього твору. Тема та мотиви. Ідея художнього твору. Проблематика та конфлікти в художньому творі.

Композиція художнього твору. Сюжет і його елементи. Позасюжетні елементи.

Тропи. Епітет, постійний епітет. Порівняння. Метафора, персоніфікація (уособлення), алегорія. Метонімія, синекдоха. Гіпербола. Оксиморон. Символ.

Види комічного. Гумор, іронія, сатира, сарказм, гротеск.

Поетичний синтаксис. Інверсія. Тавтологія. Антитеза. Анафора. Риторичні фігури: риторичне звертання та риторичне запитання. Поетичний звукопис. Алітерація й асонанс.

Теорія віршування. Системи віршування: метрична, силабічна, тонічна та силабо-тонічна. Двоскладові та трискладові стопи. Віршові розміри: ямб, хорей, дактиль, амфібрахій та анапест. Рима. Основні види римування в катрені (парне, перехресне, кільцеве). Поняття про строфу. Види строф: дистих (дво-вірш), тривірш, катрен, терцина. Ознаки класичного сонета. Верлібр.

Роди і види літератури. Епос. Малі епічні твори: новела, оповідання. Повість як зразок середнього епічного твору. Великі епічні твори: роман, епопея.

Лірика. Ліричний образ і ліричний герой. Різновиди ліричних творів: ода, послання, романс, медитація, поезія в прозі. Види ліричних творів за тематикою: філософська, патріотична, громадянська, пейзажна й інтимна лірика. Ліро-епічні твори. Співомовка, байка, балада, поема та роман у віршах як зразки ліро-епічних творів.

Драма. Вертеп. Шкільна драма й інтермедії. Жанрові різновиди сучасної драми: власне драма, трагедія та комедія. Драматична поема.

Літературні стилі та напрями. Періодизація розвитку української літератури. Доба Відродження, Реформація в українській літературі. Бароко та його характерні риси. Особливості українського бароко. Козацьке бароко. Класицизм і його особливості.

Сентименталізм і його жанри. Романтизм і його ознаки. Жанрове розмаїття романтизму.

Реалізм. Реалістичні течії другої половини XIX ст. в українській літературі: побутово-просвітницький, революційний і класичний реалізм. Доба модернізму. Особливість українського модернізму. Модерністські течії: неоромантизм, неокласицизм, символізм, імпресіонізм, експресіонізм, футуризм. Характерні ознаки кожної з названих течій. Їх розвиток в українській літературі. Постмодернізм. Представники українського постмодернізму. Особливості розвитку сучасної літератури, її стильове та жанрове розмаїття.

Основні види діяльності щодо засвоєння літературних творів і теоретико-літературних понять

- Усвідомлене, творче читання художніх творів різних жанрів.
- Виразне читання.
- Різні види переказу.
- Заучування напам'ять віршованих текстів.
- Визначення приналежності літературного (фольклорного) тексту до того або іншого роду і жанру.
- Аналіз тексту, що виявляє авторський задум і різні засоби його втілення; визначення мотивів вчинків героїв і суті конфлікту.
- Виявлення мовних засобів художньої образності і визначення їх ролі в розкритті ідейно-тематичного змісту твору.
- Участь в дискусії, твердження і доказ своєї точки зору з урахуванням думки опонента.
- Підготовка рефератів, доповідей; написання творів на основі і за мотивами літературних творів.

ВИМОГИ до рівня підготовки випускників

В результаті вивчення літератури на базовому рівні учень повинен знати/розуміти:

- особливості розвитку української літератури в різні історичні періоди;
- імена представників того чи іншого літературного періоду;

- авторів вивчених творів;
- основні літературні напрями, течії (угруповання, школи), їх представників;
- основні відомості про життя й творчість письменників;
- зміст художніх творів, що ввійшли до переліку;
- основні теоретико-літературні поняття, передбачені програмою;
- найхарактерніші ознаки літературних напрямів і течій;
- найхарактерніші особливості літературного процесу певного періоду та ознаки індивідуального стилю митця;

уміти:

- відтворювати зміст літературного твору;
- аналізувати й інтерпретувати художній твір, використовуючи відомості з історії і теорії літератури (тематика, проблематика, етичний пафос, система образів, особливості композиції, образотворчо-виразні засоби мови, художня деталь); аналізувати епізод (сцену) вивченого твору, пояснювати його зв'язок з проблематикою твору;
- співвідносити художню літературу з суспільним життям і культурою; розкривати конкретно-історичний і загальнолюдський зміст вивчених літературних творів; виявляти теми і ключові проблеми української літератури; співвідносити твір з літературним напрямом епохи;
- визначати рід і жанр твору;
- зіставляти літературні твори;
- виявляти авторську позицію;
- виразно читати вивчені твори (або їх фрагменти), дотримуючи норми літературної вимови;
- аргументовано формулювати своє ставлення до прочитаного твору;
- писати рецензії на прочитані твори і твори різних жанрів на літературні теми.

**ПРОГРАМА З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ
З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ
5–11 класи**

О. Бандура, Н. Волошина

Пояснювальна записка

Художня література як один із видів мистецтва — найпопулярніший і найдоступніший усім. Вона приносить радість людині, підносить її духовно. Сила впливу художнього слова найвизначніших літературних творів не лише в тому, що вони правдиво в образах моделюють різні сторони і грані дійсності, а й тому, що вони гуманістичні за своєю суттю. Вивчення літератури в школі проводиться не лише з освітньою, а й з виховною метою. Адже засобами мистецтва слова виховується повага до української мови, історії, звичаїв, традицій українського народу. Велике значення літератури в естетичному, моральному вихованні шкільної молоді.

Програма орієнтує вчителя на виховання духовно багаті, зорієнтованої на творчу діяльність особистості, щоб змогла вона знайти себе в суспільстві, у Всесвіті. На прикладах літературних взірців для наслідування маємо виховати, розвинути людину зі стійким характером, сильною волею, добрим серцем, чистою совістю. Учитель-словесник повинен вивчати кожного свого учня, його можливості, обставини індивідуального саморозвитку, умови саморозкриття і самореалізації.

Реформування освіти вимагає по-новому підходити до навчання. Як свідчать наукові дослідження, потрібно навчити учнів самостійно здобувати знання, щоб потім уміти адаптуватися в соціумі і самостійно та творчо працювати. Для цього потрібно сформувати в учнів такі вміння:

- прочитавши твір, уміти визначити проблеми, які в ньому порушуються;
- самостійно та критично їх аналізувати;

— усвідомлювати, де в життєвих ситуаціях можна буде використати здобуті знання і вміння;

— уміти працювати з текстом твору, добирати факти, художні деталі, аналізувати їх, робити висновки й узагальнення;

— уміти працювати в колективі над розв'язанням проблем, поставлених однокласниками;

— уміти користуватися знаннями, одержаними поза школою (радіо, телебачення, Інтернет, самостійне читання художньої та критичної літератури).

Вироблення цих умінь вимагає від вчителя бути не диктатором, а організатором, консультантом і помічником в усіх видах діяльності школярів.

Програма націлює учителя на прищеплення учням любові до літератури, на вироблення умінь проникати в художню тканину твору, розуміти його тематичний зміст.

Систематичності курсу сприяє історико-літературний принцип структурування навчального матеріалу, який здійснюється в кожному класі відповідно до вікових особливостей і пізнавальних можливостей школярів.

Програма передбачає три ряди творів: для текстуального вивчення (читання й аналіз), для самостійного читання, для позакласного читання (окремі з них — на вибір учителя та учнів — обговорюються на спеціально виділених уроках).

До багатьох творів указуються теоретико-літературні поняття. На пояснення сутності деяких з них належить приділити частину уроку, але більшість цих понять має становити один з обов'язкових компонентів аналізу творів, що забезпечить вивчення їх у єдності змісту й форми.

З метою ознайомлення учнів з творчістю письменників, що жили або живуть у Придністров'ї, та посилення патріотичного виховання до програм уведена рубрика «Література Придністров'я». Скільки буде цих уроків, коли вони проводитимуться, словесник визначає самостійно.

Навчальні години в кожному класі розподілено орієнтовно за розділами. Учитель може змінювати кількість годин на вивчення того чи іншого розділу або теми, що дасть змогу творчо підходити до реалізації літературної освіти.

На уроки з позакласного читання та на розвиток зв'язного мовлення учитель може виділити із загальної кількості часу спеціальні години.

Уроки повторення проводяться після вивчення окремих тем або наприкінці кожного семестру і навчального року. Діяльність учителя повинна будуватися на основі принципів ділового, дружнього і творчого співробітництва з учнями.

5 КЛАС

(68 год; 2 години на тиждень)

Вступ (2 год)

Роль книжки в житті людини. Ознайомлення з навчальним предметом — літературою та підручником-хрестоматією.

Виразність читання та мовлення. Подібність і відмінність виразного читання тексту й усного мовлення.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ (10 год)

НАРОДНІ КАЗКИ. «Названий батько», «Мудра дівчина», «Про правду і кривду»

«Названий батько». Мрії народу про щастя, про працю як основу життя. Фантастичне і реальне в казці. Розгляд її побудови й мови. Прислів'я, приказки, загадки в казках.

«Мудра дівчина». Мудрість, кмітливість, винахідливість простих людей і пихатість, жадібність, духовна вбогість користолюбців. Любов і повага дівчини до батька. Протиставлення добра — злу, людяності — егоїзму. Сатиричне спрямування казки. Діалог як спосіб вираження думок і почуттів персонажів. Трикратність у казці.

Поняття про виразне читання. Особливості виразного читання казок.

«Про правду і кривду». Одвічні змагання людської правди й кривди. Мрія народу про перемогу справедливості над беззаконням (дядько, небіж). Фантастичні події, казкові герої, надприродні явища; трикратність.

Пауза, мовленнєвий такт. Виразне читання казок. Конкурс кращого читця.

Теорія літератури. Поняття про народну казку. Дійові особи.

Для самостійного читання. Народні казки «Кирило Кожум'яка», «Кирик»; легенди з «Повісті минулих літ», «Заснування Києва», «Смерть князя Олега».

«Заснування Києва». Оповідь про поселення на різних придніпрових горах трьох братів-полян — Кия, Щека, Хорива та їхньої сестри Либідь. Різні версії походження назви майбутньої столиці України-Русі. Літописне свідчення — одна із сторінок вітчизняної історичної науки.

«Смерть князя Олега». Язичницька віра наших предків у віщування волхвів-ясновидців. Образ князя — справедливого правителя свого народу. Визнання історичною наукою факту загибелі князя, як про це розповідає літопис.

НАРОДНІ ПЕРЕКАЗИ ТА ЛЕГЕНДИ.

«Боротьба з ординцями», «Запорожці в урочищі Сагайдачному», «Богатирі», «Характерник Кравчина», «Козацьке житло», «Як Сірко переміг татар», «Шевченко на Хортиці», «Чудодійна криниця», «Кривий Ріг»

«Боротьба з ординцями». Народний переказ про заходи українського війська для охорони кордонів рідного краю. Кмітливість і винахідливість козаків. Збереження у вдячній пам'яті народу згадок про самовіддане служіння козацтва Україні.

«Запорожці в урочищі Сагайдачному». Поетичні описи козацького війська (одяг, озброєння). Військова майстерність запорожців. Вираження всенародної любові та вдячності січовому товариству.

«Богатирі». Зображення січовиків як казкових героїв. Наділення їх надприродними вміннями й силою. Чудодійні предмети в легенді. Зіставлення її з переказом; виявлення особливостей кожного з цих фольклорних жанрів.

«Характерник Кравчина». Народні уявлення про січовиків як людей химерної вдачі, що володіють надприродними вміннями. Фантастичне в легенді.

«Козацьке житло». Опис загального вигляду Січової фортеці та інтер'єру козацьких бурдюг (землянок). Побут запорожців. Їхня безкорисливість, доброта, гостинність.

«Як Сірко переміг татар». Іван Сірко — один з найбільш шанованих кошових отаманів. Уславлення народного героя. Наділення отамана надприродними якостями. Перевтілення людини в тварину чи предмет — одна з ознак легенди.

«Шевченко на Хортиці». Відображення в переказі справжньої події в житті поета — відвідання острова Хортиця, на якому в давні часи була фортеця Запорозької Січі. Вболівання поета за долю поневоленої України, його любов і шана до героїчного минулого рідного краю.

«Чудодійна криниця». Надприродні явища — чудодійні предмети, перевтілення — ознаки легенди. Вираження мрії про вічну молодість людини. Комічне в легенді.

Особливості виразного читання переказів та легенд.

«Кривий Ріг». Розповідь про заснування в давнину міст і сіл, про походження їх назв. Особливості переказу й легенди порівняно з казкою.

Логічний наголос та інтонація.

Теорія літератури. Поняття про народний переказ і легенду. Усна народна творчість і література.

Для самостійного читання. Народні перекази «Звільнення Києва від облоги печенігів», «Три брати», «Батькова порада», «Про Устима Кармалюка»; народні легенди «Глібова скеля», «Погоня», «Зоря безсмертя».

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

Прислів'я про батьківщину, працю, природу, сім'ю, стосунки між людьми. Народна мудрість. Прямий і переносний смисл прислів'я. Будова і мова народних прислів'їв та приказок.

Виразне читання творів цих жанрів. Логічний наголос, логічна пауза, пониження голосу на крапці і підвищення на комі. Інтонація як засіб правильного відтворення змісту.

Теорія літератури. Поняття про прислів'я і приказки.

Для самостійного читання. Збірники народних прислів'їв і приказок; І. Сенченко. «Де сім господинь, там хата неметена».

ЗАГАДКИ

Загадки про людину, її працю і побут, про знаряддя праці, явища і предмети природи, про тварин і рослин. Вияв у загадках народного розуму, спостережливості, творчої фантазії, вираження трудового досвіду. Особливості жанру і способи творення загадок. Будова й мова загадок.

Особливості виразного читання загадок.

Теорія літератури. Поняття про народну загадку.

Для самостійного читання. Збірники народних загадок; С. Васильченко. «Золота діжа».

ЛІТЕРАТУРНІ КАЗКИ (8 год)

Іван ФРАНКО. «Фарбований Лис»

Засудження користолюбства, нечесності, хитрування, висміювання пихатості й зарозумілості. Алегоризм образу Лиса. Близькість казок Івана Франка до народних.

Темп як засіб виразного читання художнього твору.

Теорія літератури. Поняття про літературну казку.

Микола МАГЕРА. «Хоробрі з найхоробріших»

Тракування національної мови як основи духовного життя народу. Уславлення вірності інтересам рідної нації, жертвовної самовідданості її вірних синів, їх звитязна боротьба проти окупантів. Алегоричний образ чудо-дерева Мова. Образи народних героїв — Охоронця, Світозара, його сина Зореносця. Гостре викриття й засудження зрадників свого народу задля досягнення багатства та привілейованого становища в суспільстві (образи Попихача та його приспішників). Ставлення до зрадників тих, кого вони зрадили, й тих, для кого зраду вчинили. Несамовита жорстокість і підступність царя нелюда та його підданих. Утвердження справедливої думки про те, що наш народ не стане рабом загарбників і не загине доти, поки збереже свою рідну мову, і що справжня дружба та взаємопідтримка можуть бути лише між вільними й рівними національними державами.

Трикатність як одна з ознак народної та літературної казки.

Виразне читання літературної казки.

Теорія літератури. Первинне поняття про значення прозивних імен для розкриття характерів дійових осіб художнього твору.

Для самостійного читання. І. Франко. «Осел і Лев», «Лис і Дрозд»; Леся Українка. «Казка про Оха-чародія»; А. Шиян. «Котигорошко»; В. Симоненко. «Цар Плаксій і Лоскотон».

ІЗ ЛІТЕРАТУРИ ХІХ ст. (14 год)

Тарас ШЕВЧЕНКО. «Мені тринадцятий минало»,
«Сон» («На панщині пшеницю жала...»),
«На Великдень на соломі...»

Автобіографічна основа вірша «Мені тринадцятий минало». Настрої і переживання малого хлопчика.

Зміна картин різного емоційного забарвлення як засіб розкриття внутрішнього стану персонажа.

Особливості виразного читання віршів.

«Сон» («На панщині пшеницю жала...»). Мрії матері-кріпачки про вільне трудове життя сина.

Поетичність образу жінки-трудівниці. Особливості композиції твору. Образотворча роль синонімів.

«**На Великдень на соломі...**». Протиставлення гіркої долі сироти щасливому життю дітей, що мають батьків. Вираження глибокого співчуття самотній бездоглядній сирітці. Сюжетність вірша.

Удосконалення вміння виразно читати вірші.

Теорія літератури. Прозова і віршована мова. Рима.

Для самостійного читання. «Лілея».

Михайло КОЦЮБИНСЬКИЙ. «**Ялинка**»,
«**Ранок у лісі**» (уривок з казки «**Хо**»)

«**Ялинка**». Розкриття вдачі Василька через його дії, вчинки, почуття. Діти — помічники дорослих; піклування батьків про життя і здоров'я своїх дітей.

Описи зимової природи.

«Оживлення» тексту (усне малювання). Передача засобами виразного читання внутрішнього стану героя.

«**Ранок у лісі**» (уривок з казки «**Хо**»). Поетичні картини літнього ранку. Часова і просторова послідовність розгортання опису; роль зорових і звукових деталей. Прийоми вираження автором свого бачення природи.

Виразне читання пейзажів.

Теорія літератури. Початкові відомості про порівняння. Пейзаж.

Для самостійного читання. «Нюрнберзьке яйце».

Леся УКРАЇНКА. «**Колискова**»,
«**Зоряне небо**», «**Вечірня година**»

«**Колискова**». Думки матері про долю своєї дитини. Поетичне оспівування безмежної материнської любові. Роль пестливих слів. Заклик до стійкості у боротьбі з негодами життя.

«**Зоряне небо**». Поетичний опис нічного неба. Надання предметам людських якостей і вміння («олюднення»). Епітети й порівняння у вірші як засіб відображення величі й краси небесного склепіння, таємничості космосу.

Удосконалення вміння виразно читати пейзажні вірші.

«**Вечірня година**». Картина літнього вечора в українському селі. Вираження патріотичних почуттів автора через опис природи рідного краю. Зорові, слухові, психологічні деталі, їх роль у творі.

Удосконалення вміння засобами виразного читання передавати глибоку зворушеність, любов, ніжність, висловлені в літературному творі.

Для самостійного читання. «Співець», «Веснянка», «Конвалія»; народні колискові пісні.

ІЗ ЛІТЕРАТУРИ ХХ ст. (34 год)

Архип ТЕСЛЕНКО. «Школяр»

Життя дітей сільської бідноти. Миколка. Портрет як засіб розкриття внутрішнього світу героя. Повага Миколки до батька і матері. Роль учителя в житті хлопчика.

Передавання засобами виразного читання авторського ставлення до героя. Виразне читання літературного портрета.

Теорія літератури. Початкове поняття про літературний портрет.

Володимир ВИННИЧЕНКО. «Федько-халамидник»

Відображення життя дітей передмістя, їхні розваги, стосунки між собою і з дорослими. Різноманітність дитячих характерів. Чесність, незрадливість, почуття власної гідності, винахідливість Федька і водночас бешкетливість, схильність до нерозважливих учинків. Показна вихованість, зманіженість, лицемірство, егоїзм Толі. Суперечливе ставлення батьків до Федька. Протиставлення добра злу. Мова оповідання. Використання засобу контрасту для повнішого зображення персонажів.

Виразне читання діалогу за дійовими особами.

Павло ТИЧИНА. «Хор лісових дзвіночків», «Дощ», «Пробіг зайчик», «Де тополя росте»

«Хор лісових дзвіночків». Поетичні картини рідної природи. Своєрідне сприйняття її краси автором. Мелодика вірша, засоби звукопису в ньому. Розуміння назви твору.

«Дощ». Художнє відтворення цього явища природи. Показ сум'яття в ній перед дощем. Висока метафоричність мови.

«Пробіг зайчик». Замилування поета красою настання ранку. Висловлення ніжної любові до рідної природи. Жартівливе зображення зайчика. Спостереження над мовою вірша.

Виразне читання пейзажних віршів.

«Де тополя росте». Картина досягаючого лану. Зворушеність автора, викликана спогляданням її величі й краси. Роль художніх деталей у вірші. Висока музичність мови.

Удосконалення вміння правильно читати віршові переноси.

Для самостійного читання. «Як Дуб з Вітровієм бився».

Володимир СОСЮРА. «Зима», «Люблю весну»

«**Зима**». Правдиве і водночас поетичне змалювання зимового пейзажу. Роль зорових, слухових і психологічних деталей. Висока метафоричність мови.

«**Люблю весну**». Майстерність поета в зображенні улюбленої ним пори року. Висловлення патріотичних почуттів через показ картин рідної природи. Ліризм і пісенність твору.

Інтонacja як засіб вираження читцем авторських і власних переживань.

Теорія літератури. Епітет, його зображувально-виражальна роль.

Для самостійного читання. «Літо», «Осінь», «Ганна Йванівна».

Богдан ЛЕПКИЙ. «Орли» (уринок з повісті)

Історично правдива розповідь про свавілля московитів на українській землі. Нескореність юної українки, її моральна вищість над нападниками. Мужність козаків, їхній збройний опір загарбникам.

Напруженість і динамічність сюжету.

Удосконалення вміння виразно читати місця тексту, де відображено швидкий розвиток події.

Для самостійного читання. «Осінь», «Чуєш, брате мій».

Яків КАЧУРА. «Іван Богун» (уринок з повісті)

Звитяжна боротьба українського козацтва проти польсько-панської агресії. Хоробрість, гострота розуму, винахідливість, військова вправність, почуття гумору козаків. Молодецьке завзяття, військовий талант, відважність Івана Богуня. Пихатість і зарозумілість польських панів, зневажливе ставлення їх до козаків, жорстокість і продажність.

Мова твору (військова лексика, іншомовні слова, діалектизми).

Удосконалення вміння виразно читати діалоги за дійовими особами.

Для самостійного читання. «Іван Богун» (повністю).

Леонід СМІЛЯНСЬКИЙ. «Лідер»

Тема охорони рідної природи у творі. Роль людини у збереженні її. Віра письменника в людину — доброго і мудрого господаря природи. Стосунки між батьками й дітьми. Майстерне розкриття внутрішнього світу дітей. Роль описів у творі.

Виразне читання описів.

Для самостійного читання. «Серце», «Геннадій і Петрик».

Андрій МАЛИШКО. «Вчителька», «Гомін, гомін по діброві»

«Вчителька». Роль учителя у навчанні та вихованні підростаючого покоління. Ліризм поезії. Образотворча й оцінювальна роль епітетів і порівнянь у творі.

«Гомін, гомін по діброві». Поетичне відтворення почуттів і переживань автора, викликаних спогадами про героїчну битву козаків під Жовтими Водами на чолі з Богданом Хмельницьким. Особливості мови вірша. Кільцеве повторення у творі.

Для самостійного читання. «Данило однурукий», «В теплім місяці, у травні...», «Каменотес», «Розшукувайся, зелений дубе...», «Дощ».

Михайло ЧАБАНІВСЬКИЙ. «Вірний»

Художньо переконливе зображення доброти і милосердя Ігоря, його поваги до батьків, прихильного ставлення до людей, любові до тварин. Позитивний вплив Ігоря на Тимка. Розкриття характерів хлопчиків через показ їхніх учинків, поведінки, висловлювань, ставлення до різних людей та навколишнього світу. Мовні особливості оповідання.

Удосконалення вміння виразно читати прозові твори.

Для самостійного читання. «Зелена чаша».

Дмитро БІЛОУС. «Вічно жива», «Хліб і слово»

«Вічно жива». Спогади про багатовікове гоніння на українську мову, варварські заходи, спрямовані на її цілковите знищення. Утвердження невмирущості національної мови. Віра в поета в неминуче відродження рідного слова, в його вільний розвиток у майбутньому. Висока емоційність вірша.

«Хліб і слово». Поетичне висловлення поетом думки про те, що хліб і слово відвічно і довічно становлять основу фізичного та духовного життя народу. Гостре засудження національного нігілізму.

Удосконалення вміння виразно читати вірші.

Для самостійного читання. «Диво калинове» (збірка).

Борис ХАРЧУК. «Новолітування» (скорочено)

Опис віковичних звичаїв та новорічних обрядів українського народу. Бідкування селянської родини в роки війни. Психологічна вмотивованість драматичних переживань персонажів.

Розповідь від першої особи.
Удосконалення вміння виразно читати монолог.

Володимир БРОВЧЕНКО. «**Два хлопчики**»,
«**Бесіди з внучкою про хліб**»,
(«**Недожата нива**», «**Нетиповий випадок на майдані**»)

«**Два хлопчики**». Філософське осмислення естетичного ставлення людини до природи. Художнє відтворення проблеми екологічного характеру. Спостереження над мовою твору.

«**Бесіди з внучкою про хліб**». Поетичне відтворення проблем вічності праці, спадкоємності поколінь, пам'яті про загиблих у Другій світовій війні («**Недожата нива**»).

Розкриття потворної суті бездуховності, черствості, жорстокості. Художнє осмислення людської доброти, гуманності («**Нетиповий випадок на майдані**»).

Образність мови, багатство інтонаційних відтінків.

Удосконалення вміння виразно читати вірші.

Для самостійного читання. «Чарівник», «Першоздоровкання».

Василь СИМОНЕНКО. «**Грудочка землі**», «**Салюти миру**»

«**Грудочка землі**». Пісня — виразник дум і сподівань народу, його мудрості й життєвого досвіду. Виховна роль пісні. Художнє вираження синівської любові і вдячності до батьківщини. Замилування поета природою рідного краю, усвідомлення себе часткою свого народу. Образотворча й оцінювальна роль епітетів у вірші.

Удосконалення вміння виразно читати вірші.

«**Салюти миру**». Радість перемоги над фашистськими загарбниками. Вдячна пам'ять народу про загиблих у кривавому вирі війни. Заклик берегти мир на землі. Образність мови, багатство інтонацій.

Для самостійного читання. «Ти знаєш, що ти — людина».

Євген ГУЦАЛО. «**Лось**»

Природа й людина у творі.

Возвеличення гуманного ставлення до природи й осуд бездушного, споживацького. Майстерне відображення переживань хлопчиків, змін у їхніх настроях.

Картини природи, їх значення в оповіданні.
Удосконалення вміння виразно читати художні твори.
Для самостійного читання. «Олень Август».

ЛІТЕРАТУРА ПРИДНІСТРОВ'Я

Для вивчення напам'ять

Народні загадки, прислів'я та приказки (за вибором учителя).

Т. Шевченко. «Мені тринадцятий минало», «Сон» («На панщині пшеницю жала...»).

М. Коцюбинський. «Ранок у лісі».

Леся Українка. «Колискова».

П. Тичина. «Хор лісових дзвіночків».

В. Сосюра. «Люблю весну».

А. Малишко. «Вчителька».

В. Симоненко. «Грудочка землі».

Д. Білоус. «Вічно жива» або «Хліб і слово» (на вибір).

Основні вимоги до знань і вмінь учнів

Учні повинні знати:

- авторів і назви вивчених творів;
- основні події, героїв вивчених творів та найважливіші описи в їх взаємозв'язку;
- основні ознаки понять: літературний герой, монолог і діалог, пейзаж у художньому творі, порівняння, епітет;
- жанрові особливості народної та літературної казки, переказу, легенди, прислів'я, приказки, загадки;
- тексти, рекомендовані програмою для вивчення напам'ять;
- основні елементи виразності: пауза, темп, логічний наголос, мовленевий етикет, інтонація.

Учні повинні вміти:

- відтворювати в уяві художні картини твору, що вивчається;
- виділяти епізоди, пейзажі, діалоги, монологи у творі;
- встановлювати часові та причинно-наслідкові зв'язки між подіями у творі;
- знаходити у художньому тексті епітети, порівняння і пояснювати їх образотворчу роль;

- відрізнати народну казку від літературної;
- правильно, свідомо, швидко читати художні, науково-популярні та публіцистичні тексти;
- виразно читати художні твори, практично застосовуючи засвоєні засоби виразності;
- переказувати усно й письмово (детально, стисло) невеликий епічний твір або уривки з великого за обсягом епічного чи драматичного твору;
- розповісти (усно чи письмово) про героя літературного твору;
- скласти план невеликого епічного твору або уривка з великого епічного чи драматичного твору;
- використовувати в усному та писемному мовленні засвоєні зображувально-виражальні засоби;
- давати усний відгук на самостійно прочитаний літературний твір, твори інших видів мистецтва (з висловленням свого ставлення до змальованих там героїв та подій);
- користуватися довідниковими відомостями з хрестоматії і прочитаних книжок, а також словниками.

6 КЛАС

(68 годин; 2 години на тиждень)

Вступ (1 год)

Література як художнє відтворення життя. Значення її в житті людини. Улюблені книжки, їх автори.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ (8 год)

НАРОДНІ ПІСНІ

Колядки: «Як ще не було початку світа», «Ой рано, рано кури запіли», «Були люди невірні», «Ой пане господарю, на твоїм дворі», «Ой над Дунаєм, над бережком».

Щедрівки: «За сіньми та за новими», «Ой у нашого господарика», «Я щедрик, Петрик, дайте вареник».

Веснянки: «З-за гори, з-за високої», «Ой ти, соловейку, та ранній пташку», «Весно, весно, що ти нам принесла?», «Ой весна, весна...».

Жнивварські пісні: «Ой рано, рано женчики встали», «Жніте, женчики, жніте», «Нуте, нуте до межі», «Сидить ведмідь на копії», «Котився віночок по полю».

Історичні пісні: «Чи спиш, чи чуєш, пане господарю», «Пісня про Байду», «Ой Морозе, Морозенку...», «Пісня про Устима Кармалюка», коломийки, «Ой ти, ниво моя, ниво...», «Залетів горобець...».

Теорія літератури. Поняття про народні пісні та їх види. Обрядові, історичні й побутові пісні. Поняття про гіперболу. Художні особливості й значення народних пісень.

Для самостійного читання. Народні пісні. «За річкою вогні горять», «Ой Богдане, батько Хмелю», «Летіла зозуля», «Стоїть явір над водою», «Пішла мати на село...», «Я в матері одна була», «Ой піду я на базар...»; коломийки; П. Грабовський. «Веснянки»; І. Франко. «Веснянки»; Олександр Олесь. «А вже красне сонечко...».

НАРОДНІ БАЙКИ. «Як ворона дістала зі збанка води», «Не випусти рака з рота», «Миш, жаба і каня», «Хвалькувата муха», «Миш і жаба»

«Як ворона дістала зі збанка води». Думка про те, що винахідливість і працьовитість завжди приносять удачу.

«Не випусти рака з рота». Марнославство, легковірність, необачність, егоїзм; засудження байдужості до пам'яті байтька й матері, братів і сестер. Значення окличних речень для розкриття почуттів і настроїв персонажів. Діалог у байці. Змістовий зв'язок байки та прислів'я.

«Миш, жаба і каня». Осуд таких моральних пороків, як зажерливість, нечесність, сварливість, егоїзм. Діалектизми в байці.

«Хвалькувата муха». Пихатість і хвастощі, засудження неробства й привласнення трудових заслуг інших.

«Миш і жаба». Застереження від легковірності, сліпої довіри нерозумним доброзичливцям.

Теорія літератури. Поняття про народну байку.

Для самостійного читання. Народні байки. «Піддурена ворона», «Лисиця й виноград», «Як бузьок помирих миш і ж жабою», «Вівця, лисиця та вовк».

Народні анекдоти. Відтворення різних комічних випадків з життя людей.

Теорія літератури. Поняття про народний анекдот.

Для самостійного читання. Збірники народних анекдотів.

ІЗ ЛІТЕРАТУРИ ХІХ ст. (27 год)

Степан ВАСИЛЬЧЕНКО. «Дитинство Шевченка»
(уривки з повісті «Широкий шлях»)

Художня розповідь про дитячі роки поета. Умови життя в кріпацькій родині. Допитливість Тараса, його захоплення народними піснями та переказами про боротьбу трудящих проти визискувачів. Перші кроки в навчанні. Рання вияв таланту поета й художника.

Міміка та жести як засоби виразності.

Тарас ШЕВЧЕНКО. «Якби ви знали, паничі...»,
«І золотої й дорогої...»,
«Зоре моя вечірняя...» (уривок з поеми «Княжна»),
«Над Дніпровною сагою...»

«Якби ви знали, паничі...». Автобіографічна основа вірша: гіркі спогади поета про дитинство, тяжке життя матері та батька, братів і сестер. Гострий осуд кріпацтва. Протиставлення краси природи підневільному становищу селянства. Антоніми у вірші, їх роль.

Поняття про підтекст і його види (прямий, прихований).

«І золотої й дорогої...». Спогади поета про безрадісне дитинство. Болісні роздуми над кріпацькою долею. Лицемірство прислужників поміщицько-саможержавного ладу. Роль пейзажу в творі. Значення синонімів у вірші, його ритмічні особливості.

«Зоре моя вечірняя...». Краса українського села. Протиставлення як засіб вираження любові до поета до трудового народу й ненависті до кріпосників. Інтонаційне багатство вірша, викликане зміною зображених картин.

Постановка виконавського завдання. Поділ тексту на емоційно-змістові частини.

«Над Дніпровною сагою...». Поетичне уособлення природи. Близькість вірша до усної народної творчості.

Виразне читання пейзажної лірики.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про віршовану та прозову мову.

Для самостійного читання. «Думка» («Тече вода в синє море...»), «І досі сниться: під горою...», «Ой три шляхи широкії...», «Як маю я журитися...»; народні перекази про Т. Шевченка; народна пісня «Слава, слава Кобзареві».

Пантелеймон КУЛШ. «Орися»

Зображення селянського побуту старожитної України. Поетичний образ Орисі, її приязні стосунки з дівчатками-наймичками. Взаємини між козаками (Таволга, дід Грива). Гармонійне поєднання сюжету оповідання з легендою про золоторогих турів. Романтичний характер твору. Роль пейзажів. Мова твору.

Удосконалення вміння виразно читати діалог за дійовими особами й фантастичні місця твору, а також ставити виконавське завдання.

Для самостійного читання. «Циган», «Січові гості», «Гордовита пара», «Степ опівдні».

Леонід ГЛІБОВ. «Лисиця-жалібниця», «Щука»

«Лисиця-жалібниця». Авторське ставлення до дійових осіб, осуд лицемірства, підступництва, хижацтва. Алгоритм образів-персонажів. Використання народних прислів'їв та приказок. Роль пейзажу в байці. Особливості її побудови. Ідейний зміст байки.

Удосконалення вміння простежувати й розуміти хід думок і поведінку конкретного персонажа. Особливості виразного читання байок.

«Щука». Нещадне викриття і гостре висміювання несправедливості царського суду. Осуд крутійства, нечесності, хабарництва, кругової поруки чиновників. Розкриття соціальної суті алегоричних образів. Своєрідність побудови байки.

Виразне читання байки одним виконавцем.

Майстерність змалювання характерів та вчинків людей в образах тварин. Вияв народної мудрості в байці.

Теорія літератури. Поняття про літературну байку. Алгоритм.

Для самостійного читання. «Синиця», «Зозуля і Півень», «Охрімova свита».

Панас МИРНІЙ. «Морозенко» (скорочено)

Важке життя селянства після скасування кріпосного права. Малий Пилипко, його щирість, співчутливе ставлення до матері, сміливість, наполегливість і нерозважливість. Сприймання Пилипком явищ природи через казкові образи. Реальне й фантастичне в оповіданні. Роль пейзажів у розкритті внутрішнього стану персонажів та у зображенні подій.

Інсценування діалогу з розповідного твору.

Теорія літератури. Поняття про уособлення. Інтер'єр як вид опису.

Для самостійного читання. «День на пастівнику».

Андрій ЧАЙКОВСЬКИЙ. «В Острозькій школі»
(уривок з роману «Сагайдачний»)

Історична основа твору. Розповідь про юнацькі роки видатного гетьмана Війська Запорозького Петра Конашевича-Сагайдачного. Зріднені щирою дружбою Петро Конашевич та Марко Жмайло, їхня військова майстерність. Князь Костянтин Острозький, його культурна діяльність на благо українського народу. Острозька колегія — перша вища школа в Україні.

Спостереження над мовою твору (діалектизми галицької говірки — фонетичні, лексичні, синтаксичні).

Удосконалення вміння виразно читати діалог спільно з мовою автора.

Для самостійного читання. «Сагайдачний» (перша частина роману — «Побратими» — повністю).

Тимофій БОРДУЛЯК. «Перший раз»

Художнє відтворення життя сільської громади. Труд як моральна потреба і засіб матеріальної забезпеченості сім'ї. Любов до праці, готовність постійно трудитися — позитивні якості особистості. Значення поважного ставлення членів родини до свого духовного здоров'я. Поетичний образ Парані. Зігріті авторським почуттям пейзажі рідної природи. Елементи комізму в оповіданні.

Удосконалення вміння виразно читати прозові твори.

Теорія літератури. Герої художнього твору.

Для самостійного читання. «Дай, Боже, здоровля корові».

Борис ГРІНЧЕНКО. «Грицько», «Сорока»

«Грицько». Відтворення життя сільських дітей. Глибоке співчуття автора знедоленим дітям сільської бідности. Суперечливість вдачі Семена та Мотрі, причини цієї суперечливості. Благородний вчинок Грицька. Правдивість показу дитячих уявлень про навколишній світ, їхніх переживань і почуттів. Тонкий психологічний аналіз і вмотивованість поведінки героїв. Конкретно-історичне та загальнолюдське в оповіданні.

Особливості стилю, композиції (послідовність розвитку подій, екскурс у минуле). Прийоми творення образів-персонажів.

Читання діалогу одним виконавцем: уміти відтворювати особливості мовлення персонажів для передачі відмінностей у характерах. Виразне читання опису окремого предмета.

«Сорока». Висміювання зарозумілості, сліпого наслідування, недоумкуватості. Відстоювання вільного вияву природних задатків особистості. Монологи в байці, їх композиційна роль. Комічне в ній, засоби його творення.

Удосконалення виразного читання байок.

Теорія літератури. Опис окремого предмета. Поглиблення поняття про байку (особливості її віршованої форми). Портрет.

Для самостійного читання. «Украла», «Панько», «Кури та ластівка», «Подивись», «Я кохаю ті хмари похмурі».

ІЗ ЛІТЕРАТУРИ ХХ ст. (32 год)

Олександр ОЛЕСЬ. «Печенізька облога Києва», «Рідна мова в рідній школі»

«Печенізька облога Києва». Історична основа твору. Трагічне становище обложеної столиці. Героїчний вчинок хлопчика, його кмітливість і безстрашність. Взаємозв'язок подій та їх значення для розкриття характеру юного героя.

Удосконалення вміння «оживляти» текст (усне малювання).

«Рідна мова в рідній школі». Одвічна мрія українського народу про школу рідною мовою. Роль мови в згуртуванні нації («всіх в єдине нас злива»). Глибокий біль поета з приводу гоніння на українську мову.

Протест проти русифікації України. Заклик берегти національну мову, тверда віра в невмирущість рідного слова.

Удосконалення вміння читати вірші.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про порівняння (форма орудного відмінка).

Для самостійного читання. «Війна з татарами», «Ярослав Осмомисл», «Гроза пройшла».

Павло ТИЧИНА. «Де тополя росте», «Гаї шумлять»

«Де тополя росте». Поетичний опис житнього поля влітку, замилювання поета його красою. Благотворний вплив природи на людину. Майстерне відображення широких просторів рідної землі.

Зображувально-виражальне значення повторів та уособлень. Засоби творення зорових і слухових деталей у вірші.

«Гаї шумлять». Вираження патріотичних почуттів митця через поетизацію рідної природи. Гармонія людини й природи.

Художні засоби мови та римо-ритмічні особливості вірша. Роль звукопису.

Для самостійного читання. «Весна», «Розкажи, розкажи мені, поле...».

Максим РИЛЬСЬКИЙ. «Синові»,
«Пісні» («Коли пісні мого краю...»), «Перед грозою», «Коні»

«Синові». Поетичний вияв глибокої батьківської любові, прагнення виховати у свого сина кращі риси людського характеру. Гуманістичний пафос поезії. Особливості мови (риторичні оклики та запитання, багатство епітетів; спосіб римування).

Удосконалення вміння правильно відтворювати зміст і настрої вірша за допомогою засобів виразного читання.

«Пісні» («Коли пісні мого краю...»). Пафосність вірша. Вияв глибокої поваги до всіх народів нашої планети, захоплення їхньою поетичною творчістю. Зображувально-виражальна роль епітетів, порівнянь, уособлень, поетичних звертань.

«Перед грозою». Заклик до молоді бути уважними до навколишнього середовища, вивчати його, засвоювати знання про різні прояви сил природи, набуті нашими предками протягом довгих віків.

Роль епіграфа в літературному творі. Виділення в тексті художніх деталей (зорових, слухових, нюхових). Мова вірша (оригінальні уособлення та епітети, звукопис).

«Коні». Прекрасний, зігрітий чуттям поета малюнок літнього вечора, ступу в рожево-сизій імлі, табуна коней.

Роль зображувально-виражальних засобів у створенні художніх деталей пейзажу, опису тварин. Ритмічні особливості вірша.

Удосконалення вміння виразно читати пейзажні вірші, передавати їх настрої.

Для самостійного читання. «Шпаки», «Літо і весна», «Вербна неділя».

Володимир СОСЮРА. «Гей, рум'яні мої небокраї...»,
«Весняний сад, квітки барвисті...», «Хто в рідному краї...»

«Гей, рум'яні мої небокраї...». Весняне пробудження природи, радісний настрої людей у творі.

Зображувально-виражальне значення епітетів, порівнянь, риторичних фігур.

«Весняний сад, квітки барвисті...». Зображення України в образі молоді дівчини в національному вбранні. Вираження печучого болю поета, викликаного стражданнями рідного краю у фашистській неволі. Упевненість автора в неминучому розгромі ворожих полчищ і відродженні України. Висока емоційність і образність вірша.

«Хто в рідному краї...». Праця на благо народу. Патріотичний пафос вірша. Особливості поетичної мови (епітети, порівняння, поетичні повтори, риторичні оклики), їх роль у творенні художніх образів. Ознаки віршованої мови у творі.

Для самостійного читання. «Коли світало», «Я запам'ятаю, у забої...».

Остап ВИШНЯ. «Перший диктант»

Спогади автора про своє дитинство, навчання в церковно-приходській школі. Життя багатодітної селянської родини. Почуття вдячності до старенької народної вчительки. Доброта, милосердя, щира материнська ласкавість Марії Андріївни.

Розповідь від першої особи (оповідь) як різновид викладу художнього матеріалу.

Виразне читання гуморески.

Теорія літератури. Поняття про комічне. Гумор, гумореска. Художній твір.

Для самостійного читання. «Фазани».

Платон ВОРОНЬКО. «Люблю я ліс», «пахне хліб», «Школа батьків»

«Люблю я ліс». Спогади поета про боротьбу партизанів проти фашистських загарбників. Протиставлення лихові війни щастя і краси мирного часу. Любов до природи як вияв патріотичних почуттів письменника. Розгляд побудови вірша та його ритмічних особливостей. Спостереження над використанням автором зображувально-виражальних засобів під час створення художніх деталей.

«Пахне хліб». Уславлення хліборобської праці. Поетичний образ хліба, художньо-виражальні засоби його творення. Розгляд особливостей віршової форми твору.

«Школа батьків». Основні настанови народної педагогіки: виховувати в дітей повагу до батьків, любов до праці, розвивати вміння трудитися, бути корисним людям, виховувати естетичні смаки й почуття. Поетичне звернення

до своїх ровесників, вираження думки про необхідність передавати нащадкам життєвий і трудовий досвід, готувати їх до творчої праці.

Теорія літератури. Систематизація знань про художні засоби мови.

Для самостійного читання. «Коваль Микита», «З вокзалу в станцію метро...».

Микола ВІНГРАНОВСЬКИЙ. «Грім», «Первінка»

«Грім». Поетичний малюнок літньої грози. Тонке проникнення митця в життя природи, її процеси та явища. Персоніфіковані образи вірша.

Спостереження над особливостями віршової форми (співзвучність слів різних частин мови, перехресне римування). Роль звукопису.

«Первінка». Важке становище українського села в останній рік Другої світової війни. Взаємодопомога і взаємопідтримка між сільським людом як запорука виживання в умовах голоду й розрухи. Правдивий показ раннього дорослішання «дітей війни». Микола, світ його уявлень. Тварини — помічники і друзі людей.

Зображення подій, вчинків і поведінки дорослих, їх оцінка через сприйняття головного героя. Роль пейзажів у повісті. Особливості її мови.

Теорія літератури. Розповідно-описові твори.

Для самостійного читання. «Літній ранок», «Літньої ночі», «Гусенятко», «На добраніч», «Козак Петро Мамалига».

Дмитро ПАВЛИЧКО. «Добрий день», «У дитячому серці жила Україна», «Пішачок»

«Добрий день». Відтворення стародавнього звичаю вітатися на західних і східних землях України. Глибока схвильованість поета, викликана злукою раніше роз'єднаних частин нації. Спостереження над мовою вірша.

«У дитячому серці жила Україна». Спогади поета про дитинство, навчання в старій школі, де вчителі карали українських дітей за «мужицьку мову». Стійкість малого хлопця, вірність рідному слову. Біль за рано втраченою матір'ю, яку замінила Україна.

«Пішачок». Осуд нечемного ставлення «вченого» сина до рідної матері, неосвіченої і виснаженої тяжкою працею. Любов до свого сина, гордість за нього. Змалювання образу старої жінки з глибоким співчуттям і потаємним болем. Роль портрета в розкритті внутрішнього світу персонажів.

Для самостійного читання. «Смерічка», «Іду по рідному селу», «Птиця», «Шахтар», «Там, де Лючка круто в'ється».

ЛІТЕРАТУРА ПРИДНІСТРОВ'Я

Для вивчення напам'ять

НАРОДНІ ПІСНІ

«Ой Морозе, Морозенку...», «Єднайтесь брати українці»

Т. Шевченко. «Якби ви знали, паничі...» (уривок від початку вірша до слів: «Мені аж страшно, як згадаю...»).

Л. Глібов. «Лисиця-жалібниця».

Олександр Олесь. «Печенізька облога Києва» (уривок за вибором учнів).

П. Тичина. «Гаї шумлять».

М. Рильський. «Пісні».

П. Воронько. «Люблю я ліс».

Основні вимоги до знань і вмінь учнів

(з урахуванням набутих у попередніх класах)

Учні повинні знати:

- основні ознаки понять: портрет, пейзаж, інтер'єр, алегорія, уособлення, гіпербола, гумор;
- жанрові особливості літературної і народної байки, оповідання, гуморески, народної пісні;
- поняття про підтекст і виконавське завдання.

Учні повинні вміти:

- знаходити в тексті твору засвоєні зображувально-виражальні засоби та компоненти твору і пояснювати їх роль у контексті;
- характеризувати героїв твору на основі їхніх вчинків та поведінки;
- складати усний і письмовий твір-роздум за твором, що вивчається.

7 КЛАС

(68 годин; 2 години на тиждень)

Вступ (1 год)

Виразність як засіб спілкування і шлях до поглибленого вивчення творів художньої літератури та публіцистики. Основні засоби виразності.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ (10 год)

НАРОДНІ ДУМИ. «Дума про козака Голоту», «Дума про Марусю Богуславку» або «Дума про Самійла Кішку»

«Дума про козака Голоту». Исторична основа думи: боротьба українського народу проти татарських нападників. Протиставлення в думі образів козака та багатого татарина. Втілення в образі Голоти рис народного героя, сили і мужності захисників батьківщини. Мова, ритміка та композиція думи.

«Дума про Марусю Богуславку» — перлина усної народної творчості. Легендарний образ жінки-полонянки. Суперечливість образу героїні: глибока любов до рідного краю, туга за ним, убоління за ув'язнених співвітчизників і вірність своєму чоловікові-султану. Героїчний вчинок Марусі. Показ страждань козаків-невільників; осуд насильства людини над людиною.

«Дума про Самійла Кішку». Художнє відтворення історичного факту — повстання козаків-невільників на турецькій галері під проводом Самійла Кішки. Майстерність змалювання характерів. Самійло Кішка — мужній патріот, вмілий організатор повстання. Протиставлення сміливості боягузтву, вірності — зраді. Композиційні особливості думи. Своєрідність віршової форми. Художнє багатство мови.

«Дума про Івана Богуну». Поетична розповідь про один з важливих епізодів народно-визвольної війни 1648–1654 років. Правдиве відтворення важкого становища українського війська під час облоги Вінницької фортеці польськими й татарськими полчищами. Показ взаємозлагодженості дій козацьких полків. Радість перемоги. Образи народних героїв — Богдана Хмельницького та Івана Богуну.

Своєрідність композиції і віршової форми думи

Теорія літератури. Думи як вид усної народної творчості. Особливості їх побудови. Поетична мова дум: постійні епітети й порівняння, тавтологічні звороти. Своєрідність віршової форми.

Для самостійного читання. «Дума про Хвеська Ганжу Андибера».

НАРОДНІ БАЛАДИ. «Що сі в полі забіліло...»,

«Ой був в Січі старий козак...»,

«Ой чие ж то жито, чий ж то покоси...»

«Що сі в полі забіліло...». Розповідь про набіги татар в Україну й трагічне становище полонених людей. Показ глибокої пошани дітей до батьків. Незвичайність події, зображеної в баладі. Засоби народної поезики в творі.

«Ой був в Січі старий козак...». Історична основа балади. Вірність січових козаків своєму народові, їхня звитязна боротьба проти поневолення польською шляхтою. Гострий осуд зрадництва, прагнення відступництвом здобути багатство і владу. Схвалення справедливої кари зрадників. Подібне й відмінне в баладі, думі та історичній пісні.

«Ой чие ж то жито, чії ж то покоси...». Осуд у баладі підступних дій свекрухи, що зумовили родинну трагедію. Обстоювання подружньої вірності, необхідності злагоди між членами сім'ї. Відгомін у баладі первісних вірувань про перетворення людини на рослину чи тварину.

Теорія літератури. Поняття про народну баладу як епічний жанр фольклору. Систематизація знань про усну народну творчість.

Для самостійного читання. Народні балади. «Чорна ролля заорана», «Ой у полі криниченька», «Повернувся козак з походу додому».

ІЗ ЛІТЕРАТУРИ ХІХ ст. (26 год)

Тарас ШЕВЧЕНКО. «**Тополя**», «**І виріс я на чужині...**»,
«**Сонце заходить, гори чорніють...**», «**Заповіт**»

Розповідь про життя і творчість Т. Шевченка.

«Тополя» — одна із ранніх балад Т. Шевченка. Відображення глибоких переживань дівчини, розлученої з коханим. Народна символіка і міфологічні метаморфози (перетворення дівчини на тополь). Відтворення первісних вірувань людей. Втілення ідеї невмирущості справжнього кохання, краси вірності, незнищенності світлих, благородних людських почуттів.

«І виріс я на чужині...». Автобіографічні мотиви у вірші. Майстерне змалювання тяжкого життя селян-кріпаків. Гнівне викриття й осуд жорстокості та бездушності панів-кріпосників. Сподівання на щасливе життя трудового люду. Ритміка вірша. Багатство й поетичність мови.

«Сонце заходить, гори чорніють...». Думки і почуття великого народного поета, викликані важкими умовами життя на засланні. Спогади про рідний край. Особливості побудови твору. Роль риторичних фігур.

«Заповіт». Заклик до українського народу звільнитись від кайданів імперської влади Росії і створити умови для вільного, щасливого життя. Віра в світле майбутнє України.

Виразне читання громадянської лірики.

Теорія літератури. Поглиблене поняття про віршовану мову. Стопа. Двоскладові стопи. Віршовий розмір.

Для самостійного читання. «Сестрі», «Закувала зозуленька...», «Ми вкупочці колись росли», «І море невмите, і заспані хвили», «І знов мені не привезла...», «Готово! Парус розпустили...», «Лист до А.І. Лизогуба».

Іван НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ. «**Микола Джеря**» (скорочено)

Розповідь про письменника.

Життя селян-кріпаків у повісті «Микола Джеря». Взаємини в родині селянина-трудівника, основані на віками виробленій народній моралі. Показ протесту проти кріпосницького гніту.

Заробітчани. Умови їхнього побуту й праці на перших капіталістичних промислах та фабриках.

Микола Джеря — бунтар. Формування його бунтарського характеру під впливом кріпосницької дійсності.

Інші персонажі повісті.

Майстерне відтворення картин природи. Роль порівнянь в описах. Значення повісті.

Теорія літератури. Поняття про метафору як вид тропа. Епос як літературний рід, його жанри.

Для самостійного читання. «Два брати», «На могилі Шевченка».

Іван ФРАНКО. «**Товаришам із тюрми**»,
«**Не високо мудруй...**», «**Захар Беркут**» (скорочено)

Розповідь про письменника.

Особливості виразного читання художньо-публіцистичної прози.

«**Товаришам із тюрми**». Заперечення експлуататорської суспільної системи, пригнічення людини людиною. Мрії про національне відродження рідного краю. Майстерне використання поетом зображувально-виражальних засобів мови.

Особливості виразного читання громадянської лірики. Психологічна пауза як засіб виразного читання.

«**Не високо мудруй...**». Художнє вираження роздумів поета про мудрість проти зла і несправедливості.

«**Захар Беркут**». Історична основа повісті — героїчна боротьба народу Русі в XIII ст. проти татаро-монгольських нападників. Основні персонажі твору, їх групування.

Захар Беркут — мудрий ватажок тухольської громади. Максим і Мирослава — сміливі, мужні патріоти; краса їхніх почуттів. Тугар Вовк. Осудження зради громаді заради збагачення. Викриття жорстокості, моральної звироднілості, духовної ницості загарбників (Бурунда).

Вираження в образній формі думки про те, що користолобство, нечесність, егоїзм руйнують мир і злагоду між людьми, сім'ю. Вірність громадському обов'язку.

Провідна думка повісті — сила народу в єдності, згуртованості, відданості своїй батьківщині. Роль пейзажів у повісті. Неологізми, архаїзми та діалектизми у творі.

Удосконалення вміння виразно читати описи (пейзажі, портрети). Вразне читання монологів. Паузи та логічні наголоси як засоби емоційної та логічної виразності.

Теорія літератури. Поняття про ліричні твори та їх основні види (громадянська, інтимна, пейзажна лірика). Поняття про строфу. Групування персонажів в епічному творі.

Для самостійного читання. «По селах», «Моя любов» (цикл «Україна»).

Павло ГРАБОВСЬКИЙ. «Швачка», «Сон»

Розповідь про поета.

«Швачка». Важливі переживання і думки трудівниці-швачки, викликані безпросвітним життям. Співчуття поета трудящим і ненависть до нероб.

Особливості мови та віршової форми твору.

Удосконалення навички використовувати паузи, різні за тривалістю, і наголоси різної сили для створення логічної мелодійності мови.

«Сон». Поетичне відтворення картин природи рідного краю. Глибокий сум ув'язненого на чужині поета, навіяний спогадами про Україну. Вболівання над сирітською долею матері і сестри. Близькість вірша до народної пісні.

Удосконалення вміння читати твори інтимної лірики.

Теорія літератури. Поглиблене поняття про віршовий розмір. Трискладові стопи.

Для самостійного читання. «До матері», «До школи», «Лист до Б. Грінченка».

ІЗ ЛІТЕРАТУРИ ХХ ст. (31 год)

Андріан КАЩЕНКО. «Над Кодацьким порогом»

Розповідь про письменника.

«Над Кодацьким порогом». Історичні події на Запорізькій Січі за кошового отамана Івана Сулими. Перебуванн Сулими в турецькому полоні. Повернення в Україну. Звитяжна боротьба запорожців з турками, їхні сміливість і

винахідливість; визволення невільників. Зруйнування військом Запорозьким Кодацької фортеці. Зрада старшини реєстрових козаків. Героїчна смерть Івана Сулими. Виразне читання публіцистичних місць у художньому творі.

Теорія літератури. Поглиблення понять: компоненти художнього твору та композиція художнього твору.

Для самостійного читання. «Орлине гніздо».

Богдан ЛЕПКИЙ. «Заспів», «Набік життя, журбо дрібна!»,
«Видиш, брате мій...»

Розповідь про письменника.

«Заспів» — твір про рідний край, чарівне Поділля. Любов до землі батьків і болівання за важку долю поневоленого люду.

«Набік життя, журбо дрібна!». Поетичні образи вірша як символи рідного краю, мрія про щастя людей, до якого ще треба прокладати шляхи. Афористичність мови. Внутрішнє римування в поетичних рядках.

«Видиш, брате мій...». Історія написання твору. Відображення святого почуття любові до рідного краю, болючі спогади й туга за втраченою Батьківщиною. Мелодія Левка Лепкого (брата поета) до пісні, суголосність її з настроєм твору. Написання музики до слів поезії українським композитором Кирилом Стеценком.

Теорія літератури. Лірика і музика.

Для самостійного читання. «Лист до Михайла Коцюбинського».

Максим РИЛЬСЬКИЙ. «Мова», «Спасибі»
(«Яке це славне слово — хлібороб...»), «Розмова з другом»

Розповідь про поета.

«Мова». Слово — найдорожчий скарб народу. Заклик шанувати рідне слово, дбати про чистоту і красу мови. Афористичність вислову, роль порівнянь.

Удосконалення вміння читати твори громадянської лірики.

«Спасибі» («Яке це славне слово — хлібороб...»). Почесна праця хлібороба; поетичне вираження любові до матері-землі. Людина-трудівник — творець усіх матеріальних і духовних цінностей. Строфічна будова і віршовий розмір твору.

«Розмова з другом». Своєрідність художнього опису лісу влітку. Вираження глибокої пошани й любові до друга-пралісу, замилювання його красою; багате використання художніх засобів, їх значення у вірші. Людина — дбайливий господар і вірний охоронець природи.

Особливості композиції. Спільне й відмінне білого і римованого віршів. Перерахування як один з видів риторичних фігур.

Теорія літератури. Поняття про інверсію.

Для самостійного читання. «Шлях», «На відкритті музею Шевченка», «Серпень з вереснем стискають...».

Володимир СОСЮРА.

**«Вода десь точить білий камінь...»,
«Учитель», «Солов'їні далі, далі солов'їні...»**

Розповідь про поета.

«Вода десь точить білий камінь...». Спогади поета про улюблену Донеччину, про незабутнє дитинство. Зігріті почуттям поета картини рідного краю. Використання засобів поетичної стилістики (паралелізм, обрамлення).

Удосконалення вміння виразно читати вірші інтимної лірики.

«Учитель». Автобіографічна основа вірша. Вияв любові й пошани до вчителя. Глибокий ліризм поезії.

«Солов'їні далі, далі солов'їні...». Художнє вираження любові до рідного краю, до милої серцю України. Краса поетичних образів у вірші.

Теорія літератури. Балада як ліро-епічний твір.

Для самостійного читання. «Шахти, терикони...», «Хлопчик», «Ще не скресла крига на Дніпрі», «Третя рота» (уривок з роману).

Олександр ДОВЖЕНКО.

«Воля до життя»

Розповідь про письменника.

«Воля до життя». Правдиве зображення трагічних подій Другої світової війни. Роль натуралістичних замальовок для конкретного відтворення людських страждань. Сила волі до життя як один з важливих чинників виживання людини в екстремальних умовах (Іван Карналюк). Вплив мужньої поведінки смертельно пораненого воїна на лікаря та інших хворих. Самовіддіність і героїзм медичних працівників (Микола Дудка).

Значення професіоналізмів в оповіданні. Особливості його композиції; художня вмотивованість епізоду марення та екскурсів у минуле; звертання автора до читача як різновид ліричного відступу.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про компоненти художнього твору.

Для самостійного читання. «Ніч перед боєм», «Щоденник» (уривки).

Михайло СТЕЛЬМАХ. «Березень»,
«Гуси-лебеді летять» (скорочено)

«Березень». Прагнення людини-трудівника віддати всі свої сили праці на рідній землі. Роль зорових і звукових художніх деталей. Римо-ритмічні особливості вірша.

Удосконалення вміння читати пейзажні поезії.

«Гуси-лебеді летять». Автобіографічна основа повісті. Показ життя і побуту села. Участь дітей у щоденній праці, засвоєння ними трудового досвіду, нагромадженого попередніми поколіннями. Опоетизований образ лебединої зграї. Шанобливе ставлення людини до природи як одне з положень звичаєвого права, виробленого народом протягом довгих століть. Поєднання Михайликом навколишнього світу крізь призму особливостей мислення і світорозуміння підлітків. Ранній вияв творчих задатків. Багатство й поетичність мови повісті, значення письменницьких неологізмів. Роль зорових і звукових деталей. Розповідь від першої особи, жартівлива авторська інтонація.

Удосконалення вміння цитувати. Читання від автора і від першої особи.

Теорія літератури. Повторення і систематизація знань про художні засоби мови.

Для самостійного читання. «Рідня», «Тільки хвилі і небо блакитне», «Щедрий вечір».

Григорій ТЮТЮННИК. «Вогник далеко в степу»

Розповідь про письменника.

«Вогник далеко в степу» — повість про важке повоєнне дитинство. Навчання і праця в ремісничому училищі. Дружба і взаємовиручка хлопців, сердечна доброта і людяність. Засудження нечесності, підступності, егоїзму, жорстокості.

Особливості композиції твору.

Теорія літератури. Повторення і систематизація знань про літературні роди й жанри.

Для самостійного читання. «Климко».

Олександр ПІДСУХА. «Мова»,
«Запахло квітнем», «Ровесники»

Розповідь про письменника.

«Мова». Багатство, краса і сила української мови. Роль рідної мови в житті і діяльності народу. Віра поета в безсмертя мови, в її майбутнє. Значення синонімів для розкриття теми та ідеї вірша. Співвідношення, структури речень і довжини віршованих рядків.

«Запахло квітнем». Проблема збереження миру на землі. Вираження волі нашої країни жити з усіма народами в мирі та дружбі. Засоби поетичного синтаксису у вірші.

«Ровесники». Проблема спадкоємності поколінь. Глибока повага сина до пам'яті батька, готовність продовжувати його справу. Поєднання ліричного й трагічного у вірші.

Для самостійного читання. «Канадський зошит», «Нумо в ліс чи в поле...».

Микола СИНГАЇВСЬКИЙ.

«Батьківське поле», «Від серця поклонюсь»

Розповідь про письменника.

«Батьківське поле». Вираження одвічної шани до хліборобської праці, до землі-годувальниці, синівської любові до батька-трудівника. Єдність людини й природи.

Особливості композиції та віршової форми твору.

«Від серця поклонюсь». Майстерне змалювання сільських жінок-трудівниць, їхньої внутрішньої краси, сердечної доброти і невтомної працьовитості. Вияв синівської любові до батьків, людей, рідної землі. Образність мови вірша.

Удосконалення вміння виразно читати твори громадянської лірики.

ЛІТЕРАТУРА ПРИДНІСТРОВ'Я

Для вивчення напам'ять

Т. Шевченко. «І виріс я на чужині», «Заповіт».

І. Нечуй-Левицький. Уривок з повісті «Микола Джеря» (від слів: «Понад самим берегом в'ється в траві стежечка...» до слів: «Серед села Раствавця входить в широкий ставок...»).

І. Франко. «Товаришам із тюрми».

П. Грабовський. «Швачка».

Основні вимоги до знань і вмінь учнів (з урахуванням набутих у попередніх класах)

Учні повинні знати:

— основні ознаки понять: стопа, віршовий розмір, римування, строфа; метафора, анафора, інверсія;

- жанрові ознаки балади, народної думи;
- особливості усної народної творчості;
- значення виразного мовлення та читання;
- особливості виразного читання різних жанрів;
- роль логічного наголосу, логічної та психологічної паузи, поняття логічна мелодія.

Учні повинні вміти:

- зіставляти двох героїв одного твору для виявлення спільного й відмінного в їхніх характерах, а також авторського ставлення до них;
- визначати родові й жанрові ознаки твору, що вивчається;
- правильно, швидко, виразно читати художні, науково-популярні та публіцистичні тексти;
- скласти усно або письмово просту характеристику (індивідуальну чи порівняльну) героїв твору.

8 КЛАС

(68 годин; 2 години на тиждень)

Вступ (1 год)

Художня література як мистецтво слова. Література в системі інших мистецтв; художня й наукова література.

Теорія літератури. Початкові відомості про художній образ, образне змалювання життя у творах мистецтва. Мова художньої літератури. Первинне поняття про літературознавство як науку.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ (2 год)

НАРОДНА ЛІРИКА. «Віє вітер на долину»,
«Розлилися круті бережечки», «Із-за гори вітер віє»,
«Ой ясне сонце високо сходить», «Вилітали орли з-за крутої гори»,
«Ой матінко-зірко...», «Ой та зажурились стрільці січовії»,
«Грицю, Грицю до роботи!»

«Віє вітер на долину». Болісні переживання роз'єднаного селянського роду, змушеного шукати заробітків в інших місцях («розійшлися по Україні, як туманець сивий»). Інтенсивне використання образотворчих засобів, зокрема паралелізмів та поетичних звертань.

«Розлилися круті бережечки» — зразок численних козацьких пісень. Синівська любов козаків до матері-України, готовність захищати її від зовнішніх ворогів. Особливості мови та віршової форми пісні.

«Із-за гори вітер віє». Спогад про часи гетьманщини, коли трудовому народові жилося привільно. Гіркі скарги на тяжкий визиск уярмленого люду кріпосниками. Вираження гнівного протесту. Спостереження над композиційними та римо-ритмічними особливостями пісні.

«Ой ясне сонце високо сходить» — зразок чумацької лірики. Розповідь про типовий у давні часи випадок — сутички чумаків з розбійниками в безлюдному степу. Сюжетні пісні, роль діалогу.

«Вилітали орли з-за крутої гори» — типовий зразок рекрутських (солдатських) пісень. Перипетії вербування селянської молоді в армію. Туга новобранців за батьківською нивою, рідною сім'єю, селянським побутом. Трактування солдатчини як великого лиха, гіршого за кріпацтво, поневолення людей, перетворення їх на бездушних автоматів, сліпих виконувачів чужої волі. Осуд жорстоких порядків у армії. Особливості композиції пісні.

«Ой матінко-зірко...» — наймитська пісня.

Скарги молодої дівчини, відданої в найми на строк, її туга за рідною домівкою. Монологічна форма пісні, роль поетичних звертань.

«Ой та зажурились стрільці січовії» — пісня січових стрільців. Поетична розповідь про їхню боротьбу за визволення України з чужоземного поневолення. Вираження болю трагічної поразки, туги з приводу важкого становища рідного краю під гнітом окупантів. Віра в сили українського народу, його можливість побудувати самостійну державу. Поєднання тужливого настрою з бадьорим.

«Грицю, Грицю до роботи!». Жартівлива пісня. Прагнення персонажа показати себе не таким, яким він є насправді, як засіб творення комічного. Несподіване закінчення, близькість до народного анекдоту, діалогічна форма.

Удосконалення вміння читати діалог за дійовими особами.

Розповідь про пісні Марусі Чурай.

Огляд пісень, що вивчалися в попередніх класах. Зв'язки народної та літературної лірики.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про народну лірику та її основні жанри.

Для самостійного читання. «Із-за гори, гори, з темного лісу», «Стоїть явір над водою, на воду схилився», «Побратався сокіл з сизокрилим орлом», «Ой гай мати», «Ой у полі жито», «Козака несуть».

ДАВНЬОРУСЬКА ЛІТЕРАТУРА (8 год)

«Похід князя Ігоря Святославина на половців у 1185 р.»

(уривки з Іпатського літопису)

Розповідь про боротьбу слов'ян з кочовиками. Хоробрість руських воїнів. Розкриття причин поразки Ігорового війська. Патріотизм літописного казання.

Теорія літератури. Літопис як історична і літературна пам'ятка.

Для самостійного читання. «Повість минулих літ», переказ Віктора Близнаця.

ІЗ ЛІТЕРАТУРИ ХІХ ст. (20 год)

Вступ

Розвиток нової української літератури. Художнє відображення в ній суспільних подій та духовного життя народу. Значення усної народної творчості для становлення і розвитку писаної літератури.

Петро ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ.

«Пан та Собака»

П. Гулак-Артемовський — активний учасник літературного руху свого часу. Виступ письменника в різних жанрах: байки, віршовані послання (супліки), родинно-побутова лірика, балади, переклади. Суперечності в світогляді й творчості.

«Пан та Собака» — перший класичний зразок сатиричної байки в новій українській літературі. Кріпаки та поміщики-кріпосники. Осуд гноблення трудящих у кріпосницькому суспільстві. Конкретно-історичне та загальнолюдське в байці. Художня майстерність творення алегоричних образів. Розгляд мови та композиції твору.

Особливості виразного читання байок.

Теорія літератури. Байка як жанр епічного твору. Поняття про сатиру.

Для самостійного читання. «Батько та син», «Цікавий і мовчун», «Справжня добрість», «Дві пташки в клітці».

Євген ГРЕБІНКА. «Човен», «Ведмежий суд»

Розповідь про письменника.

«Човен» — одна з перших романтичних балад в українській літературі. Алгоритичний зміст твору (роздум початкуючого поета над своїм майбутнім). Алгоритичний малюнок розбурханого моря. Вираження готовності поета служити вищій меті.

Романтична схвильованість розповіді. Вплив народнопісенних творів на зміст, образи та художні засоби балади.

«Ведмежий суд». Несправедливість, крутість судових чиновників, безсоромне грабування трудового народу. Судді та підсудки — типові образи чиновників. Облудність доносу Лисиці. Надуманість, безглуздість звинувачень, висунутих проти Вола; жорстокий, трагічний вирок. Втілення в байці погляду народу на чиновництво, оцінка його дій.

Назва байки — афористичне узагальнення безмежної сваволі мовно-владців та безправності бідних. Оригінальна самобутність твору (надання персонажам народно-національних рис, мовностилістичний колорит, зокрема використання українських прислів'їв і приказок).

Удосконалення вміння виразно читати байку. Місце байкарської творчості Є. Гребінки в літературному процесі.

Для самостійного читання. «Лебідь і гуси», «Горобці та Вишня», «Будяк та Конопличка», «Рибалка», «Українська мелодія», «Пшениця».

Тарас ШЕВЧЕНКО.

«Гамалія», «Минають дні, минають ночі...»

Розповідь про письменника.

«Гамалія». Волелюбні ідеї, навіяні історичним минулим та сучасною поетові суспільною боротьбою. Романтична ідеалізація часів козаччини. Мужність, відвага, воєнна вправність запорожців. Отаман Гамалія — ватажок козаків, його кровний зв'язок з ним.

Своєрідність побудови поеми (пролог, окремі епізоди-сцени). Емоційна наснаженість і експресивність викладу. Гіперболізовані епітети, порівняння, метафори; роль персоніфікованих образів. Близькість поеми до народних дум та історичних пісень.

Удосконалення вміння засобами виразного читання передвати ставлення автора до зображеного.

«**Минають дні, минають ночі...**». Утвердження активного ставлення до дійсного. Поетичні роздуми автора про сутність людського життя. Високий гуманістичний пафос вірша.

Розвиток у творчості прогресивних традицій української літератури. Значення творчості поета.

Теорія літератури. Поняття про заміну стоп.

Для самостійного читання. «За байраком, байрак...», «Іван Підкова», «Утоплена», «Лічу в неволі дні і ночі...», «О думи мої! О славо злая!».

Леонід ГЛІБОВ. «**Мірошник**», «**Цуцик**», «**Журба**»

Розповідь про письменника.

«**Мірошник**». Суперечності кріпосницької системи, майстерність зображення нових явищ у суспільному житті, оцінка їх автором.

Використання парадоксу як засобу творення комічного.

Удосконалення вміння читати байку одним читцем.

«**Цуцик**». Критика чиновництва пореформеного часу. Викриття і заперечення прислужництва, паразитизму, зазнайства. Співчуття пригнобленим і приниженим. Яскравість і самобутність мовних характеристик. Удосконалення вміння виразно читати байку за дійовими особами.

Реалізм байок Л. Глібова. Майстерність творення алегоричних образів. Особливості ритмічної будови.

Продовження традицій української (Є. Гребінка) та російської (І. Крилов) байки.

«**Журба**» — перлина української лірики. Роздуми автора над скороминучістю людського життя. Піднесеність поетичного переживання. Краса природи рідного краю.

Антитеза як основа композиції вірша. Близькість його мови та образної системи до уснопоетичних творів.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про жанрові особливості байки.

Для самостійного читання. «Ведмідь-пасічник», «Мальований стовп», «Солом'яний Дід», «Квіти», «Пісня» («Скажіть мені, добрі люди!»).

Степан РУДАНСЬКИЙ. «**Пісня**» (**Повій, вітре, на Вкраїну...**), «**Наука**», «**Добре торгувалось**»

Розповідь про письменника.

Інтимна лірика поета. Народнопісенний характер образності, простота композицій, драматизм ситуацій, лірична схвильованість («**Пісня**»).

Громадянська лірика. Вияв типових настроїв тогочасної різночинної інтелігенції. Протест проти рабської моралі, утвердження громадянської активності трудівника («**Наука**»). Батьківська наука — основа сімейного виховання. Перегук твору з громадянською лірикою М. Некрасова. Образність мови.

Літературна обробка популярного народного анекдоту («Добре торгувалось»). Протиставлення почуття власної гідності чумака і звироднілості, грубості купців. Використання різних засобів відображення смішного: комізм ситуації; прагнення персонажів показати себе не такими, якими вони є насправді; макаронічна мова, народний дотеп сатиричного змісту.

Популярність творів С. Руданського серед читача.

Теорія літератури. Співомовка як жанр ліро-епосу. Засоби творення комічного.

Для самостійного читання. «Над колискою», «Ти не моя», «Засідатель», «Понизив».

Іван КАРПЕНКО-КАРИЙ. «Сто тисяч»

Розповідь про життя і творчість драматурга.

«**Сто тисяч**» — одна з кращих сатиричних комедій в українській драматургії. Селянство в пореформені часи. Викриття і засудження в образі Герасима Калити хижацтва, жорстокості, ненаситної жадоби до наживи, духовної обмеженості. Згубний вплив грошей на вихідців з народу.

Теорія літератури. Поняття про драматичний твір. Комедія як жанр драматичного твору.

Для самостійного читання. «Бурлака».

Іван ФРАНКО.

«Каменярі», «Гріє сонечко», «Моя любов»

Розповідь про письменника.

«**Каменярі**». Алгоритичність змісту і образів-персонажів. Вияв мужності і стійкості борців за визволення трудового народу з-під гніту, послідовність їхніх дій, відданість ідеалам, трагізм становища, непохитна віра в перемогу. Особливості віршованої форми.

«**Гріє сонечко**». Паралельне зображення весняного пробудження природи й революційної ситуації в суспільстві. Алгоритичний зміст художніх деталей. Своєрідність римо-ритмічної будови.

«**Моя любов**». Глибока любов поета до рідної землі, його миролюбство, доброзичливе ставлення до інших народів. Уболівання над тяжкою долею поневоленої України. Особливості композиції поезії.

Теорія літератури. Пауза як елемент вірша. Поглиблення поняття про строфу. Поняття про іронію. Поняття про композицію художнього твору. Життєва правда і художній вимисел у творі.

Для самостійного читання. «Дивувалась зима», «Гадки на межі», «Voа constriktor».

Борис ГРІНЧЕНКО. «Доки?», «До праці»,
«Під вербами», «Сам собі пан»

Розповідь про письменника.

«Доки?». Пройнятість вірша глибоким смутком, викликаним трагічним становищем українського народу під багатовіковим гнобленням окупаційних урядів, безнадією на скоре визволення. Значення повторів та інших риторичних фігур. Жанр вірша.

«До праці». Трактування праці як найважливішого чинника національного відродження, здобування державної самостійності. Усвідомлення автором того, що шлях до волі важкий і довгий. Бадьорий настрій цього вірша, породжений непохитною вірою в щасливе майбутнє українського народу, здобуте в праці і боротьбі. Співзвучність ідеї цього вірша із завданнями нашої сучасності.

Роль лексичних і синтаксичних засобів художньої мови у вираженні думок, почуттів і настроїв поета-патріота. Жанр вірша.

«Під вербами». Поетичний опис річки й дерев на її берегах погожого літнього дня. Замилування яскравою вродою молодої дівчини, її жвавою працею.

Роль епітетів і порівнянь у зображенні мальовничого пейзажу та краси дівчини. Глибокий ліризм вірша. Жанр його.

«Сам собі пан». Статечність, почуття власної гідності, дотепність селянина Данила. Протиставлення його пихатим, злобливим, грубим панам. Образ пана-ліберала. Висміювання панських прислужників. Викриття антинародної суті «стражів порядку» — поліції. Психологічне вмотивування вчинків і поведінки персонажів. Конкретно-історичне та загальнолюдське у творі. Засоби творення комічного (введення в текст прислів'їв, приказок, розмовно-побутових зворотів гумористичного і сатиричного характеру, алегоричність вислову, вживання середнього роду та пестливої форми, очуднення). Своєрідність композиції.

Теорія літератури. Поглиблення знань про засоби творення комічного.

Для самостійного читання. «Брат на брата», «Батько і дочка», «Каторжна», «9 січня», «Весняні сонети», «До праці!».

Михайло КОЦЮБИНСЬКИЙ. «Дорогою ціною»

Розповідь про письменника.

«Дорогою ціною». Художнє відображення волелюбності трудового народу, його непримиренності до соціального гноблення.

Глибокі і щирі почуття Остапа й Соломії. Статичне і комічне в образі Івана Котигорошка. Висока моральність героїв, трагічність їхньої долі.

Значення прологу в оповіданні, з'ясування його ідейного змісту. Особливості побудови твору. Внутрішній світ героїв. Майстерність пейзажів, їх роль в оповіданні. Мова твору.

Теорія літератури. Поняття про типовість образів-персонажів.

Для самостійного читання. «Подарунок на іменини».

Володимир САМІЙЛЕНКО.
«Українська мова», «Патріоти»

Розповідь про письменника.

«Українська мова». Значення творчості Т.Г. Шевченка в утвердженні української літературної мови. Заклик берегти, шанувати, збагачувати рідну мову.

«Патріоти». Ставлення поета до балакунів — псевдопатріотів. Утвердження думки, що справжній патріотизм проявляється в конкретній діяльності на благо народу. Роль прийому протиставлення для вираження ідеї твору.

Для самостійного читання. «Україна», «Ельдорадо», «Патріот Іван», «На печі», «Мрія бюрократа», «Діяч», «Слова і думки».

Леся УКРАЇНКА. «Красо України, Подолля!...»,
«На роковини Шевченка»,
«Скрізь плач, і стогін, і ридання...»,
«Досвітні огні», «Давня казка»

Розповідь про письменницю.

«Красо України, Подолля!...». Любов до природи рідного краю як вияв патріотизму письменниці. Ліризм вірша.

«На роковини Шевченка». Вираження глибокої шани до пам'яті великого поета, який своєю творчістю будив український народ до боротьби за національне визволення. Співвідношення речення та віршованого рядка в цій поезії.

«Скрізь плач, і стогін, і ридання...». Осуд поетесою своїх сучасників, які лише тужать над долею рідного краю, але нічого не роблять для поліпшення його становища. Співзвучність ідеї вірша з нашою сучасністю.

Афористичність мови. Особливості віршованої форми. Жанр цього твору.

«Досвітні огні». Життя трудящих за царизму, перші виступи робітників. Алгоритичні образи темної ночі і досвітніх огнів.

Антитеза як основа композиції твору. Пряме і переносне значення назви твору. Спостереження використання поетичних засобів для створення художніх деталей.

«Давня казка». Роль поета й поезії в суспільстві. Образ народного співця, його високі моральні риси: чесність, незламність, відданість народові. Пісня про мужика і пана, розкриття в ній протилежності інтересів визискувачів і визискуваних, ненависть трудового народу до гнобителів. Віра в перемогу справедливості.

Теорія літератури. Основні роди художньої літератури: епос, лірика, драма. Антитеза. Поняття про сатиру.

Для самостійного читання. «Подорож до моря», «Про велета», «Роберт Брюс, король шотландський».

ІЗ ЛІТЕРАТУРИ ХХ ст. (37 год)

Вступ

Історичні умови розвитку художньої літератури. Успадкування кращих традицій і мистецьких надбань попередніх епох, нові художні надбання. Тематика, герої, стилі, жанрова різноманітність. Основні письменницькі організації, з'їзди.

Микола ВОРОНИЙ. «Євшан-зілля»

Розповідь про поета.

«Євшан-зілля». Літописна основа сюжету поеми. «І безпечно, і вигідне» життя панського сина в київському полоні, що призвело до забуття рідного краю. Страждання старого батька. Наказ хана судцеві Ору. Байдуже ставлення юнака до розповідей про тугу вітця, славу половецької землі, до пісень вільного народу. Спалах любові до рідного краю під впливом запаху євшан-зілля, втеча в батьківські степи.

Відступ від літописної повісті під впливом народної легенди. Особливості побудови поеми М. Вороного (пролог, основна частина, епілог). Роль епіграфа в цьому творі. Значення нюхової художньої деталі.

Олександр ОЛЕСЬ. «Айстри»,
«Коли б я знав, що розлучусь з тобою...»

Розповідь про поета.

«Айстри». Ліризм поезії, її алегоричність (вболівання над поразкою революції 1905 року). Мотиви і образи народних пісень. Особливості віршової форми. Відповідність змісту й настрою цієї поезії характеру музики, яку написав М. Лисенко. Популярність пісні в народі.

«Коли б я знав, що розлучусь з тобою...». Трагічне становище митця на рідній землі; вимушена еміграція, тяжкі переживання від втрати батьківщини.

Алегоризм художніх деталей. Своєрідність співвідношення будови речень і строф.

Теорія літератури. Узагальнення знань про елементи ритмотворення.

Для самостійного читання. «Потік століття зносив гніт...», «Пекло, здавалось, було в ту годину...», «Хто в час пожежі край свій кинув...», «Гроза пройшла... зітхнули трави».

Павло ТИЧИНА. «Світає»,
«Україно моя, моя люба Вкраїно...», «Я утверждаюсь»

Розповідь про письменника.

«Світає». Часова послідовність, свіжість образної системи вірша, романтичність пейзажу. Своєрідність побудови строф. Музичні образи.

Використання зображувально-виражальних засобів під час створення поетичних образів.

«Україно моя, моя люба Вкраїно...». Україна під новітнім гнітом більшовицької імперії. Вираження глибокої синівської любові поета до Матері-Вітчизни, болючих роздумів над тим, чим міг би він допомогти їй, полегшити її трагічне становище.

Своєрідність римування, холостий рядок, його роль у вірші. Особливості мови цього твору.

«Я утверждаюсь» — один з найкращих віршів періоду Другої світової війни. Непорушна єдність поета з народом, Батьківщиною. Екскурс у минуле як свідчення непереможності українського народу, його невмирущості. Віра в перемогу над фашистськими загарбниками.

Пафосність вірша. Використання зображувально-виражальних засобів. Композиційна своєрідність вірша. Особливості віршової форми.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про ліричні твори.

Для самостійного читання. «Ронделі», «На захист миру», «Біля озера у лісі».

Улас САМЧУК. «Волинь» (уривки)

Розповідь про письменника. Роман у трьох частинах. Частина друга. «Війна і революція». Перша світова війна, революція, громадянська війна. Проголошення УНР. Українське військо під синьо-жовтими прапорами. Боротьба за самостійну Україну. Володько зустрічає брата Василя. Військо вирушає в похід.

Тодось ОСЬМАЧКА.
«Україна» («Шляхи мої неміряні...»),
«Незмінність»

Розповідь про письменника.

«Україна» («Шляхи мої неміряні...»). Художній опис багатства Матінки-України, висловлення гордості за рідний край, замилювання його красою і заможністю. Монологічна мова вірша, персоніфікований образ Вітчизни.

Особливості мови, інтенсивне використання образотворчих засобів. Своєрідність віршованої форми.

«Незмінність». Замилювання красою природи Баварії влітку, вираження пошани до цього краю. Виразність зорових і слухових деталей пейзажу. Ясний спогад поета-вигнанця про рідну Черкащину, біль безповоротної втрати її, про нужденне матеріальне становище автора і «незмінну самоту», що отруювали його життя. Жанр цього вірша.

Для самостійного читання. «Пісня з півночі».

Борис АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ.
«Слово матері»

Короткі відомості про письменника.

«Слово матері». Художнє вираження думки про те, що любов і пошана до рідного слова завжди жили в помислах українського народу. Заповіт матері берегти рідну мову, не цуратися простого народу. Показ природженого благородства, почуття власної гідності, духовної вищості представників трудового селянства над панством (мати Зіни).

Використання різних засобів творення комічного.

Удосконалення уміння інсценувати прозові твори.

Теорія літератури. Поглиблення знань про засоби творення комічного.

Для самостійного читання. «Кінний міліціонер», «Смерть».

Іван БАГРЯНИЙ. «**Постріли в тайзі**»
(уривок з роману «**Тигролови**»)

Розповідь про письменника.

Роман «**Тигролови**» — один з кращих пригодницьких творів письменника. Григорій Многогрішний — в'язень тоталітарної системи. Зустріч з Наталкою з української сім'ї Сірків, що жили в тайзі. Помста катові. Змалювання типових рис українського національного характеру.

Для самостійного читання. «Тигролови» (розділ «Різдво в пралісах»).

Андрій МАЛИШКО. «**Прометей**»

Розповідь про письменника.

«**Прометей**». Образ Прометея, використання його в українській та світовій літературі (Т.Г. Шевченко, Л. Українка).

Образ воїна. Подвиг народу у Другій світовій війні. Батальні сцени у творі. Втілення ідеї самопожертви в ім'я людського щастя; краса подвигу; трагічне, героїчне і піднесене. Своєрідність композиції поеми. Роль описів природи в розкритті внутрішнього стану героя. Особливості мови. Своєрідність віршованої форми.

Теорія літератури. Поняття про поему та ліричний відступ.

Для самостійного читання. «Теслярі», «В ліфті», «Дуб».

Володимир МАЛИК. «**Побойще в Січі**»
(уривок з роману «**Фірман султана**»)

Короткі відомості про письменника.

«**Побойще в Січі**». Боротьба українського народу проти турецько-татарських завойовників. Сміливість запорожців, їхні відвага, вірність присязі та воїнському обов'язку. Значення побратимства в житті січовиків, відірваних від сім'ї. Художнє осмислення відданості загальній справі. Зрада Батьківщини, товариства. Легендарна постать кошового отамана Сірка. Батальні сцени в романі.

Для самостійного читання. «**Фірман султана**» (повністю).

Павло ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ. «**Роксолана**» (уривок)

Розповідь про письменника.

«**Роксолана**». Достовірне зображення історичних подій. Поетичний образ Роксолани, її тяжкі переживання, викликані спогадами про страждання

України, рідний Рогатин, навалу татар. Освіченість, талановитість Роксолани, її моральна вищість над султанським оточенням, прагнення конкретними діями полегшити долю рідного краю.

Роль народних пісень у розкритті внутрішнього стану героїні. Спостереження над мовою твору.

Для самостійного читання. «Учитель», «Син Рибалки».

Василь СТУС.

**Сто років, як сконала Січ»,
«Весь обшир мій — чотири на чотири»,
«На колимськiм морозі калина...»,
«Терпи, терпи — терпець тебе шліфує...»**

Розповідь про поета.

«Сто років, як сконала Січ». Сумні роздуми поета про зруйнування Запорозької Січі й тяжкі наслідки цієї події для українського народу.

«Весь обшир мій — чотири на чотири». Трагічне становище ув'язненого поета. Спогади про матір, її тяжку долю. Особливості віршованої форми твору.

«На колимськiм морозі калина...». Роздуми поета на лоні суворої сибірської природи. Письменницька словотворчість у вірші.

«Терпи, терпи — терпець тебе шліфує...». Усвідомлення поетом-борцем свого безнадійного становища й сприйняття його як неминучості, заповіданої долею.

Для самостійного читання. «Дорога болю» (збірка).

Євген ГУЦАЛО. **«Хто ти?»**

Розповідь про письменника.

«Хто ти?». Скорботні роздуми, важкі почуття і переживання Галі-старшої, від якої відреклися батьки ще в сповиточку; її душевна доброта, милосердя, благородство, духовна краса. Дитяча безпосередність Ілька та Галі-молодшої. Їхні довірливість, щирість, щедрість. Утвердження думки про те, що діти не повинні страждати через нерозважливі вчинки матерів.

Для самостійного читання. «Запах кропу».

Значення української літератури

Найважливіші надбання української літератури.

Всебічне відображення життя суспільства в різні історичні періоди. Образи представників усіх класів і прошарків. Нерозривний зв'язок української літератури з життям народу. Різноманітність літературних форм, родів і жанрів.

Місце українського словникового мистецтва серед слов'янських літератур. Популярність кращих творів українських письменників у зарубіжних країнах.

Повторення, узагальнення і систематизація знань з теорії літератури

Поняття про художню літературу як вид мистецтва. Художній твір, художні засоби мови, віршування, літературні роди і види. Суспільне значення художньої літератури.

ЛІТЕРАТУРА ПРИДНІСТРОВ'Я

Для вивчення напам'ять

Т. Шевченко. «Гамалія» (Уривок за вибором учнів).

І. Франко. «Каменярі» (від початку до «... прийде нове життя...»).

Леся Українка. Уривки з поеми «Давня казка»:

а) від слів: «Навіть трудно розказати...» до слів: «Мов крізь землю провалився»;

б) від слів: «Золотих не хочу лаврів...» до слів: «Золоті надіть кайдани!».

В. Самійленко. «Українська мова».

П. Тичина. «Я утверждаюсь».

А. Малишко. Уривки з поеми «Прометей»:

а) від слів: «То був юнак не ближніх міст...» кінчаючи словами: «Смертям двом, каже, не бувати...»;

б) від слів: «Б'є барабан. Мовчить юрба...» кінчаючи словами: «Стріляй! Розвідник я! Солдат!».

Основні вимоги до знань і вміння учнів

Учні повинні знати:

- тему, ідею, особливості композиції вивчених творів;
- основні ознаки понять: художній образ, композиція, сюжет, літературні роди та жанри.

Учні повинні вміти:

- відрізнити художні твори від наукових та публіцистичних;
- визначати ідейно-художню роль елементів сюжету і позасюжетних компонентів вивчених творів;
- розрізнити епічні, ліричні, ліро-епічні та драматичні твори;
- користуватися довідниковим апаратом науково-популярної книжки та видань для школи, а також шкільним словником літературознавчих термінів.

9 КЛАС

(102 години; 3 години на тиждень)

Вступ (1 год)

Українська література як художнє відображення життя народу з давнього часу до наших днів. Становлення і розвиток української літератури.

Зв'язок літератури з життям та її значення в духовному розвитку суспільства.

Теорія літератури. Література як форма суспільної свідомості. Ідейність, образність, емоційна природа мистецтва слова. Конкретно-історичне та загальнолюдське в художньому творі. Письменницький талант.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ (2 год)

НАРОДНА ДРАМА. «Весілля»

Поєднання слова й мелодії з елементами драматичної дії в обрядових піснях сільськогосподарського циклу.

«**Весілля**» — велична народна драма. Спільне й відмінне в її сюжеті в різних регіонах України. Поділ на своєрідні акти: сватання, заручини, плетіння вінка, гільце, дівич-вечір, коровай, саме весілля, покриття молодої. Усталений склад основних дійових осіб: молодий і молода, їхні батьки, бояри, дружки, світилки, приданки, свашки. Об'єднання різних обрядів, звичаїв, музики,

пісенних та розмовних діалогів. Поєднання усталених словесних стереотипів та імпровізації. Серйозні, драматичні і комічні моменти у весільних дійствах. Відгомін у них матріархальних і патріархальних елементів, язичницьких вірувань.

Весілля — важливий складник народної культури. Відображення в ньому світогляду, моралі, поетичних уявлень трудового народу, родинних і суспільних відносин на певному історичному етапі.

Спорідненість українського весілля з російським та білоруським.

Записи фольклористами й письменниками весільних пісень, обрядів та звичаїв. Зв'язки народної і літературної драматургії.

Теорія літератури. Поняття про народну драматургію та її основні жанри.

Для самостійного читання. «Просо», «Коза», «Явтух», «Мак», «По-доляночка», «Меланка», «Війт і жебрак», весільні пісні й обряди (в різних збірниках).

ПРАДАВНЯ УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА (15 год)

Література й фольклор дохристиянського періоду. Одне з найдавніших, відомих науці, праслов'янське письмо — «черти і різі», його особливості. Слов'янська міфологія.

«Велесова книга». Найдавніша у світі публікація пам'ятки V–IX, скрижалі буття українського народу в прадавні часи (I тис. до н.е. — I тис. н.е.). Міфи, легенди, думи. Поєднання в злитному письмі книги, зафіксованому на дерев'яних дощечках способом випалювання, грецьких і глаголичних літер, що, за твердженням учених, лягло в основу києво-руської абетки («руських письмен»). Відкриття «Велесової книги», полеміка про її автентичність; робота вчених над розшифруванням тексту й перекладами його на різні мови, зокрема — українську. Композиція книги.

«Хто ми й куди йдемо» (дощечки 1, 2 а, 4 г). Міф про створення Даждбогом світобудови та законів, за якими вона розвивається. Родовий суспільний уклад; віче — єдина форма правління життям народу. Відомості про те, що з давніх часів на землях сучасної України жив осілий хліборобський народ орійського походження — праслов'яни. Оповідь про напади на Русь греків та кочових племен, що призвели до великої руїни й страждання народу.

«Війна з готами й гунами» (дощечка 6 а). Орії (Арії) — найстародавніша назва предків українців, першоорачів світу, які перші серед народів приручили коня, винайшли колесо, віз і плуг. Відображення жорстокої поразки в тривалих боях з готами, переселення на південно-східні землі (в Китай, Індію,

Месопотамію, Єгипет та ін.) та на південний захід (на Балкани й на Західну Європу). Перебування в єгипетському рабстві, повернення на Батьківщину — на береги Дніпра і Дністра. Прихід варягів на Русь. Аскольд і Дір. Невдалі спроби греків охрестити праслов'ян.

Давньоукраїнська держава — Київська Русь. Запровадження християнства на Русі, його значення для розвитку освіти і мистецтва. Давньоукраїнська і церковнослов'янська мови та сфери їх застосування.

Для самостійного читання. «Мусимо дбати про вічне». З «Велесової книги»: (дощечка 7а, 7б); «З минулого після Кия» (дощечки 37а, 37б).

ПЕРЕКЛАДНА ЦЕРКОВНА ЛІТЕРАТУРА

Біблія — видатна пам'ятка світового письменства. Загальний огляд змісту, час і місце створення, мова. Роль християнського віровчення в духовному житті українського народу. Біблія як джерело тем, мотивів, сюжетів, образів-персонажів, жанрів світового мистецтва. Переклади Біблії українською мовою П. Кулішем, І. Нечуєм-Левицьким, І. Пулюєм, І. Огієнком.

Старий Заповіт — поетична розповідь про напівлегендарну історію європейського та інших народів Близького Сходу в стародавні часи. Стислий огляд найважливіших творів.

«**Давидові псалми**». Біографічні відомості про царя-письменника, його державну та літературну діяльність. Збірка ветхозавітних творів — Псалтир.

«**Псалом 1**». Виклад моральних норм вчинків та поведінки достойної людини як основи щасливого життя. Протиставлення їм антиморальності безбожників та злочинців, що призводить до страждань і загибелі. Антитеза як основа композиції цього псалма. Афористичність його мови.

«**Псалом 49**». Поетичне відтворення світогляду тогочасних людей, розповідь про їхні стосунки з Богом. Піднесеність викладу художнього матеріалу. Моральні сентенції, викладені в псалмі.

Теорія літератури. Поняття про псалом як жанр лірики.

Для самостійного читання. Псалом 8. Псалом 13. Псалом 14.

Цар-письменник Соломон. Біографічні відомості. Державна та літературна діяльність.

«**Суд Соломона**». Побутовий конфлікт між двома жінками як основа сюжету. Мудре розв'язання його Соломоном. Уставлення молодого державця, зміцнення його авторитету в народі, утвердження влади. Апокрифічні суди Соломона як творчість народу. Відтворення кульмінаційного моменту. «Суд Соломона» в живопису (Рафаель та ін.).

Теорія літератури. Поняття про апокрифічну літературу.

«Книга приповістей Соломона». Виклад моральних засад християнства, приватного й громадянського життя. Осуд моральної поведінки, що призводить до різних нещасть і страждань як призвідців до них, так і багатьох інших людей. Значення Соломонових приповістей для формування особистості, зокрема молодого людини.

Теорія літератури. Поняття про народну драматургію та її основні жанри.

Для самостійного читання. «Розділи з «Книги приповістей Соломонових»: «Навчайтесь мудрості і розуму», «Мудре проводить чесне життя».

«Пророк Ісайя». Біографічні відомості. Загальна характеристика «Книги пророка Ісайї».

«Глава 35. Блаженство Божого народу по муках». Зображення життя праведних людей, зцілених Богом від різних хвороб і каліцтв. Оновлення природи й розквіт її. Алегоричний образ «дороги святої». Особливості композиції та синтаксичних конструкцій цього твору.

Для самостійного читання. Розділи з «Книги пророка Ісайї»: «Глава 45. Безум поганства»; «Глава 53. Жертва отрока Божого».

Новий Заповіт — поетична розповідь про народження, духовний подвиг, смерть і воскресіння основоположника християнства Ісуса Христа. Загальний огляд цієї частини Біблії. Апостоли-євангелісти.

Ісус Христос. Біографічні відомості. Суспільний устрій тогочасного Іудейсько-ізраїльського царства. Громадянські погляди Ісуса, основні положення його віровчення. Проповідницька діяльність.

«Проповідь на горі» («Нагорна проповідь») — шедевр християнської літератури, величний зразок проповідницьких творів. Виклад основних положень християнської моралі. Алегорія як основний спосіб викладу. Афористичність мови.

«Притча про сіяча». Глибокий ідейний зміст цього твору.

Роль притч у проповідницькій діяльності Ісуса Христа. Велика популярність «Притчі про сіяча».

Теорія літератури. Поняття про проповідь як жанр церковної літератури. Притча як стилістичний засіб у проповідницьких творах. Притча як самостійний жанр літературного епосу.

Для самостійного читання. «Велесова книга». «Євангеліє від святого Матвія: «Мудреці зі Сходу поклоняються Ісусові», «Воздайте кесарево кесарю, а Боже Богові», «Притча про немилосердного боржника», «Притча про слухняного і неслухняного сина», «Притча про блудного сина», «Притча про мудрих і немудрих дів».

О. Білецький. «Перекладна література візантійсько-болгарського походження» (уривки). І. Франко. «Південно-руська література» (уривки).

ПЕРЕКЛАДНА СВІТСЬКА ЛІТЕРАТУРА (огляд)

Збірники афоризмів («Пчола»), природно-наукові твори («Шестоднев» Іоанна Екзарха, «Фізіолог», «Християнська топографія»), хронографи, історичні повісті («О разоренії Іерусалима», «Олександрія»)

ОРИГІНАЛЬНА СВІТСЬКА ЛІТЕРАТУРА (огляд)

Літописи, «Поучення» Володимира Мономаха,
«Слово про закон і благодать» Іларіона

«Слово о полку Ігоревім» — найвидатніша пам'ятка давньоукраїнської літератури.

Історична основа «Слова о полку Ігоревім». Поема і літописне оповідання про похід Ігоря на половців. Образ Руської землі. Образи воїнів, Ігоря, Ярославни, Святослава Київського, «вішого Бояна». Автор поеми.

Жанр, ритміка, зображувально–виражальні засоби. Природа в поемі. Відповідність жанру, композиції, художніх засобів поеми її ідейному змістові.

Використання традицій та зображувально — виражальних засобів світської літератури. Вплив народної творчості. Зв'язок «Слова...» з героїчним епосом світової літератури.

Прогресивне значення твору, що закликав до єдності князів і спільної оборони батьківщини проти навали загарбників-половців. Високий патріотизм «Слова...».

Художні переклади й переспіви поеми.

«Слово...» як літературна пам'ятка світового значення. Відзначення 800-річчя поеми.

Теорія літератури. Колективний герой. Єдність змісту і форми художнього твору. Автор у творі. Ритмічна проза.

Для самостійного читання. Т. Шевченко «Плач Ярославни»; М. Рильський «Слово про Ігорів похід»; В. Малик «Черлені щити».

ДАВНЯ УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА (16 год)

Вступ

Монголо-татарська навала. Спустошення українських земель. Зруйнування центрів давньоукраїнської літератури.

Стан культури й освіти і часи панування монголо-татар. Загарблення українських земель сусідніми державами. Посилення феодальної експлуатації, боротьба народу проти соціальних і національних утисків.

Запорозька Січ, її роль у розвитку освіти в Україні. Люблінська унія. Культурна діяльність братств. Виникнення і розвиток книгодрукування. Багатство усної народної творчості. Мова давньої української літератури.

ПРОЗА. ЛІТОПИСИ XIII–XVI ст.

«Галицько-волинський літопис». Загальна характеристика. Запис під 1250 роком — «Поїздка князя Данила Романовича до хана Батия». Прагнення Батия підкорити слов'янські землі, зробити українських князів своїми покірними васалами; жорстокі розправи з непокірними. Роль описів та діалогів.

Полемічна література. Причини виникнення, тематика, найвидатніші полемісти — захисники прав українського народу, його віри й культури.

Іван ВИШЕНСЬКИЙ. «Послання до єпископів» (уривки)

Біографічні відомості.

Іван Вишенський — видатний полеміст-сатирик давньої української літератури, культурний і громадський діяч.

Огляд творчості. Захист людської гідності й громадянських прав трудівників міста й села; позитивні образи дрібних ремісників та покріпачених селян («Послання до єпископів»). Пристрасне викриття в посланні злодіянь проти народу, святенництва, розбещеності панства, єзуїтів, католицького та уніатського духовенства. Засоби творення комічного. І. Франко про І. Вишенського.

Всеслов'янське світове значення творчості І. Вишенського.

Критика: І. Франко. «І. Вишенський, його час і письменницька діяльність» (уривки).

Теорія літератури. Поняття про полемічну літературу. Послання.

Для самостійного читання. І. Франко. Поема «Іван Вишенський».

КОЗАЦЬКІ ЛІТОПИСИ (огляд)

Визвольна війна 1648–1654 років, воєнний союз України з Росією. Політичні обставини в Україні після смерті Богдана Хмельницького; боротьба різних груп старшинства за гетьманську булаву. Загальна характеристика козацьких літописів, їх автори.

«**Літопис Самовидця**». Запис під 1663 роком — «Чорна рада у Ніжині» (скорочено). Два ворожі табори — Сомка та Брюховецького. Посланці від російського царя в ролі арбітра на «чорній раді». Згадка про полковника Івана Шрама.

«**Історія Русів**» — найвизначніша пам'ятка української політичної думки кінця XVIII ст., своєрідний трактат про історичний розвиток України від давнини до другої половини XVIII ст. Обстоювання думки про те, що історія південно-східних слов'ян починається від часів Яфета (сина біблійного Ноя), родоначальника цих племен, а Київська Русь — першодержава тільки українського народу.

«**Хмельницький, Барабаш і рескрипт короля**» (уривок). Оповідь про жорстокі утиски й нещадне пограбування українського народу польською шляхтою та військом. Рескрипт короля. Зрадницькі дії Барабаша. Хмельницький — вірний син свого народу.

Для самостійного читання. «Літопис Самійла Величка», частина перша, переклад В. Шевчука.

Драматургія. Становлення і розвиток драматургії в давній українській літературі. Основні її жанри. Історична драма («Милость Божа...» невідомого автора, «Владимир» Ф. Прокоповича). Злободенні проблеми тогочасного суспільно-політичного життя в цих творах.

Інтермедії соціального та побутового характеру. Вертепна драма «Цар Ірод», інтермедії.

Значення давньоукраїнської драматургії для становлення і розвитку драматургії в новій українській літературі.

Теорія літератури. Поняття про історичну драму, інтермедію та вертепну драму.

Для самостійного читання. «Владимир» Ф. Прокоповича, інтермедії (на вибір), «Цар Ірод».

Поезія. Виникнення і розвиток віршованої літератури. Найвидатніші її представники. Віршова спадщина Клементія Зіновієва та Івана Некрашевича. Історичні вірші («Висипався хміль із міха», «Про битву на Жовтих Водах», «На жалісний погреб... Сагайдачного»).

Мандровані дяки, їхня літературна і культурно-просвітницька діяльність. Різдявні та Великодні вірші, та їх травестійно-бурлескний характер. Значення творчості мандрованих дяків для становлення силабо-тоніки та літературної мови на народній основі.

Теорія літератури. Поняття про силабічний вірш, бурлеск і травестію.

Для самостійного читання. Збірка «Давній український гумор і сатира».

Григорій СКОВОРОДА.
«Алфавіт, или Букварь мира» (уривок),
«Всякому городу нрав и права»,
«Ой ты, птичко жолтобоко»,
«De Libertate» («Про свободу»),
«Кто сердцем чист и душею»,
«Пчела и Шершень», «Кукушка и Косик»

Г. Сковорода — видатний український письменник і філософ. Загальна характеристика поглядів Сковороди як просвітителя-демократа.

Ідея «сродної праці» у філософському трактаті **«Алфавит, или Букварь мира»**.

Літературно-естетичні погляди Г. Сковороди.

Г. Сковорода — перший український байкар, автор збірника «Басни Харьковскія». Теоретичні погляди його на байки та притчі в передмові до збірника. Художнє вираження філософських ідей Г. Сковороди в його байках. Утвердження ідеї «сродної праці», осуд неробства, паразитизму (**«Пчела и Шершень»**), відтворення педагогічних поглядів (**«Кукушка и Косик»**).

Поетична творчість Г. Сковороди. Збірник його віршів «Сад божественных песней». Сатиричне зображення панів, чиновників, купців, дворянсько-бюрократичної системи управління (**«Всякому городу нрав и права»**). Уславлення найвищих якостей людини: розуму, совісті, працьовитості; проповідь життя, близького до природи (**«Ой ты, птичко жолтобоко»**). Утвердження свободи людини як найвищої суспільної цінності. Вияв громадянської мужності поета в період посилення кріпацтва (**«De Libertate»**). Мрія письменника про красу вільної творчої праці як основи чесного, справедливого, корисного людям, уславлення миру між народами, гнівний осуд загарбницьких воєн (**«Кто сердцем чист и душею»**).

Міцні зв'язки творчості Г. Сковороди з культурою та літературою інших народів. Переслідування його творів духовною і світською владою. Цензурні заборони.

Значення праці в історії філософії, педагогіки і літератури слов'ян та інших народів. Вшановування пам'яті світовою громадськістю.

Для самостійного читання. «Благодарный Еродій», «О дрожайше жизни время», «Жабы», «Орел и Сорока», В. Шевчук «Григорій Сковорода», народні перекази про Сковороду.

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС
КІНЦЯ XVIII – ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ XIX ст.
(1798–1840)
(20 год)

Вступ

Розпад феодально-кріпосницької системи і розвиток капіталістичних відносин в Україні. Посилення боротьби проти кріпосництва і самодержавства.

Вищий за попередній ступінь розвитку духовної культури суспільства наприкінці XVIII – початку XIX ст., що позначилося на посутніх змінах у мистецтві.

Становлення нової української літератури. Роль І. Котляревського в цьому процесі. Діяльність «Руської трійці». «Русалка Дністровая».

Традиції і новаторство в літературному житті епохи. Загальна характеристика творчості українських романтиків. Просвітницький реалізм в українській літературі.

Розвиток драматургії та прози (І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко). Основна тематика та ідейне спрямування, зв'язок українського театру з європейським.

Взаємозв'язок становлення нової української літератури з розвитком освіти, журналістики, фольклористики, театру.

Мова нової української літератури.

Іван КОТЛЯРЕВСЬКИЙ.
«Енеїда», «Наталка Полтавка»

Огляд життя і творчості письменника. Роль у формуванні його світогляду, кровних зв'язків з трудовим народом, ідей Просвітництва і декабристів.

Участь у масонському русі. Становлення естетичних поглядів під впливом національних художніх традицій та нових віянь у літературі. Пройнятість творчості письменника оптимізмом, гуманністю, душевним благородством. Котляревський і тогочасний театр.

«Енеїда» — перший твір нової української літератури. Переробки поеми Вергілія. Реалістична основа твору. Розвиток у ній традицій травестій і бурлеску давньої української літератури. Художнє вираження ідеї гуманізму, моральності, справедливості, природної рівності між людьми, свободи совісті. Картини народного побуту. Вияви народно-язичницького світогляду. Використання усної народної творчості. Сатиричне змалювання панів,

чиновників, козацької старшини. Протиставлення здорової моралі трудового народу звироднілості, егоїзму привілейованих класів. Народна основа гумору та сатири в поемі. Мова «Енеїди», особливості віршової форми. Вияви впливу сентименталізму в останніх розділах. Значення твору.

Новаторський характер п'єси «**Наталка Полтавка**». Соціально-побутовий конфлікт. Особливості жанру. Поетичний образ дівчини з народу. Вірність у коханні, доброта, здатність до самозречення, благородство Петра і водночас надмірна чутливість, слабкість характеру. Засудження лицемірства, крутіства, хижацтва сільської верхівки. Неоднакове розуміння щастя людини різними персонажами.

Зв'язок «**Наталки Полтавки**» з українською драмою кінця XVIII – початку XIX ст. Реалізм і народність п'єси. Вплив класицизму і сентименталізму. Особливості композиції, роль пісенних партій, гумор і сатира в п'єсі. Прийоми творення характерів.

Значення п'єси для розвитку української драматургії і театального мистецтва.

Увічнення пам'яті І. Котляревського.

Теорія літератури. Просвітницький реалізм як творчий метод. Силабo-тонічне віршування. Поглиблення поняття про драматичний твір.

Для самостійного читання. «Москаль-чарівник»; І. Пільгук «Грозовий ранок» або Б. Левін. «Видно шляхи полтавської...».

Григорій КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО. «**Маруся**», «**Конотопська відьма**», «**Сватання на Гончарівці**»

Розповідь про письменника — першого прозаїка нової української літератури. Вплив філософських ідей Г. Сковороди, І. Котляревського на формування світогляду й розвиток таланту Г. Квітки-Основ'яненка. Орієнтація на народне світобачення і принципи художнього відображення життя в фольклорі як основа народності творів Г. Квітки-Основ'яненка. Належність до натуральної школи періоду її становлення. Громадянська та журналістська діяльність. Твори російською мовою.

Т. Шевченко про творчість Г. Квітки-Основ'яненка.

«**Маруся**» — найпопулярніший з творів сентиментально-реалістичного характеру. Тема соціальної нерівності. Оцінка поведінки героїв з морально-етичного погляду.

Сентиментально-ідилічне змалювання побуту, обрядів, природи України. Широка подача етнографічних картин. Ліризм і драматизм.

Сатира на козацько-старшинський устрій у період його занепаду.

Поєднання реалістичного і фантастичного в повісті «**Конотопська відьма**». Правдивий показ окремих сторін тогочасної дійсності, створення першого в українській літературі образу кріпака-робітника, тенденція до ідеалізації панів та кріпацького життя («**Сватання на Гончарівці**»).

Місце і значення творчості Г. Квітки-Основ'яненка в розвитку української літератури.

Теорія літератури. Сентименталізм в українській літературі.

Для самостійного читання. «Сватання на Гончарівці», «Конотопська відьма», «Салдацький патрет»; І. Ільєнко «Григорій Квітка-Основ'яненко».

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС 40–60 років XIX ст. (46 год)

Вступ

Суспільно-політичний рух в Україні в 40–50-х роках.

Т. Шевченко. Кирило-Мефодіївське товариство. Пожвавлення масового визвольного руху.

Скасування кріпосного права. Реформи 60-х років. Розвиток капіталізму в Україні. Зміни в класовій структурі населення. Посилення національного гноблення. Переслідування української мови царським самодержавством. (Валуєвський циркуляр 1863 р.).

Подальше кількісне і якісне зростання української літератури. Романтичне оспівування героїчних сторінок історії як засіб утвердження національної свідомості.

Т. Шевченко — основоположник критичного реалізму в українській літературі.

Українська поезія 40–60 років (Т. Шевченко, Л. Глібов, С. Руданський, П. Куліш).

Розвиток прози (М. Вовчок, А. Свидницький, П. Куліш). Розвиток реалістичних елементів. Розширення тематики, новий позитивний герой, збагачення жанрів, удосконалення образотворчих засобів.

Боротьба передових людей за право української літератури на вільний розвиток.

Соціальне й національне гноблення цісарською владою трудящих Західної України. Здійснення політики онімечення та полонізації українського населення Буковини й Галичини.

Утиски української культури і літератури. Два напрямки в суспільно-політичній і літературній боротьбі: «Москвофіли» й «народовці». «Азбучна» полеміка, «Язичіє».

«Руська трійця». Громадська і літературна діяльність її членів, боротьба за право української мови на літературний розвиток та створення національного красивого письменства. «Русалка Дністровая», огляд творів, уміщених в ній.

Ю. Федькович — основоположник нової української літератури на Буковині.

Маркіян ШАШКЕВИЧ. «Слово до чителів руського язика»,
«Руська мова», «Веснівка», «О, Наливайку» (огляд)

Огляд життя і творчості письменника.

Захист національної культури, утвердження рівноправності української мови з іншими; заклик до єднання всіх сил нації на відродження краю («Слово до чителів руського язика», «Руська мова»).

Вираження громадянської туги, породженої багатовіковим національним і соціальним гнобленням («Веснівка»). Алегоризм вірша, елегійний тон, ознаки вірша.

Тема минулого України: «О, Наливайку». «Хмельницького обступлення Львова», «Ярослав». Уславлення мужності й державної мудрості видатних діячів української історії.

Теорія літератури. Романтизм як творчий метод і літературний напрям.

Для самостійного читання. «Хмельницького обступлення Львова», «Ярослав», «Олена».

Тарас ШЕВЧЕНКО. «Причина», «Катерина», «До Основ'яненка»,
«Іван Підкова», «Гайдамаки», драма «Назар Стодоля»,
«Сон» («У всякого своя доля...»), «Єретик», «Великий льох»,
«Наймичка», «Кавказ», «І мертвим, і живим, і ненародженим
землякам моїм...», «Пржавець», «Мені однаково, чи буду...»,
«Я не нездужаю, нівроку...», «Ісаія. Глава 35», «Молитва»;
інтимна лірика: «Не тополю високою...», «І широкою долину...»,
«Зацвіла в долині...»

Життєвий шлях Т. Шевченка. Дитячі та юнацькі роки. Викуп з кріпацтва. Перші поетичні твори. Перше видання «Кобзаря» (1840). Подорож в Україну в 1843–1844 роках. Т. Шевченко в Кирило-Мифодіївському товаристві. Зростання поета.

Арешт. Розправа царського уряду. На засланні. Участь в Аральській експедиції. Нескорення поета. Другий арешт і заслання.

Повернення із заслання. Літературне оточення в Петербурзі.

Т. Шевченко в Академії мистецтв. Обрання академіком Академії мистецтв. Нове видання «Кобзаря». Останні праці. Буквар.

Заборона вшанування пам'яті поета.

Творчий шлях народного поета.

Початок творчості Т. Шевченка (1838–1843). Романтичний характер ранніх поезій.

«**Причина**». Фольклорна основа твору. Ознаки романтизму. Фантастичне і реальне в баладі. Ліричні відступи, їх види.

Переходи від одного розміру до іншого, зумовлені змістом і настроєм різних частин балади.

«**Катерина**» — ліро-епічна, соціально-побутова поема. Проблема соціальної нерівності і трагічної долі селянки в тогочасному суспільстві. Образи. Ліричні відступи, стиль, віршований розмір поеми.

Узагальнюючі образи Шевченкового «**Кобзаря**».

Оцінка «Кобзаря» передовою критикою.

«**До Основ'яненка**». Спогади про Україну, запорозьке козацтво, колишню славу рідного краю. Скарги на власне безталання. Прохання до Основ'яненка зображувати в своїх творах минуле батьківщини, Запорозьку Січ, що мало велике значення для пробудження національної свідомості українців. Роль риторичних фігур.

«**Іван Підкова**». Туга поета за козацькою вольницею. Яскрава розповідь про морські походи запорожців. Жанр твору.

Поема «**Гайдамаки**». Історична основа твору. Сюжет і композиція. Героїчний характер поеми.

Повсталий народ — головний герой твору. Заклик до єднання слов'янських народів. Художні особливості і мова, зв'язок з усною народною творчістю. Поєднання в поемі романтизму і реалізму.

Історична драма «**Назар Стодоля**». Показ соціальних суперечностей між старшинською верхівкою та низовим козацтвом. Ліризм і гумор. Характеристика героїв п'єси. Особливості композиції.

Поетична творчість Т. Шевченка (1843–1847).

Особливості творчості поета цього періоду («Три літа»). «**Заповіт**» — бойова програма поета-демократа.

Викриття самодержавного кріпосницького гноблення в поемі «**Сон**» («**У всякого своя доля...**»). Сатира на царизм; засоби сатиричного зображення. Протест проти колонізації України. Патріотизм поеми. Заклик до боротьби самодержавного ладу. Уславлення борців за волю. Жанрова своєрідність.

Поема «**Сретик**». Исторична основа та образи-персонажі в поемі. Визвольний рух, заклик до єднання слов'янських народів. Інакомовність у поемі. Особливості композиції.

«**Великий льох**». Відображення трагічних епізодів української історії. Негативна оцінка акту приєднання України до Росії. Правдиве відображення подій минулого, критична їх оцінка.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про містерію як жанр драми.

Поема «**Наймичка**». Образ знедоленої жінки, розкриття її трагічної долі, материнських почуттів. Жанровий різновид твору.

Поема «**Кавказ**». Її ідейна спрямованість. Суспільно-політична позиція Т. Шевченка у висвітленні теми. Образ Прометея. Війна на Кавказі. Сатиричне викриття царизму. Використання звукопису.

Послання «**І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм...**». Псевдoliberalізм українського панства, зрада своєму народові; пророкування неминучої помсти. Образ автора. Пафосність твору. Жанр, особливості віршової форми.

«**Іржавець**». Исторично правильне тлумачення Шевченком причин поразки українського війська під Полтавою 1709 року. Особливості віршової форми твору.

Поезія років заслання. Образи царів і поміщиків («**У Бога за дверима лежала сокира...**», «**Ще як були ми козаками...**»), мотиви революційної боротьби («**І виріс я на чужині...**»).

Обставини створення циклу віршів «В казематі». Провідні мотиви. Почуття громадянської мужності, духовної стійкості, відданості батьківщині у вірші «**Мені однаково, чи буду...**». Туга ув'язненого поета за рідним краєм. Болючі роздуми над його важким становищем. Особливості ритміки.

Повісті російською мовою. Автобіографічність повісті «Художник». Темі і образи, композиція і стиль.

Поезія періоду після заслання. Нове ідейне піднесення у творчості поета. Розвиток революційно-демократичних ідей у творах. («**Неофіти**», «**Юродивий**»).

«**Я не нездужаю, нівроку...**». Мотиви революційної боротьби в поезії, заклик до збройного повалення самодержавства. Алгоритм у вірші.

«**Ісаія. Глава 35**». Мрія поета про щасливе майбутнє рідного краю. Переосмислення біблійних образів. Ставлення Шевченка до релігії і церкви.

«**Молитва**». Поєднання двох протилежних мотивів, характерне для всієї творчості Шевченка, — народолобство та царборство. Своєрідність композиції вірша, роль контрасту, риторичні звертання, церковнослов'янізми, афористичність мови вірша.

Інтимна лірика поета: «**Не тополю високою...**», «**І широкою долину...**», «**Зацвіла в долині...**». Поетичне відтворення ніжного чару юності, чистоти і ширості почуттів, стосунків. Мальовничі картини природи як тло, що надає зображувальному особливій краси.

Т. Шевченко — видатний художник, цінність його живописної спадщини.

Т. Шевченко і наша дійсність.

Світове значення творчості Шевченка. Увічнення пам'яті поета.

Критика: М. Добролюбов. «Кобзар» Тараса Шевченка»; І. Франко. «По-свята» (скорочено).

Теорія літератури. Реалізм як творчий метод, критичний реалізм. Початкове поняття про літературну критику. Шевченківський вірш. Молитва як жанр лірики, спільне та відмінне її з псалмом і посланням.

Для самостійного читання. «Тарасова ніч», «На вічну пам'ять Котляревському», «Тополя», «Відьма», «Марія», «Не гріє сонце на чужині», «Давидові псалми», «І Архімед, і Галілей...», «Не нарікаю я на Бога...», «Сотник»; Вас. Шевчук. «Син волі», «Терновий світ»; народні пісні, перекази і легенди про Т. Шевченка.

Пантелеймон КУЛІШ. «До кобзи», «Рідне слово», «Чорна рада»

Огляд життя і творчості письменника.

Світоглядні позиції П. Куліша. Участь у Кирило-Мефодіївському товаристві. Т. Шевченко і П. Куліш. Літературна, наукова, видавнича, культурницька діяльність. Твори російською мовою.

Поетична творчість, її романтичний характер, вплив фольклору (збірки «Досвітки», «Дзвін», «Позичена кобза»).

«До кобзи» (збірка «Хуторна поезія»). Тяжкий стан української культури під п'ятою російського самодержавства. Тема ролі поета й літератури в суспільному житті.

Алегоричний образ кобзи (поезії). Своєрідність строфічної будови вірша.

«Рідне слово». Мова — найцінніший скарб у житті людей, найважливіший засіб збереження самобутності, індивідуальної своєрідності нації.

Обов'язок народу — плекати рідну мову, утверджувати її в побуті, бути свідомим у відповідальності за її збереження («судити Україну рідне слово буде»). Бичування «чужих» і «своїх» гнобителів українського трудового народу в минулому й сучасному. Віра в державне й національне відродження України. Заклик до міжкласового єднання для досягнення цієї мети.

Висока образність мови вірша, пафосність викладу.

Проза П. Куліша українською мовою. Ідилія «Орися».

«Чорна рада» — перший історичний роман в українській літературі.

Історична основа роману, його джерела (козацькі літописи, історичні праці, фольклорні твори). Художнє осмислення історичного минулого, поетизація давньої слави України, ратних подвигів козацтва.

Відображення подій, розстановки суспільних сил, настроїв козацької верхівки і низових соціальних верств. Ідейна суперечність роману: показ незгод класового миру в межах української нації. Побут і звичаї родовой козацької старшини.

Персонажі-представники різних суспільних прошарків того часу. Історично правдивий образ Брюховецького. Ідеалізація і романтизація образів Якіма Сомка, полковника Шрама, Петра Шраменка, хуторянина Череваня. Образ української дівчини Лесі Череванівни.

Естетичні функції описів у романі. Багатоплановість сюжету. Яскравість та багатство мови. Використання досвіду вітчизняних і зарубіжних авторів (Т. Шевченко, О. Пушкін, В. Скотт).

Оцінка роману в критиці (Т. Шевченко, І. Франко).

Значення творчості П. Куліша для розвитку української літератури.

Теорія літератури. Поняття про роман-хроніку.

Для самостійного читання. «Заворожена криниця», «Маруся Богуславка», «Правдиве панування», «Святиня».

Марко ВОВЧОК. «Інститутка»

Огляд життя і творчості письменниці. Марко Вовчок і Т. Шевченко. Зв'язки з О. Герценом, М. Добролюбовим, М. Чернишевським, Д. Писаревем. «Народні оповідання» та повість «Кармелюк», їх антикріпосницька спрямованість. Твори Марка Вовчка російською мовою («Маша», «Игрушечка»).

«Інститутка» — визначне явище в українській прозі, перша реалістична соціалістична повість. Життєві основи її змісту. Образи селян-кріпаків — гнівних і вольових, здатних боронити свою гідність і честь (Прокіп, Назар). Образи жінок-кріпачок (Устина, Катря, бабуся). Типовий образ розбещеної, егоїстичної поміщиці (панночка-інститутка). Викриття антинародної суті лібералізму (пан). Різкий соціальний контраст між мораллю трудівників і гнобителів.

Автор у творі. Художня майстерність у творенні образів-персонажів. Поетичне змалювання природи. Багатство мови, близькість її до народної. Використання засобів сатири.

Висока оцінка творів критикою. Значення творчості Марка Вовчка в історії української літератури.

Теорія літератури. Поняття про характер та його типовість. Оповідання і повість як жанри епічного роду.

Для самостійного читання. «Ледащиця», «Три доли», «Маша»; О. Іваненко «Марія».

Юрій ФЕДЬКОВИЧ. «Три, як рідні брати»

Огляд життя і творчості письменника. Ю. Федькович — найвидатніший представник демократичного напрямку в суспільному й літературному русі Буковини. Вплив антипоміщицького руху, зокрема повстання селян під керівництвом Лук'яна Кобилиці, на формування його демократичних формувань. Захоплення усною народною творчістю. Перебування в царській армії. Педагогічна діяльність. Участь у боротьбі проти запровадження латинського алфавіту. Значення творчості Т. Шевченка для розвитку поетичного таланту Ю. Федьковича. Переслідування письменника.

Основні мотиви поетичної творчості: роль поета і поезії в суспільному житті («Думи мої»); засудження цісарської воячини, протест проти принизливого становища жовніра (поема «Дезертир»). Оспівування батьківщини, визвольного руху, народних ватажків («Лук'ян Кобилиця»).

«Три, як рідні брати». Трагічна доля жовніра в цісарській армії. Розкриття соціальної нерівності, безправності і зубожіння народу. Засудження представників цісарської влади та їхніх спільників. Поміркованість соціальної позиції автора, заклик до братерства і взаємодопомоги.

Оцінка І. Франком, Лесею Українкою прози Ю. Федьковича.

Значення творчості письменника.

Для самостійного читання. «Лук'ян Кобилиця», «Серце не навчити», «Сафат Зінич», «Україна», «Русь», «Шельвах», «Нива»; І. Пільгук. «Пісню снує Черемош».

ЛІТЕРАТУРА ПРИДНІСТРОВ'Я (3 год)

Для вивчення напам'ять

«Слово о полку Ігоревім» (уривок — «Плач Ярославни»).

Г. Сковорода «De Libertate».

І. Котляревський. «Енеїда» (уривки за вибором учителя).

Т. Шевченко. «Гайдамаки» (перший пролог від початку до слів: «Люблю розмовлять», уривки від слів: «Гомоніла Україна...», кінчаючи словами: «... а згадаеш — серце усміхнеться»), «Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм... (уривки за вибором учителя); «Я не нездужаю нівроку...».

Основні вимоги до знань і вміння учнів

Учні повинні знати:

- взаємозв'язок літератури з життям;
- характерні риси епохи, відображені у вивченому творі;
- найважливіші відомості про творчі методи та літературні напрями (сентименталізм, романтизм, реалізм);
- особливості художньої літератури як форми суспільної свідомості;
- основні етапи життєвого і творчого шляху Т. Шевченка, важливі біографічні дані про інших письменників;
- ідейно-тематичну основу, особливості композиції, сюжет вивчених творів;
- місце і значення кожного твору у доробку письменника та в літературному процесі даного періоду;
- оцінку вивчених творів у літературно-критичних статтях;
- визначальні ознаки понять: народність літератури; сатира; художній образ; літературний характер, тип; літературні роди та її основні жанри як своєрідні способи образного відтворення дійсності;
- проблематика та ідейний зміст творів.

Учні повинні вміти:

- виявляти основні проблеми, поставлені у творі, що вивчається;
- визначати роль героїв у розкритті ідейного змісту та їхню авторську оцінку;
- правильно, швидко, виразно читати художні; суспільно-політичні та літературно-критичні статті;
- складати характеристику колективного героя;
- писати рецензію (або відгук) на самостійно прочитану книжку, переглянутий кінофільм, телепередачу, театральну виставу, твори живопису та музики;
- готувати доповідь або реферат на літературну тему (за одним джерелом).

10 КЛАС

(102 години; 3 години на тиждень)

УСНА НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ (4 год)

НАРОДНИЙ ЕПОС. «**Зажурилась Україна, бо нічим прожити**», «**Гей, не дивуйтесь, добрії люди**», «**Чи не той то хміль**», «**Хмельницький і Барабаш**»

«**Зажурилась Україна, бо нічим прожити**» — давня історична пісня. Страждання українського народу від нападів турецько-татарських орд. Заклик до мирного населення єднатися з козацьким військом для захисту рідних земель. Думка про те, що лише одностайні дії всього народу можуть врятувати країну від зруйнування. Висока образність пісні, досконалість віршової форми.

«**Гей, не дивуйтесь, добрії люди**». Спалахи національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Протиставлення суворого, спартанського побуту запорожців розкішному життю шляхти за рахунок пограбування України. Радість українського народу, викликана визволенням з-під пансько-польської кормиги. Уславлення видатних народних героїв, борців за визволення рідного краю. Народні прислів'я в тексті пісні. Оригінальність віршової форми.

«**Чи не той то хміль**». Історична основа пісні. Богдан Хмельницький — народний ватажок, талановитий полководець, мудрий державний діяч. Народний характер національно-визвольної війни. Засоби народної поезики в пісні (постійні епітети, сталі порівняння, паралелізм, тавтологія тощо). Ритмічність особливості твору.

«**Хмельницький і Барабаш**». Історична основа думи. Схвалення прагнень Хмельницького об'єднати всі сили народу для боротьби за визволення України, захисту її самостійного державного існування. Прагнення Барабаша заради власних вигод зберегти панування крулевської Польщі на українських землях.

Думки про те, що зрада «своїх» для народної справи страшніша за будь-якого зовнішнього ворога. Виправдання жорстоких дій Хмельницького, вимущених історичними обставинами.

Дослівні повторення окремих місць у думі як один із широко застосовуваних у фольклорі художніх засобів. Особливості віршової форми думи.

Огляд інших жанрів фольклорного епосу (казки, переказу, легенди, балади, байки) з опорою на твори, що вивчалися в попередніх класах; анекдот як попередник літературної новели. Зв'язки народного й літературного епосу.

Теорія літератури. Поняття про народний епос та його основні жанри. Узагальнення знань про найбільш використовувані засоби уснопоетичної мови. Поглиблення поняття про народне віршування.

Для самостійного читання. «Максим козак Залізняк», «Ой на горі жінці жнуть», «Втеча трьох братів з Азова, з турецької неволі», «Іван — мужичий син», «Яйце — райце».

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС 70–90-х років XIX ст. (34 год)

Вступ

Інтенсивний розвиток капіталізму в Україні. Становище населення України у складі Російської та Австро-Угорської імперій. Антиукраїнська політика властей у галузі освіти і культури.

Переломні зрушення у світобаченні людей, зміна моральних та естетичних ідеалів, що позначилося на мистецтві.

Українська поезія 70–90-х років (І. Франко, М. Старицький, Я. Щоголів, І. Манжура, П. Грабовський).

Бурхливий розвиток прози (І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, І. Франко, Б. Грінченко).

Ідейно-тематичне і жанрове багатство драматургії (М. Старицький, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, І. Франко). Зв'язок драматургії й театру. Успіхи театру корифеїв. Музичне мистецтво (М. Лисенко).

Постановка соціальних проблем, поглиблення психологізму в українській літературі. Інтернаціональні та патріотичні мотиви в творчості письменників. Розробка нових тем, поява нових жанрів. Боротьба проти занепадицького мистецтва.

Емський акт (1876), його гальмівний вплив на розвиток української літератури, театру, національної науки. Дальше зміцнення культурних зв'язків східних і західних земель України.

Іван НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ. «Кайдашева сім'я»

Правдиві описи побуту, пейзажу, інтер'єру, різноманітність жанрів, збагачення зображувально-виражальних засобів українського слова, об'єктивно-епічний стиль повістування — визначальні ознаки творчості І. Нечуя-Левицького.

Тяжке становище трудового народу за кріпацтва та пореформеного часу, тягар солдатчини в перших оповіданнях письменника («Дві московки», «Рибалка Панас Круть» та ін.). Визначне місце повісті «Микола Джеря» в українській прозі.

«**Кайдашева сім'я**» — зразок реалістичної соціально-побутової повісті в тогочасному селі, розпад патріархальних норм родинного життя від пореформених обставин. Зосередження уваги письменника на сім'ї як осередку суспільства. Змалювання буднів родини Кайдашів, у яких розкриваються внутрішні спонукання селян утвердити себе господарями на землі. Своєрідність розгортання сюжету повісті. Типовість характерів. Індивідуалізм егоїстичних натур, що став причиною духовної роз'єднаності членів сім'ї. Картини побуту, їх значення для розуміння характерів героїв та вираження ідеї повісті. Автор у творі.

Гумор і сатира у творі. Майстерність описів та діалогів, багатство мови. І. Франко про «Кайдашеву сім'ю».

Історичні романи «Князь Ієремія Вишневецький», «Гетьман Іван Виговський».

Значення творчості І. Нечуя-Левицького для розвитку української прози. Вшанування його пам'яті.

Критика: О. Білецький. Українська класична проза (уривки).

Теорія літератури. Поняття про соціально-побутову повість.

Для самостійного читання. «Дві московки», «Хмари», «Афонський пройдисвіт», «На Кожум'яках».

Панас МИРНИЙ.

«**Хіба ревуть воли, як ясла повні?**» (розділи)

Життєвий і творчий шлях письменника.

Формування світогляду письменника в умовах посилення визвольного руху в країні. Вплив традицій Т. Шевченка, Марка Вовчка, передової російської та західноєвропейської літератури на розвиток таланту видатного митця. Демократичне спрямування естетичних поглядів Панаса Мирного. Увага до соціальної проблематики, висвітлення порочної буржуазної моралі, зображення типів «нових людей» епохи (революційно настроєних інтелігентів), об'єктивно-описовий спосіб викладу художнього матеріалу, глибока вмотивованість поведінки та вчинків персонажів, розкриття їхнього духовного світу, гуманізм — основні риси творів Панаса Мирного.

Ранні твори письменника («Лихий попутав», «П'яниця»); учасники народницького руху в повісті «Лихі люди».

Тематична та жанрова різноманітність творчості. Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Історія написання. Джерела твору, проблематика (загибель народної сили, наростання протесту, бунтарства, показ «голодної волі», критика земства, згубного впливу солдатчини, розкриття моралі трудівника і психології багача). Своєрідність композиції (багатоплановість сюжету, екскурси в минуле, публіцистичні відступи, оригінальність початку роману, масові сцени).

Образи Грицька й Максима; жіночі образи (Мотря, Галя, Христя) ідейна навантаженість, засоби індивідуалізації. Сатиричне зображення експлуататорів, засудження антинародної діяльності представників земства, чиновників. Майстерність письменника у відтворенні картин народного життя. Роль портретних деталей; прийоми сатиричної характеристики. Значення описів природи для розкриття внутрішнього стану героїв. Ідея назви твору. Місце роману в творчості Панаса Мирного. Значення спадщини Панаса Мирного. Розвиток традицій письменника-класика у сучасній прозі. Вшанування пам'яті письменника.

Теорія літератури. Поняття про роман. Соціально-психологічний роман. Багатоплановість великих епічних творів, їх жанри.

Для самостійного читання. «Лихо давнє й сьогочасне», «Повія»; І. Пільгук. «Дуби шумлять».

РОЗВИТОК ДРАМАТУРГІЇ І ТЕАТРУ (огляд)

Умови розвитку драматургії і театру в другій половині XIX ст. Активізація аматорського руху в Україні.

Створення українського професійного театру. Труппа корифеїв та її діяльність (І. Карпенко-Карий, М. Кропивницький, М. Старицький, М. Заньковецька, М. Садовський, П. Саксаганський).

Спільна боротьба передових діячів українського та російського театрального мистецтва за реалістичний народний театр.

Перемога художнього методу критичного реалізму в українському театрі й драматургії. Утвердження жанрів реалістичної соціальної та соціально-побутової психологічної драми, соціальної комедії, водевілю, історичної трагедії як основи репертуару кращих театральних труп.

Драматургічна творчість М. Старицького — значний внесок у розвиток української драматичної культури другої половини XIX ст. Актуальність тематики, демократичний зміст, сценічність його драматичних творів («Ой не ходи, Грицю...», «У темряві», «Талан»). Проблема соціальної нерівності на селі: стосунки панів і селян після реформи, засудження фальші поміщицького лібералізму, показ важких наслідків кріпосництва («Не судилося»).

Традиції української драматургії та новаторство в драмах М. Кропивницького, злободенність тематики, поєднання реалізму з мелодраматизмом («Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «Дай серцю волю, заведе в неволю»). Відтворення нових процесів у житті пореформеного села: розшарування селянства, розвиток лихварства («Глитай, або ж Павук»).

Розвиток української музики; творчість М. Лисенка.

Для самостійного читання. М. Старицький. «Не судилося», «Талан»; М. Кропивницький. «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «Глитай, або ж Павук».

Іван КАРПЕНКО-КАРИЙ. «Хазяїн»

Огляд життя і творчості письменника.

І. Карпенко-Карий — найвизначніший драматург української літератури ХІХ ст.; «один з батьків новочасного українського театру (І. Франко).

Демократичні переконання письменника, переслідування його царським урядом. Успадкування і розвиток кращих традицій вітчизняної та світової драматургії. Актуальність тематики п'єс, широта охоплення тогочасної дійсності, художнє осмислення соціальних тенденцій епохи, майстерне втілення їх у психологічно переконливі образи подій, характерів, ситуацій. Артистична діяльність І. Карпенка-Карого.

Перші драми письменника. Зумовленість їх конфлікту соціально-економічними відносинами часу, викриття хизацтва й сваволі глитайів та сільської влади, створення першого в українській літературі образу селянського бунтівника («Бурлака», «Наймичка», «Розумний і дурень»).

П'єса «Хазяїн» — соціально-сатирична комедія нового типу, гостра сатира на стяжателів, експлуататорів, міщан. Особливості образу Пузиря-мільйонера з дрібновласницькою психологією та побутом (скупість і нехтування громадськими справами). Психологічне вмотивування вчинків Пузиря, трагікомізм образу.

Феноген, Ліхтаренко, Зеленський як доповнення до образу Пузиря; показ різних типів слуг та комерсантів, викриття їхньої аморальності (лицемірство, обман, шантаж, цинізм, злодійство — способи їхніх дій).

Значення образу Золотницького) для розкриття характеру Пузиря.

Спроба протиставити хизакам-експлуаторам представників народницької інтелігенції (Сося, Калинович).

Показ назрівання конфліктів між капіталістами, з одного боку, та селянами і робітниками — з іншого.

Образ народу в комедії.

Мовна характеристика дійових осіб. Своєрідність монологів та діалогів. Значення авторських ремарок; засоби сатиричного зображення.

Спільні риси сатири І. Карпенка-Карого із сатирою М. Гоголя, М. Салтикова-Щедріна, О. Островського.

Роль І. Карпенка-Карого в розвитку жанру трагедії на історичну тему («Сава Чалий»). Реалістичне зображення потворних явищ капіталістичної дійсності («Наймичка», «Мартин Боруля», «Сто тисяч»). Значення творчості І. Карпенка-Карого для розвитку української драматургії.

Теорія літератури. Жанри драматичних творів. Засоби зображення характеру в драматичному творі. Поглиблення поняття про конфлікт (суперечності між персонажами та обставинами). Прототип і художня типізація.

Для самостійного читання. «Мартин Боруля», «Сава Чалий»; С. Тобілевич. «Життя Івана Тобілевича (Карпенка-Карого)».

Іван ФРАНКО. «Гімн», «Народе мій, замучений розбитий»
(пролог до поеми «Мойсей»), «Гріє сонечко», «Декадент»,
«Червона калино, чого в лузі гнешся?»,
«Чого являєшся мені у сні?...»,
повість «Перехресні стежки» (уривки)

Життєвий і творчий шлях письменника.

І. Франко — видатний громадський і культурний діяч, письменник, літературознавець, учений. Його суспільно-політичні, філософські та естетичні погляди. Критика марксизму. Дальший розвиток демократичних традицій Т. Шевченка, М. Чернишевського, М. Добролюбова. Тісний зв'язок з народом. Переслідування письменника цісарською владою. Поетична творчість І. Франка — найвище досягнення української поезії другої половини ХІХ ст. Багатство тематики, ідейна глибина, різноманітність форми.

«Гімн» — один з найкращих творів революційно-патріотичної лірики в українській літературі. Образ вічного революціонера як втілення могутності, нездоланності трудового народу, його одвічних поривань до перебудови суспільства на основі соціальної справедливості. Громадянський пафос поезії. Використання риторичних фігур (окличних речень, поетичних звернень, повторів, зокрема — заперечних). Римо-ритмічні особливості поезії. Популярність її в народі як пісні (музика М. Лисенка).

«Гріє сонечко». Поетичне звертання до передових кіл сучасного авторові суспільства із закликом сіяти в народі «золоте зерно» прогресивних ідей, підняти народ на боротьбу проти соціально несправедливого ладу.

Особливості композиції вірша та його римо-ритмічної структури.

«**Народе мій, замучений, розбитий**» (пролог до поеми «**Мойсей**»). Роздуми поета над долею рідного краю, поневоленого сусідніми державами, які його «скували й запрягли на вірність». Душевне багатство й велич українського народу, який ніколи не прагнув загарбати чужі землі й підкорити інші людності. Пророкування відродження України в процесі невідворотного поступу історії, віра в те, що вона засяє «у народів вольних колі».

Короткий виклад змісту поеми, розкриття особливостей її жанру (притча-алегорія). Образ Мойсея. Поема Франка — видатний твір світової літератури.

Спостереження над строфічною будовою прологу (терцина).

Збірка поезій «**Зів'яле листя**» (підзаголовок «**Лірична драма**»). Мотиви туги і страждань, породжені складними суспільними та особистими обставинами. Народнопоетична основа поезій циклу.

«**Декадент**» — вірш-ораторія. Гострий протест поета проти зарахування його збірки «Зів'яле листя» до декадентської літератури. Франко про роль поета й поезії в житті суспільства. Публіцистичний стиль вірша. Значення риторичних фігур для вираження непохитності, демократичних переконань автора.

Своєрідність композиції твору.

«**Червона калино, чого в лузі гнешся?**». Поетичне вираження прагнень до світла, сонця, уболівань з приводу тяжкої долі пригнічених. Використання народної символіки (образи калини та дуба). Літературна обробка поетом одного з пісенних розмірів. Діалогічна форма.

«**Чого являється мені у сні?...**». Художнє відтворення почуття великої, ніжної, вірної любові, болючих переживань, викликаних неподіленим коханням. Використання надбань народного віршування.

Особливості поетичного стилю І. Франка. Багатство форм і прийомів у його ліриці. Поетичне новаторство письменника.

Тематична і жанрова різноманітність прози І. Франка. «**Ліси і пасовиська**».

Робітничка тематика в творчості письменника.

Повість «**Борислав сміється**» — перший у світовій літературі твір про робітничий рух.

«**Перехресні стежки**» — повість про боротьбу справедливості з жорстокістю і насильством. Образи представників інтелігенції Рафаловича і Стальського. Краса кохання Регіни і Євгенія. Цинічність і садизм Стальського. Селяни, їхнє тяжке і беззахисне існування. Інші образи у творі. Роль художніх деталей у розкритті характерів героїв. Ліричні відступи у творі. Екранізація повісті.

Драматургічна творчість. «**Украдене щастя**» — соціально-психологічна драма, її сценічна історія.

Літературно-критичні та публіцистичні твори письменника.

Світове значення спадщини І. Франка. Вшанування пам'яті письменника в Україні та за рубежом.

Критика: М. Коцюбинський. «Реферат про І. Франка» (скорочено).

Теорія літератури. Традиції і новаторство в художній літературі. Поняття про суспільну роль поезії.

Для самостійного читання. «Украдене щастя», «Моя любов», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня...», «Сідоглавому»; Л. Горак. «Тричі являлася мені любов»; народні перекази про І. Франка.

Павло ГРАБОВСЬКИЙ. «До Русі-України»,
«До українців», «Орли», «Дітям», «Трудівниця»,
«До Н.К.С.» (огляд)

Життєвий погляд поета. Роль Т. Шевченка й демократичної літератури у становленні світогляду та ідейному спрямуванні творчості поета. Еволюція світогляду письменника.

«До Русі-України». Поетичне вираження одвічного прагнення українського народу до волі. Бажання поета бачити вільних від чужоземного поневолення українців, рівних серед інших народів світу.

«До українців». Звернення до братів по нації, які живуть далеко від рідної землі, віддаючи свій розум і талант збагаченню чужинських культур. Заклик єднатися у боротьбі за спільну мету — відродження рідного краю. Роль риторичних фігур у вірші.

«Орли». Переживання поета, викликані нещасливою долею України, лукаві сини якої, дбаючи лише про власні статки, «гнуть головоньку» перед чужоземними загарбниками, відцуралися від рідного народу й материнської мови. Сатиричний характер вірша, його римо-ритмічні особливості.

«Дітям». Заповіт українським дітям жити в мирі й дружбі, любити рідний край, допомагати ближньому, «не кохатися у користі», у своїх діях керуватися положеннями християнської моралі. Особливості мови вірша.

«Трудівниця». Образ учительки, типової представниці тієї частини інтелігенції, яка присвятила своє життя безкорисливому служінню трудящим. Краса і велич життєвого подвигу героїні. Любов народу до неї, глибока шана їй. Ставлення автора до зображеного. Особливості композиції вірша (сюжетність, поєднання ліричного, героїчного і трагічного).

Зображення революціонерів та їхньої боротьби проти самодержавства.

Цикл «До Н.К.С.». Історична основа віршів цього циклу. Вірш «Н.К.С.». Поетичне вираження широкі поваги, любові, ніжності до друга по боротьбі.

Ідейна спільність громадянської лірики П. Грабовського та І. Франка.

Своєрідність стилю П. Грабовського: поєднання революційного пафосу з глибоким ліризмом. Переклади і переспіви. Публіцистика. Літературно-критична діяльність.

Значення творчості П. Грабовського.

Вшанування пам'яті письменника.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про жанри лірики (громадянська, філософська, інтимна, пейзажна). Поняття про публіцистику. Прекрасне в житті і мистецтві.

Для самостійного читання. «Робітниківі», «До сіячів», «На далекій півночі», М. Сиротюк. «Забіліли сніги».

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст. (36 год)

Вступ

Суспільно-політичний і національний рух в Україні наприкінці ХІХ ст.

Україна в умовах назрівання революційної критики на початку ХХ ст.

Революційні події 1905–1907 років в Україні. Національний рух. Виникнення української преси, «Просвіти» та інших культурно-освітніх установ. Посилення національного гноблення в період реакції (1907–1910). Шевченківський ювілей 1914 року.

Стан літературної критики (І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, М. Павлик, О. Маковей).

Розробка в українській літературі нових тем, поява нових жанрів.

Багатство й самобутність поезії цього періоду (І. Франко, Леся Українка, В. Самійленко, Олександр Олесь, М. Вороний).

Ідейно-художні пошуки в прозі. Новелістика (М. Коцюбинський, В. Стефаник, Лесь Мартович, Марко Черемшина, А. Тесленко, Дніпрова Чайка, С. Васильченко, О. Кобилянська).

Постановка злободенних соціальних проблем у драматургії (Леся Українка, В. Самійленко, С. Васильченко).

Українська література цього часу у зв'язках з іншими видами мистецтва.

Михайло КОЦЮБИНСЬКИЙ. «Intermezzo», «Тіні забутих предків»

Життєвий і творчий шлях письменника.

Творчість М. Коцюбинського — вершина української прози дореволюційного часу, один з наріжних каменів її подальшого розвитку. Еволюція

світогляду письменника. Вияв впливу народницьких ідей у перших творах («Андрій Соловейко», «Дядько та тітка», «П'ятизлотник», «Ціпов'яз»). Показ бурхливої доби революційного оновлення в перші десятиріччя ХХ ст., її героїв і страдників («Невідомий», «В дорозі», «Дебют», «Лист»). Настрої села, породжені суспільними процесами, пробудження свідомості людини-трудівника.

Боротьба письменника проти ренегатства і занепадницьких настроїв у часи реакції. Ідеї служіння митця народові. Душевний біль автора, викликаний картинами страждань народу. Образ автора в новелі. Багатство образотворчих засобів у змалюванні пейзажу, його роль у розкритті психології митця. Внутрішній монолог як засіб відтворення душевного стану героя. Драматична напруженість діалогу. Заклик до боротьби проти царизму, за новий, справедливий, суспільний лад. Використання засобів імпресіонізму («**Intermezzo**»).

Викриття реакційної суті буржуазно-поміщицького псевдолібералізму («**Коні не винні**»).

«**Тіні забутих предків**». Уславлення світлого, здорового життя, яке перебуває в постійній гармонії з природою. Відображення своєрідного міфологічного світовідчуття і світосприймання гуцулів, що виявляються в їхньому способі буття, віруваннях; непереможний потяг до краси, поезії, до всього людяного, піднесеного. Майстерний показ побуту, повір'їв, звичаїв, елементи язичництва в них. Протиставлення поетичних образів Івана та Марічки, овіяних чарами природи, грубій, обмеженій Палагні з її єдиним прагненням до ситого життя. Романтичне забарвлення оповіді й водночас правдиве відтворення способу життя гуцулів, їхньої праці, взаємин між собою; відсутність ідеалізації життя на лоні природи. Роль діалектизмів та художніх засобів, опертих на гуцульський фольклор, у створенні місцевого колориту. Особливості жанру твору.

Роль і місце творчості М. Коцюбинського в українській літературі. Вшанування пам'яті письменника.

Теорія літератури. Правда історична і художня. Літературний прототип. Індивідуальний стиль письменника. Первинне поняття про імпресіонізм.

Для самостійного читання. «Intermezzo», «В дорозі», «Коні не винні», Л. Смілянський. «Михайло Коцюбинський».

Леся УКРАЇНКА. «**Contra spem spero**»,
«**І все-таки до тебе думка лине...**», «**Як я люблю оці години праці**»,
«**Стояла я і слухала весну**», «**Лісова пісня**», «**Бояриня**»

Життєвий і творчий шлях поетеси.

Творчість Лесі Українки — видатне явище світової літератури. Багатогранність таланту письменниці, що проявилися в поезії, драматургії, прозі, в критичних і публіцистичних працях, художньому перекладі.

Збірка **«На крилах пісень»**, оцінка її І. Франком.

Рання лірика (цикл «Подорож до моря»). Ліричний пейзаж **«Красо України, Подолля!...»**.

Основні мотиви лірики 90-х років XIX ст. – початку 90-х років XX ст.

«Contra spem spero». Почуття і роздуми людини, яка наперекір долі прагне до повноцінного діяльного життя. Єдність особистого і громадського. Художні деталі алегоричного змісту. Своєрідність композиції. Афористичність мови.

«І все-таки до тебе думка лине...». Туга, вболівання за долю рідного краю. Заперечення пасивного співчуття стражданням народу, заклик до активної боротьби. Афористичні вислови в поезії. Особливості віршової форми (різностопний ямб), відповідність її ідейному змісту поезії. Поетичні звертання, засоби звукопису, їх зображувально-виражальна роль.

«Як я люблю оці години праці». Художнє відображення літературно-творчого процесу. Роль натхнення в цьому процесі. Алегоричний образ перелесника. Особливості організації ритмічної мови (білий вірш).

Вираження одвічних прагнень народу до краси і творчості. Узагальнені образи царів та єгипетського народу. Викриття тиранічної суті володарів. Народ — творець матеріальних і духовних цінностей, основна рушійна сила історії. Заклик до революційного повалення самодержавства. Портретна характеристика тирана. Колективний образ у творі. Інтонаційне багатство поезії («Напис в руїні»).

«Стояла я і слухала весну». Весняне відродження природи. Єдність людини і природи. Глибина, щирість переживань ліричної героїні, навіяні красою рідного краю; світле передчуття сподіваного щастя.

Роль звукових і зорових художніх деталей.

Особливості поетичного стилю і мови лірики Лесі Українки. Новаторство ритміки.

Поєми. Теми служіння поета визвольній боротьбі народу в поемі «Давня казка». Мотиви визвольної боротьби в інших поемах.

«Лісова пісня». Проблеми боротьби за вільне, красиве, духовно багате життя людини проти дрібновласницької захлапності, бездуховності (Мавка, Лукаш, дядько Лев). Любов і взаєморозуміння як основа сім'ї. Засудження потягу до особистого збагачення, хижацького ставлення до природи (мати Лукаша, Килина). Виключність обставин, за яких відбуваються події та розкриваються характери. Своєрідність реалізму п'єси. Картини природи в ній, їх ідейно-тематичне та композиційне значення. Висока драматургічна майстерність. Використання засобів неоромантизму.

«Боярня». Звернення до проблеми національної історії. Художнє відтворення на тлі сімейного життя звичаїв і побуту козацької старшини та

російського боярства, складних і суперечливих подій в Україні та Росії другої половини XVIII ст. Безкомпромісне розвінчання соціально-політичної атмосфери Росії XVIII ст. з її зневажанням елементарних прав людини, із системою доносів, хабарництва, катувань.

Відображення туги за рідним краєм Оксани — дочки козацького старшини Олекси Перебійного. Компроміс Степана з власною совістю, зневажання ним самим своєї людської гідності та честі. Домагання гетьмана Петра Дорошенка звільнити Україну від надто деспотичної «опіки» царського уряду.

Агатангел Кримський і Микола Зеров про поему «Бояриня».

Особливості творчого методу Лесі Українки (поєднання реалізму і романтизму). Леся Українка і музика. Вітчизняне і світове значення спадщини геніальної поетеси.

Вшанування пам'яті Лесі Українки.

Критика: І. Франко. «Леся Українка»; М. Рильський. «Слово про Лесю Українку» (фрагменти).

Теорія літератури. Поглиблення поняття про жанри драматичних творів (драматична поема, драма-феєрія). Естетичний ідеал письменника. Письменник та його творча праця. Первинне поняття про неоромантизм.

Для самостійного читання. «Мріє, не зрадь...», «Напис в руїні», «Одержима», «Камінний господар»; М. Олійник. «Дочка Прометея»; А. Костенко. «Леся Українка».

Василь СТЕФАНИК. «Камінний хрест», «Сини»

Огляд життя і творчості письменника. Формування демократичного світогляду. Творча співдружність з Марком Черемшиною і Лесем Мартовичем.

«Камінний хрест». Трагедія переселення галицьких селян до Канади. Узагальнюючий смисл образу Івана Дідуха. Важкі переживання селян: туга за рідним краєм, страх перед невідомим майбутнім. Картини соціальної дійсності через типові, яскраві, вражаючі своєю силою художні деталі. Камінний хрест як символ трагічної долі селянина-бідняка. Історична правда і художній вимисел у новелі. Майстерність психологічної новели, лаконізм і виразність мови, мистецтво деталі. Типовість обставин та характерів. Авторська оцінка зображеного. Використання засобів експресіонізму.

«Сини». Батьківська любов до дітей. Заповіт синам: берегти і захищати свою честь і рідну землю.

Особливості стилю письменника. І. Франко про В. Стефаніка. В. Стефанік в оцінці критиків.

Теорія літератури. Новела як жанр епосу; психологічна новела. Прийоми зображення характеру в епічних творах. Первинне поняття про експресіонізм.

Для самостійного читання. «Новина», «Вона — земля», «Палій», «Амбіції».

Ольга КОБИЛЯНСЬКА. «Людина»

Огляд життя і творчості письменниці.

О. Кобилянська — реформатор прози, активна учасниця загальноукраїнського літературного процесу. Проникливий художник слова, тонкий знавець людської душі, виразниця ідейних поривів передової інтелігенції, дум і прагнень трудового селянства, майстер пейзажу. Роль оточення прогресивної вітчизняної літератури та європейського модернізму у становленні світоглядних і мистецьких переконань письменниці. Духовна культура українського населення Буковини, історичне минуле й тяжка соціальна дійсність, своєрідна краса Карпат — живі джерела її творчості.

Участь Кобилянської в феміністичному русі. Пошук методів боротьби за соціальне й духовне розкріпачення жінки-трудівниці («Гортензія», «Людина», «Через кладку», «Царівна»). Романтично-лірична повість «В неділю рано зілля копала».

«Людина». Безрадісне безперспективне життя жінки з неможливої інтелігентної родини на тлі важких суспільних умов. Критичні замальовки міщанського світу, убогих духовних інтересів його представників. Крах мрій Олени Ляуфлер про незалежне становище завдяки власній праці, прагнення стати вище свого середовища.

Особливості композиції повісті, роль публіцистичних матеріалів у творі.

Значення творчості О. Кобилянської для розвитку української художньої прози кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Теорія літератури. Взаємопроникнення літературних родів; використання засобів лірики й драми в епічному творі. Первинне поняття про модернізм.

Для самостійного читання. «В неділю рано зілля копала», «Через кладку», «Царівна», «Слово зворушеного серця (Щоденники. Автобіографія)».

Підсумковий огляд

Своєрідність і самобутність української літератури, глибоке розкриття гострих соціальних і національних проблем. Патріотизм, гуманізм і народність її творів.

Т. Шевченко — основоположник нової української літератури і літературної мови, значення його творчості для дальшого розвитку літератури.

Образи борців за соціальне й національне визволення народу в творах І. Франка, П. Грабовського, М. Коцюбинського, Лесі Українки.

Виховне й естетичне значення галереї художніх типів, духовна велич і багатство героїв, наділених кращими рисами народної моралі.

Роль української класичної літератури в пробудженні й зростанні національної самосвідомості народу.

Складність і своєрідність розвитку української літератури наприкінці XIX – на початку XX ст.

Місце і значення українського словесного мистецтва в світовому літературному процесі.

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС XX ст. (1900–1930) (22 год)

Складність і драматизм умов, у яких розвивалася українська література. Успадкування й розвиток традицій літератури попередніх епох.

Різноманітність літературних течій та угруповань у 20-х роках. Письменницькі організації того часу.

Співіснування різних напрямків, течій, стилів (реалізм, неоромантизм, символізм, футуризм, експресіонізм, конструктивізм тощо), боротьба між ними. Полеміка про творчий метод літератури (1925–1928).

Створення спілки письменників. Перший Всесоюзний з'їзд. Адміністративне утвердження методу соціалістичного реалізму.

Доба українського ренесансу 20-х років; блискуча плеяда її творців (П. Тичина, М. Рильський, М. Хвильовий, В. Сосюра, М. Зеров, Є. Плужник, В. Підмогильний та ін.). Своєрідність сприймання й оцінки та відображення кожним із них одних і тих самих подій збуреного світу. Виразні риси національної самобутньої літератури, широта охоплення сфер тогочасної дійсності, стильова різноманітність. Драма особистості в тоталітарній державі.

Переслідування українських письменників, їхня трагічна доля в роки сталінських репресій.

Степан ВАСИЛЬЧЕНКО (огляд творчості)

Огляд життя і творчості письменника.

С. Васильченко — визначний представник української реалістичної літератури.

Вчителювання в сільських школах, посилений інтерес до фольклору, захоплення творчістю Шевченка та Марка Вовчка, світовою класикою. Боротьба за навчання рідною мовою.

Життя сільських учителів, їхня виснажлива праця, злигодні, утиски з боку місцевої влади, попів, шкільних інспекторів («Вова», «Вечеря», «Божественна Галя», «Над Россю», «Гріх»). Художня розробка теми, виховання нової людини, розкриття психології дітей, школярів, відтворення їхніх помислів, безпосередності дій і поведінки («Дома», «Петруся», «Роман», «Увечері», «Бусурмен»).

Повість **«Талант»**. Соціальний конфлікт між талановитими людьми з народу і експлуататорами.

Мрії обдарованої дівчини-селянки про артистичну діяльність і неможливість їх здійснення в тогочасних умовах (Тетяна). Віра героїв у нове, світле, радісне життя (вчитель Андрій, оповідач). Використання теми війни («Окопний щоденник», «Отруйна квітка»).

Оповідання і повісті про життя дітей та підлітків («Приблуда», «Авіаційний гурток», «Олив'яний перстень» та ін.). Драматичні твори письменника («В холодку», «На перші гулі», «Минають дні», «Під Тарасове свято», «Кармелюк»).

Своєрідність стилю і творчого методу письменника.

Для самостійного читання. «Мужицька арифметика», «Приблуда».

Володимир ВИННИЧЕНКО. **«Солдатики!»**

Розповідь про письменника.

Формування політичних переконань В. Винниченка під впливом спостережень над життям українського села кінця ХІХ – початку ХХ ст., поневіряннями сезонних робітників у поміщицьких економіях.

Широта й актуальність тематики, новаторська манера письма. Реалістичність зображення тяжкого становища темного й забитого селянства та міської бідноти, жорстокої експлуатації заробітчан, перших спалахів соціального протесту.

Викриття фальшивого народолобства лібералів — характерні особливості оповідань першого періоду творчості письменника («Біля машини», «Краса і сила», «Голод», «На пристані», «Промінь сонця», «Раб краси», «Малорос-європеець» та ін.).

«Солдатики!». Страшні картини голодного існування селянської бідноти, нещадної експлуатації їх поміщиками, грабування державою. Поява організатора й керівника самочинних дій селян з експропріації поміщицького

майна (Явтух). Болючий страх людей, наляканих приходом неминучої кари, й водночас їхні одностайність, згуртованість, непохитність під час сутички з ворогом. Солідаризація солдат з повсталим селянством.

Крайня загостреність конфлікту, лаконізм зображення події, психологічна вмотивованість вчинків і поведінки персонажів.

Популярність творів письменника серед загалу читачів. І. Франко, М. Коцюбинський, Леся Українка про творчість В. Винниченка. Повне вилучення творів письменника з читацького вжитку за авторитарного режиму; об'єктивна оцінка їх сучасним літературознавством. Місце творчості В. Винниченка в українському літературному процесі.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про новелу.

Для самостійного читання. «Біля машини», «Зіна», «Роботи!», «Раб краси», «Терень», «Суд».

Павло ТИЧИНА. **«Ви знаєте, як липа шелестить...»,
«Коли в твої очі дивлюся...», «Я сказав тобі лиш слово...»,
«Арфами, арфами...», «Золотий гомін», «Скорбна мати»,
«Гей, вдарте в струни, кобзарі...», «Хто ж це так із тебе
насміється смів?», «До кого говорить?», «Похорон друга»**

Життєвий і творчий шлях поета могутнього новаторського таланту, на-
тхненного співця України.

Роль у формуванні світогляду письменника спостережень над життям українських сіл та міст. Участь у бурхливому мистецькому житті своєї епохи. Вплив творчості Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Коцюбинського. Новаторський характер поезії П. Тичини. Уведення в поетичний текст актуальних гасел дня, термінів. «Пряма» публіцистичність, ілюстративність, спрощеність вислову — слабкі сторони, властиві частині поезій П. Тичини.

Огляд творчості П. Тичини.

Збірка **«Сонячні кларнети»**. Майстерність відтворення настроїв людини через образи природи («Гаї шумлять...», «Ой не крийся, природо, не крийся...», «Світає»). Імпресіоністичні тенденції в збірці.

Інтимна лірика П. Тичини (**«Ви знаєте, як липа шелестить...», «Коли в твої очі дивлюся...», «Десь на дні мого серця...», «Я сказав тобі лиш слово...»**). Глибина, ширість, чистота почуттів закоханості, вірності, сердечної ніжності, світлої радості.

«Арфами, арфами...» — гімн весні. Світла і ніжна гармонія барв та звуків у природі, настрої трепетної мрійливості, закоханості, меланхолійності. Насиченість поезії музичними, пісенними образами. Алегоричність художніх деталей.

Тонічний характер структури вірша, використання народних розмірів. Близькість до усної народної творчості.

Спалахи національного відродження в Україні (1917–1920). Вірші, які десятиріччями замовчувалися («Гей, вдарте в струни, кобзарі», «Ой що в Софійському заграли дзвони, затремтіли...»), тільки тепер повернені читачам.

«Золотий гомін» — гімн весняному сонцю, життю. Проблема національного відродження українського народу. Дружні почуття до інших народів. Радість з приводу возз'єднання східних та західних земель України.

Крах надій українського народу на соціальне та національне визволення, на утвердження України як суверенної держави.

«**Скорбна мати**» — розповідь про Матір-Україну в тяжкі часи, біль і тривога за її майбутнє.

«**Гей, вдарте в струни кобзарі...**». Радість поета з приводу проголошення УНР, перемог українського війська. Хвала борцям за вільну Україну. Піднесений тон вірша. Багатство поетичного слова.

«**Хто ж це так із тебе насміється смів?**». Гнівний осуд кривавої грабницької громадянської війни, коли «курки спустили в матір і отця», «йшли брат на брата однімать, ділять». Викриття облудності обіцянок нової влади побудувати для трудового люду світле комуністичне майбутнє. Прозріння народу, не згодного «ще й на волі у кайданах гнуть».

Роль рефрену в поезії, спостереження над її мовою.

«**До кого говорить?**». Обручення й відчай поета з приводу нового, ще тяжчого колоніального гніту, під який потрапила Україна в 20-ті роки. Саркастичне зображення національної політики уряду, його лицемірства, підступництва, зради проголошуваних раніше гасел про рівність, братерство, соціальну справедливість. Убивча характеристика свавільних дій «партійно-борчих проділь»; розгубленість перед їхньою силою і владою.

Використання засобів символізму та імпресіонізму. Афористичність висловів, значення риторичних фігур для вираження печучого болю, ненависті, відчаю.

Новаторство в галузі ритміки.

Збірка «**Перемагать і жить**». Боротьба й перемога народів у Другій світовій війні.

«**Похорон друга**» — величний реквієм воїнам, загиблим у боях за батьківщину. Органічне злиття особистого горя від втрати близького друга з горем осиротілих дітей, матерів, жінок. Поеднання реального з уявним. Віра в нездоланність сили духу людей, у неминучість загибелі підступного ворога, в перемогу над ним. Використання різних зображувально-виражальних засобів для висловлення глибокої ніжності, болю, туги і справедливого гніву. Оригінальність зорових і слухових деталей. Своєрідність строфічної будови.

Поетика й мова творів, особливості поетичного стилю П. Тичини, новаторство, значення його творчості для розвитку української поезії.

Вшанування пам'яті поета.

Теорія літератури. Системи віршування. Поняття про тонічне віршування. Звукове інструментування вірша. Зображувально-виражальні засоби мови. Поняття про сонет.

Для самостійного читання. «О, панно Інно...», «Ронделі», «Я кличу тебе...», «О космосе великий наш...»; П. Загребельний «Павло Тичина» («Неложними устами»).

Максим РИЛЬСЬКИЙ. «Яблука доспіли...»,
«Шопен», «Слово про рідну матір», «Діалог»

Життєвий і творчий шлях М. Рильського. Участь у літературному житті Києва 20-х років. Активна громадянська позиція, розмаїття тем і мотивів, психологічна наповненість і витонченість поетичного образу. Пристосування до особливостей рідної мови римо-ритмічних багатств світової та вітчизняної літератури. Декларативність, дидактизм коментування відображеної дійсності, величальність, пластичність образу в віршах «на злобу дня» — слабкі сторони творів поета, породжені спрощеними вузько утилітарними настановами і вимогами літературної критики 40-х – початку 50-х років; переборення їх у наступні десятиріччя.

Перша збірка п'ятнадцятирічного поета — «На білих островах» (1910). Вплив символістів, що проявився в мотивах смутку, наріканнях на долю, бажанні втекти від життя. Переборення цих настроїв у наступних поезіях («Дівчина», «Пісня», «Шлях», «Журавлина пісня» та ін.), вираження в них щирого почуття любові до людей, природи; роздуми над власним майбутнім.

М. Рильський та неокласики (М. Зеров, М. Драй-Хмара, П. Филипович, Ю. Клен).

Вірш «Яблука доспіли...». Художні деталі твору. Поетична паралель між настроєм ліричного героя та останньою природою.

«Шопен» (збірка «Літо»). Безсмертя великих художніх витворів людського генія. Естетичне й виховне значення музичного мистецтва в житті людини. Повага до культурних скарбів інших народів.

Особливості віршової форми. Багатство мови.

«Слово про рідну матір» (з однойменної збірки). Поетичне відтворення історії України. Любов до рідної землі. Використання образів з уснопоетичних творів та «Слова о полку Ігоревім».

Особливості жанру (вірш-ораторія).

«**Діалог**». Роль мистецтва, краси, естетичних переживань у повноцінному формуванні людини.

Діалогічна форма поезії, її пристрасний полемічний характер.

Розкриття теми любові до життя, людей, рідної природи. Останні збірки поезій: «Голосіївська осінь», «Зимові записи», «Іскри вогню великого». Вплив творчості шістдесятників.

Тематична і жанрова різноманітність, образність, музичність вірша, багатство ритмомелодики і строфіки, особливості індивідуального стилю М. Рильського. Переклади і переспіви.

Наукова та критико-публіцистична спадщина. Популярність творів поета в нашій країні, за рубежом.

Вшанування пам'яті М. Рильського.

Критика: О. Білецький. «Творчість Максима Рильського» (скорочено).

Теорія літератури. Художній переклад. Поняття про ліричного героя. Європейський неокласицизм та українські неокласики.

Для самостійного читання. «Поле чорніє. Проходять хмари», «Гімн труду і сонцю», «Жага», «Розмова з другом», «Художник».

Володимир СОСЮРА. «**Мазепа**», «**До брата**»,
«**Любіть Україну**», «**Як я люблю тебе, мій краю вугляний**»,
«**Білі акації будуть цвісти...**», «**Так ніхто не кохав...**»

Огляд життя і творчості поета-лірика.

Роль у формуванні світогляду й розвитку таланту В. Сосюри пролетарського оточення, захоплення народною піснею, українською та російською літературою. Одухотворене сприймання природи, вміння відчутти найпотемніші порухи людської душі і відтворити їх яскравим, глибоко ліричним словом — визначальні ознаки таланту поета. Вплив символістичних та імпресіоністичних тенденцій. Заглибленість у особисті переживання, прямі декларації, самоповтори у віршах на термінові замовлення редакцій — недоліки, характерні для частини поезії письменника.

Драма поета і драма особистості в «**Червоній зимі**». Ілюзії автора, навіяні ідеологічною системою. Творча криза митця, шукання виходу з неї. Поетове Я і МИ в «Червоній зимі».

Лірична поема «**Перстень**», відображення в ній трагізму громадянської війни. Автобіографічна поема «**Два Володьки**».

«**Мазепа**». Конфлікт між козацькою республікою Україною та самодержавно-кріпосницькою Росією. Показ «страшної трагедії Мазепи» як трагедії всієї нації. Вираження в поемі полум'яної любові автора до страждуючого

рідного народу й лютої ненависті до її гнобителя. Полярність образів Мазепи та Петра І. Утвердження думки про те, що тільки разом з народом можна добитися визволення рідного краю. Різні оцінки Полтавської битви О. Пушкінін та В. Сосюрою. Сучасне прочитання поеми В. Сосюри.

Пафетично-болісний, пристрасний тон викладу, інтенсивне використання зображувально-виражальних засобів; глибокий ліризм поеми, риси романтизму. Вульгаризм як засіб вираження поетового жалю і гніву.

«До брата». Наскрізна думка поезії : рідна мова — душа нації; забуття мови веде до зникнення нації. Вираження пекучого болю, викликаного приниженим, упослідженим становищем української мови в обставинах тоталітарно-більшовицького режиму. Уславлення краси нашої мови, заклик берегти її. Тверда упевненість поета в тому, що вона ніколи не загине, що Україна стане самостійною державою.

Висока образність мови поезії «До брата», мелодійність звучання віршованих рядків.

«Любіть Україну» (збірка **«Щоб сади шуміли»**). Поетичний образ України, її краси й величі. Утвердження думки про те, що любов до рідного краю є однією з невід'ємних частин духовності людини. Висока пафосність мови, роль риторичних фігур у вираженні почуттів поета.

«Як я люблю тебе, мій краю вугляний» (збірка **«Близька далина»**). Синівська любов до рідного краю, землі — життєдайного джерела пісень. Поетичне відтворення краси природи. Віра в щасливе майбутнє свого народу. Пісенність мови вірша. Особливості його зображувально-виражальних засобів. Інтимна й пейзажна лірика В. Сосюри (**«Білі акації будуть цвісти...»**, **«Так ніхто не кохав...»**). Чистота й чарівність почуттів, ніжність, навіяна коханням; нев'януча молодість поета.

Твори останнього періоду життя (**«Осінні мелодії»**, **«Весни дихання»**).

Теорія літератури. Поглиблення поняття про художню образність. Поширення поняття про неоромантизм у світовій та українській літературах. Поема, її піджанри.

Для самостійного читання. «Коли потяг у даль загуркоче», «Васильки», «Марії», «Третя Рота», «Перстень», «Розстріляне безсмертя».

ЛІТЕРАТУРА ПРИДНІСТРОВ'Я (6 год)

Для вивчення напам'ять

І. Франко. «Гімн», «Чого являєшся мені у сні?...».

П. Грабовський. «До українців» або «Орли».

Леся Українка. «Contra spem spero», останній монолог Мавки з «Лісової пісні».

П. Тичина. «Ви знаєте, як липа шелестить...».

В. Сосюра. «Так ніхто не кохав...», «Любіть Україну».

Основні вимоги до знань і вміння учнів

Учні повинні знати:

— основні етапи життєвого і творчого шляху І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки; найважливіші біографічні відомості про інших видатних письменників;

— поняття про типові характери, конкретно-історичне та загальнолюдське в них (на прикладах головних дійових осіб вивчених творів);

— світове значення української класичної літератури;

— історичне ознаки понять: суспільна роль мистецтва слова, конкретно-історичне та загальнолюдське значення художніх творів; літературний процес, драматичний конфлікт, роман, драма, комедія, трагедія, публіцистика.

Учні повинні вміти:

— з'ясувати взаємозв'язок світогляду і творчості письменника (на основі вивчених творів);

— виявляти найхарактерніші ознаки методу критичного реалізму.

11 КЛАС

(102 години; 3 години на тиждень)

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС XX ст.

(1900–1930)

(продовження, 36 год)

Розвиток української літератури на новому історичному етапі. Перевага в ній новелістичних жанрів (короткі новели, художні нариси, шкіци, етюди, ескізи). Поєднання епічної розповіді з ліричним самовиявом письменників, громадська пафосність — характерні риси всієї літератури початку 20-х років.

Розвиток малих епічних жанрів (збірки оповідань і новел С. Васильченка та В. Винниченка, твори новобранців літератури — «3 літ дитинства» А. Заливчого, «Шуми весняні» М. Івченка, «Фільми революції» М. Сірчана та ін.).

Різноманітність стилевих манер, що проявлялася вже в першій половині 20-х років у творчості ряду талановитих письменників: романтико-героїчна («Мамутові бивні» Ю. Яновський), лірико-імпресіоністична («Солонський яр», «Легенда», «Кіт у чоботях» М. Хвильового, «Політика» Г. Косинки), реалістична («Дороговказ» П. Панча, «Червона хустина» і «Пилипко» А. Головка), науково-фантастична («Останній Ейджевуд» і «Прекрасні катастрофи» Ю. Смолича, «Сонячна машина» В. Винниченка, «Реванш» П. Панча). Розвиток гумору і сатири.

Поява в середині 20-х років великих епічних полотен: романи («Бур'ян» А. Головка, «Майстер корабля» і «Чотири шаблі» Ю. Яновського, «Місто» В. Підмогильного) та повісті (тетралогія П. Панча «Голубі ешелони», «Зелені серцем» та «Пасинки степу» А. Головка). Твори О. Досвітнього, Б. Антоненко-Давидовича, В. Підмогильного, У. Самчука.

Подальший розвиток театру в Україні. Початкове художнє освоєння молодими драматургами нової дійсності, зображення її творців.

Виникнення і становлення кінодраматургії, її основних жанрів — кіноповісті, кінопоєми (О. Довженко «Земля»), 20-ті роки — час справжнього відродження української культури, сміливих новаторських пошуків.

Літературна дискусія 1925–1928 років, облудні політичні звинувачення чесних і відданих народові письменників. Страшний голод 1933 року; спроба письменників захистити свій народ, попередити його про смертельну небезпеку. Арешти митців у першій половині 30-х років (М. Куліш, М. Зеров, Г. Епик, Л. Курбас, Остап Вишня).

1937 рік — апогей винищення цвіту нації, вигублення молодих талантів («розстріл українського відродження»). Ослаблення розвитку української літератури в передвоєнні роки.

Возз'єднання західно- та східноукраїнських земель.

Прихід у літературу нових талантів (С. Тудор, Я. Галан, П. Козланюк, О. Гаврилюк та ін.).

Микола ХВИЛЬОВИЙ. «Я (Романтика)»

Життєвий і творчий шлях письменника. Світоглядні позиції М. Хвильового. Перші публікації творів — поема «Молодість», збірка віршів «Досвітня симфонія». Хвильовий — перший прозаїк радянської літератури. Збірки новел — «Сині етюди», «Осінь». Роман «Вальдшнепи», трактат «Україна чи Малоросія?».

«Я (Романтика)». Спроба письменника розібратися в суперечливій психології повстанця, показати причини його трагічної роздвоєності між уявленнями

про норми моральної людської поведінки та обов'язком виконувати «чорне брудне діло». Розрив між високими гуманістичними ідеалами революційних гасел, сліпою вірою в «загірну комуну» та розхристаною вакханалією громадянської війни.

Доктор Тагабат — «людина з холодним розумом і каменем замість серця», безглузда жорстокість цього п'янички й людожера з інтелігентною зовнішністю. Колоритна фігура «сподвижника» доктора-вартового з черепом дегенерата і душею «палача з гільйотини». Страждання «чекіста мимоволі» Андрія, людини з нормальною психікою і чутливим серцем, який серед звірів сам фактично став звіром, змушений погоджуватися із злочинськими вироками, хоч і соромливо замість підпису «ставить зовсім незрозумілий, зовсім химерний, як хетейський ієрогліф, хвостик».

Розвінчання романтики більшовицької революції та кривавої громадянської війни, метою яких мало бути створення передумов для побудови комунізму.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про новелу. Первинне уявлення про поетичну пунктуацію, її походження та художні функції.

Для самостійного читання. Збірка новел «Сині етюди», роман «Вальдшнепи».

Остап ВИШНЯ.

«Моя автобіографія», «Мисливські усмішки»

Огляд життя і творчості письменника. Могутний і рідкісний талант гумориста. Освоєння і подальший розвиток традицій вітчизняної та світової (сатиричної) літератури й народної творчості. Тонке відчуття комічного, осягнення його природи і законів. Пошуки нових прийомів і засобів творення комічного. Глибоке знання життя, людей. Активне співробітництво в газетах і журналах; живий і постійний контакт з різними людьми, широке листування з робітниками. Відображення нових зрушень у житті міста і села.

«**Моя автобіографія**». Гумористична розповідь письменника про свій життєвий шлях.

Ранні твори. Дотепне висміювання міщанства, відсталості, неучтва («Дружні поради», «Село — книга», «Гіпно — баба»).

Перебування Остапа Вишні в концтаборах та на засланні в роки сталінського режиму.

Другий етап творчості Остапа Вишні. Ідейно-тематична різноманітність його сатири й гумору.

«**Мисливські усмішки**». Майстерне змалювання рідної природи та заклики до її збереження.

Публіцистичні нариси «Ленінград і ленінградці», «Запорожці».

Ліризм, теплий і яскравий гумор у зображенні життя і праці передових людей, самовідданих трудівників («Діди наші та баби наші», «Весна красна»).

Значення творчості Остапа Вишні в розвитку української сатири.

Критика: М. Рильський. «Остап Вишня».

Теорія літератури. Відображення дійсності засобами комічного.

Для самостійного читання. «Отак і пишу», «Цеп та Муссоліні», «У ніч під Новий рік», «Дилда», «Думи мої, думи мої...», «Як варити і їсти суп з дикої качки», «Заєць».

Євген МАЛАНЮК. «Сучасники», «Шевченко», «Одна пісня», «Пам'яті Т. Осьмачки»

«Працька школа» українських письменників; стисла характеристика творчості її учасників (Юрій Дараган, Олекса Степанович, Оксана Лятуринська, Олег Ольжич, Юрій Липа, Олена Теліга та ін.).

Життєвий і творчий шлях Євгена Маланюка. Полярні відгуки про його збірки поезій у зарубіжній і радянській критиці. Вольовий характер ліричного героя творів поета, його яскраво виражений національний характер. Неповторна оригінальність поета.

Збірка «**Стилет і стилос**», загальна характеристика її творів.

«**Сучасники**» (присвята Максимові Рильському).

Висловлення найвищої оцінки «алхімікові мудрих слів» його багатой внутрішньої культури, вираженої у високохудожніх образах і картинах.

«**Сучасники**» (присвята Павлові Тичині). Контрастна композиція вірша. Проголошення в першій частині «культу» поета-лірика, висловлення щирого захоплення творами збірок «Сонячні кларнети» і «Плуг», надання їм статусу безсмертя. Сумовито-болючий осуд у третій частині прямої публіцистичності, ілюстративності пізніших творів, написання в умовах тоталітарного режиму.

Збірка «**Земля і залізо**», загальна характеристика її творів.

«**Шевченко**». Роздум автора над сутністю творчості великого Кобзаря, виявлення її основної антитези — полум'яна любов до своєї знедоленої нації і пристрасний протест її гнобителів.

Збірка «**Влада**», загальний огляд її творів.

«**Одна пісня**». Трагічні переживання на чужині поета-вигнанця, непереборна туга за втраченою Батьківщиною. Оспівування краси рідного краю, духовної величі нації.

Збірка «**Серпень**», загальний огляд її творів.

«**Пам'яті Т. Осьмачки**». Пекучий біль, викликаний передчасною смертю талановитого поета, вірного сина України, замученого в катівнях більшовицької інквізиції. Упевненість у тому, що український народ ніколи не забуде свого бунтівливого співця, мужнього оборонця його прав на державну самостійність, на вільне життя.

Збірка «**Перстень і посох. Епілог**», загальний огляд її творів.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про відповідність форми змістові. Поширення поняття про художнє творення як процес. Віршована епістола як жанр лірики.

Для самостійного читання. «Пам'яті П. Куліша», «Вересень», «Уривок з поеми», «Під чужим небом», «Варязька балада», «Ночі», «Воякам», «Батьківщина», «Три поезії», «Поле бою».

Василь БАРКА (огляд творчості)

Розповідь про письменника.

Перші поетичні збірки «Шляхи», «Цехи».

Літературна діяльність в еміграції. Збірки поезії «Апостоли», «Білий цвіт»; романи «Рай», «Свідок для сонця шестикрилих».

Роман «**Жовтий князь**» — один з найпомітніших творів української прози 20-го століття. Художнє відтворення нечуваного в історії людства голодомору 33 року як найстрашнішої трагедії українського народу.

Реалістичне зображення нещастя сім'ї селянина, всього страдницького побуту в холодній хаті; розпачливих пошуків хліба — в мандрах, коли відкрилося похмуре видовище масової загибелі народу.

Члени родини Катранників — носії загальнолюдських ідеалів, у трагічній долі яких уособлений трагізм українського народу в роки страшних мук голодоморів 1932–33 роках.

Для самостійного читання. Роман «Рай».

Юрій ЯНОВСЬКИЙ. «Вершники» (новели «Подвійне коло», «Шаланда в морі»)

Огляд життя і творчості письменника.

Вплив картин сільського життя. Подій громадянської війни на формування світоглядних переконань Ю. Яновського.

Постійні пошуки, вірність власним мистецьким переконанням про правомірність романтичного відтворення ще не знаних в історії форм життя, чутливість до появи паростків нового. Ліризм, поєднання реалістичного з романтичним — основні ознаки творчості Ю. Яновського.

Ранні твори. Проблема духовного оновлення людини і суспільства («Мамутові бивні», «Кров землі»). Романтичність подій і характерів, роздуми про суть людського життя, велич творчої праці («Байгород», «Рейд», «Чотири шаблі», «Майстер корабля»).

«Вершники». Багатство змісту, досконалість художньої форми, жанрова своєрідність твору. Поєднання в ньому ознак народної думи, героїчної поеми, новелістичного роману; реалізму та романтизму. Автор у творі. Роль роману в розвитку літератури. Оцінка роману світовою прогресивною критикою.

Новели періоду Другої світової війни (збірка **«Земля батьків», «Київські оповідання»**).

Роман «Мир». Відображення післявоєнної відбудови села, трудового подвигу народу.

Стислий огляд драматичної творчості Ю. Яновського.

Критика: Олесь Гончар. «Блакитні вежі Яновського»; М. Бажан. «Майстер залізної троянди» (скорочено).

Теорія літератури. Різноманітність стилів і жанрів у літературі. Роман у новелах.

Для самостійного читання. «Майстер корабля», «Чотири шабля».

Микола КУЛІШ. «Мина Мазало»

Розповідь про письменника. Пошуки М. Кулішем методів правдивого змалювання засобами драматичного мистецтва нового в людях та стосунках між ними, породженого змінами в житті України.

Ранні твори драматурга («Мина Мазало»), («Народний Малахій», «Патетична соната». Драматична трилогія: «97», «Комуна в степах», «Прощай, село». Показ ізольованості від життя країни, міщанства в комедії «Отак загинув Гуска».

«Мина Мазало». Художнє відтворення проблем українізації, запроваджуваної в 20-х роках, її прихильників та супротивників (Мокій — Мина, дядько Тарас — тьотя Мотя). Відображення в комічному плані побуту старої інтелігенції після перевороту 1917 року; нещадна критика міщанства, вульгарності й обивательської глупоти.

Використання і подальший розвиток традицій вертепних дійств та ін-термедій старої української літератури, кращих зразків побутової комедії, а також західноєвропейської драматургії. Своєрідність структури тексту. Застосування різних засобів творення комічного, зокрема іронії та шаржу. Висока сценічність п'єси. Великий успіх п'єси на сценах України; заборона твору наприкінці 30-х років.

Значення творчості М. Куліша для становлення української драматургії в 20-ті роки та подальшого його розвитку.

Теорія літератури. Поглиблення знань про види комічного та засоби його творення. Жанри драматичних творів.

Для самостійного читання. «Народний Малахій».

Іван КОЧЕРГА. «Ярослав Мудрий»

Розповідь про письменника.

Складний і суперечливий шлях приходу письменника в літературу. Одночасний показ конкретно-історичних обставин і створених романтичною уявою автора подій та характерів, вплив народної фантастики в ранніх творах письменника.

«Ярослав Мудрий» — художнє втілення ідеї незламності народного духу, любові і відданості своїй вітчизні. Актуальне звучання, сучасний пафос твору. Проблема взаємин видатної особи та народних мас. Складність характеру особистості Ярослава, правдиве відображення суперечливості його вдачі. Інші дійові особи п'єси (Микита, Журеєко, Милуша). Відновлення силою творчої уяви автора давноминулої дійсності в художніх образах і картинах. Мистецька досконалість твору, своєрідність поетики.

Самобутність драматургії І. Кочерги, місце та значення її в розвитку української літератури і театру.

Для самостійного читання. «Алмазне жорно», «Майстри часу», «Свічине весілля».

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС ХХ ст.

(1940–1950)

(24 год)

Вступ

Участь письменників у Другій світовій війні: друкування в періодиці, листівки, окремі видання нових творів про важкі бої, героїчних подвигів рядових бійців, командирів, партизанів, про страждання наших людей на окупованій території, самовіддану працю трудівників міста й села в тилу. Прихід в літературу молодих письменників з фронтників та партизанів («другий призов» — Олесь Гончар, М. Стельмах, П. Воронько, Д. Білоус, Ю. Збанацький, О. Ющенко, Н. Тихий та ін.).

Твори письменників, що загинули у боротьбі з фашизмом (К. Герасименко, М. Шпак, О. Теліга, О. Ольжич та ін.). Роль української літератури воєнних літ. Творчі набутки письменників-емігрантів І. Багряного, Т. Осьмачки, В. Барки та інших. Поєднання у фронтових поезіях традицій реалізму, ораторського заклику і філософського роздуму, епічної розповіді та високої емоційності, публіцистичності і ліризму. Слабкі сторони літератури того часу, зокрема ліричних та ліро-епічних творів (декларативність, ілюстративність, деяка помпезність, невисокий рівень художності).

Важкі роки відбудови зруйнованого війною народного господарства, гострі й складні проблеми соціально-економічного та морально-психологічного характеру в житті суспільства, гостра ідеологічна боротьба наприкінці 40-х – початку 60-х років. Возз'єднання Закарпаття із землями Східної України.

Подальший розвиток української літератури в тісному зв'язку із суспільними процесами, новими проблемами життя, настроями в народі, зі словесним мистецтвом різних націй. Поповнення письменницьких лав майстрами художнього слова Закарпатської України (Л. Дем'ян, О. Маркуш, Ф. Потушняк) та дебютантами середини 50-х – початку 60-х років («третій призов» — Д. Павличко, Л. Костенко, В. Симоненко, І. Драч, Б. Олійник, М. Вінграновський, В. Коломієць та ін.). Повернення в літературний арсенал спадщини несправедливо забутих письменників — В. Еллана-Блакитного, В. Чумака, М. Семенка, В. Поліщука, І. Кулика, М. Куліша та ін. Об'єктивніша оцінка творчості Олександра Олеся, М. Вороного, В. Самійленка.

Означеність літератури цього періоду помітним художнім поступом, значними естетичними завоюваннями: розширення тематичних горизонтів, арсеналу художніх засобів, збагачення стилів, посилення уваги до людини, відродження трагедії, сатиричної комедії, проблемної драми.

Олександр ДОВЖЕНКО. «Зачарована Десна», «Україна в огні», «Щоденник»

Огляд життя і творчості письменника.

Вплив народної творчості, трудового оточення на розвиток таланту і формування світоглядних переконань письменника. Поєднання в його творах конкретно-життєвої правди й романтизму, реалістичних подробиць і узагальнено-символістичних образів, епічної розповіді. Єдність конкретно-історичного та загальнолюдського, традиційно-національного й літературного.

Режисерська майстерність О. Довженка.

«Зачарована Десна». Автобіографічний характер твору. Джерела становлення особистості письменника та його таланту: історична доля української нації, її культури, зокрема народної творчості, сімейні традиції, трудове оточення, краса рідної природи. Розповідь про перші радощі та убоління, перші кроки пізнання життя, дитячі захоплення й розчарування. Роздум над темрявою, забитістю села. Філософське осмислення краси людини і краси природи, всепроникаючий ліризм. Образ оповідача. Реалізм побутових деталей.

«Україна в огні» — твір про трагедію українського народу. Засудження більшовицької концепції класової боротьби, яка породила репресії, страх людей, недовіру один до одного, моральне спустошення душі, догматизм і бездуховність. Багатий і славний рід Лавріна Запорожця. Величний образ Української жінки, здатної на віру, любов і самопожертву (Олеся). Доля покинутої на глум жінки в роки окупації — символ долі України, розтерзаної фашистами (Христя). Політичні звинувачення авторові. Ідеологічні пастки у творчій долі митця.

«Щоденник» — документ доби, свідчення про потворну природу тоталітаризму, трагічну долю нашого народу, України та її видатних синів. Перші публікації «Щоденника», пошуки літературознавцями повного тексту.

Світове значення художньої творчості О. Довженка.

Критика: М. Рильський. «Олександр Довженко».

Теорія літератури. Поняття про кінодраматургію та її жанри (кіноповість, кіноопея, кінопоема).

Кіносценарій.

Для самостійного читання. «Земля», «Потомки запорожців», «Повість полум'яних літ».

Улас САМЧУК. «Марія»

Життєвий і творчий шлях письменника.

Активна участь у літературному процесі української діаспори; творче угруповання — Мистецький український рух (МУР). Творець понад десятки романів, що відображають трагічні події української національної історії першої половини ХХ ст. («Марія», «Гори говорять», трилогії «Ост» і «Волинь», «Чого не гоїть огонь», «Планета «ДіПи» та ін.). Проблеми людської гідності та національної самосвідомості у статті «Нарід чи чернь». Заборона творчості Самчука в СРСР, повернення її в літературний процес самостійної України.

«Марія» — перший в українській літературі художній твір про насильницьку колективізацію, страждання українських трудівників села, про нещадне винищення справжніх трудівників землі, страшний голодомор 1933 року.

Трагедія однієї селянської родини як частки трагедії всієї української нації. Побудова роману в манері всієї української нації. Побудова роману в манері художнього життєпису святих і подвижників християнської церкви (агіографічний жанр). Уславлення трудівника селянина, головного годувальника суспільства, філософське осмислення тисячолітніх сімейних традицій. Драматична напруженість у зображенні подій та розвитку характерів. Три частини роману — хронологічне відображення основних етапів страдницького життя головної героїні — Марії. Психологічна вмотивованість її вчинків, поведінки, почуттів і переживань. Руїницький вплив російської солдатчини на молоду людину, значення атмосфери трудового життя для її морального відродження, духовного оновлення.

Змалювання Самчуком деформації українського національного характеру під впливом більшовицької ідеології (Максим).

Аналіз письменником причин поразки визвольних змагань.

Місце і значення роману «Марія» у творчому доробку письменника та літературному процесі.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про роман-хроніку.

Для самостійного читання. Романи «Гори горять», «Чого не гоїть огонь», «На твердій землі», «Волинь».

Іван БАГРЯНИЙ. «Тигролови»

Життєвий і творчий шлях письменника. Перші публікації віршів у журналах. Поема «Аве Марія». Роман у віршах «Скелька». Пригодницький роман «Тигролови». Символічний образ товарного поїзда з тисячами «ворогів народу», серед яких «бунтар» і «ізмєнник» Григорій Многогрішний.

Дружна родина Сірків — українців з діда-прадіда. Щире кохання Наталки і Григорія.

Думка про те, що в будь-яких обставинах кожний найперше має бути людиною. Алегоричність назви роману.

Теорія літератури. Поглиблення поняття про пригодницький роман.

Для самостійного читання. «Сад Гетсиманський», «Огненне коло».

Андрій МАЛИШКО. «Хмаринка в небі голубім...»,
«Палають огні при дорозі...», «Лист до гречки», «Правда»,
«Пісня про рушник», «Важкі вітри не випили роси...» (огляд)

Огляд життя і творчості поета. А. Малишко — співець напруженої, складної, суперечливої в усіх сферах життя епохи — середини ХХ ст.

Перевага ліричного начала над епічним — характерна особливість його творчості. Співвідношення романтичної поетики та реалістичної ліричної оповіді в різні роки. Постійні тематичні й жанрові пошуки для вираження нових засобів художнього пізнання дійсності, складних і суперечливих процесів життя.

Рання творчість поета. Декларативне, але щире й правдиве відображення героїки громадянської війни («Бронепоїзд», «Опанас Біда»).

«Оксана» (збірка «**Дружба**»). Означеність вірша юнацькою цнотливістю, чаром першого кохання і тихим смутком розлуки, тугою за дорогою людиною. Вірш — своєрідна лірична акварель, що відображає «ранок» взаємин між чоловіком і жінкою.

«**Хмаринка в небі голубім...**» (збірка «**Народження синів**»). Ліричний монолог поета, звернений до самотньої хмарки. Опис природи як тло для почуттів і настроїв ліричного героя. Роздум поета про Т. Шевченка на засланні. Схиляння перед його мукою. Поетичні звертання, яскраві метафори та епітети.

Тривога, викликана передчуттям важких воєнних випробувань (Збірка «Листи червоноармійця Опанаса Байди», вірш «Жайворонки»).

«**Палають огні при дорозі...**» (збірка «**Жайворонки**», цикл «**Запорожці**»). Оживлення уявою поета трагічної картини далекого минулого нашого народу — набіг татар на мирне населення України, захоплення в полон. Поєднання болю і гніву. Зображення січових козаків як вірних синів свого народу, оборонців рідної землі. Уславлений образ кошового отамана Сагайдака.

Художні особливості вірша, близькість до народних пісень і балад.

Творчість воєнних років. Збірка «Битва». Напружене становище на фронтах і страждання народу під п'ятою фашистів («**Червоно вишневі зорі віщують...**», «**Київ**», «**Заповіт**»).

«**Лист до гречки**» (збірка «**Листи на світанні**»). Поетизація буденного, звичайного (гречки, бджоли, роси). Єдність поета і природи рідного краю. Спогади про страшні роки голоду й війни. Вираження вдячності гречці та батьківській ниві за порятунок людей у важкій скруті. Оригінальність художніх деталей, створення за допомогою тропів, пестливої форми, добору слів, забарвлених теплим чуттям любові, вдячності, ніжності; несподівані словосполучення. Римо-ритмічні особливості поезії (білий вірш).

«**Правда**» (збірка «**Дорога під яворами**»). Поетичне вираження материнського заповіту — бути мудрим і мужнім у житті. Утвердження думки, що мудрість приходить до людини після пізнання усього сушого і забезпечує високий злет душі. Вплив усної народної творчості на змалювання образу правди-істини — гнаної й упослідженої («завжди в біді»). Звернення до підростаючих поколінь мужньо боротися проти кривди, несправедливості, боронити правду, не боятися важких випробувань. Вплив творчості шістдесятників.

Римо-ритмічні особливості поезії (білий вірш, строфоїди).

Пісенна творчість А. Малишка. «**Пісня про рушник**» (збірка «**Серце матері матері**»). Образ матері, жінки-трудівниці — один з основних образів творчості А. Малишка. Поетизація материнської відданості, величі й краси, щирості й душевної щедрості. Образ рушника як символ нерозривного зв'язку матері та дітей. Народнопісенне походження цього символу. Художні деталі та їх значення в створенні образів матері й рідного краю.

«**Важкі вітри не випили роси...**» (збірка «**Що записано мною**»). Про-йняті глибоким почуттям пейзажі, епічна картина вечірнього відпочинку на-томлених людей. Єдність поезії та праці, поета і народу. Піднесений і водночас елегантний настрій вірша.

Популярність інших пісень поета («Ранки солов'їні», «Стежина», «Ми підем, де трави похилі...»). Багаторічна творча співдружність А. Малишка й композитора П. Майбороди.

Збірки «Далекі орбіти», «Дорога під яворами».

Пісенність ритмічного ладу віршів Малишка, їх лірична окриленість, близькість до уснопоетичних творів. Багатство художніх засобів, яскравість стилю.

Критика: Д. Павличко. «Сонця і правди сурмач».

Теорія літератури. Жанрові різновиди ліричної поезії.

Для самостійного читання. «Полонянка», «Кармалюк», «Жива легенда», «Ходить вітер», «Дівча».

Олесь ГОНЧАР. «Собор»

Огляд життєвого і творчого шляху письменника. Формування особистості й світоглядних переконань Олесь Гончара в умовах тогочасної дійсності, життя і праці, трудового оточення, тяжких випробувань воєнного лихоліття. Вплив на розвиток таланту письменника надбань світової та вітчизняної літератури й скарбів національного фольклору, осягнення секретів мистецької майстерності проникнення в таємниці творчої лабораторії класиків, наполеглива і копітка праця над словом. Чутливість до внутрішніх струменів духовного життя суспільства, прогресивних тенденцій його розвитку, історизм внутрішнього життя сучасника. Увага до всього доброго і красивого в ньому, романтична піднесеність, поетичний ліризм у поєднанні з суворою правдою і масштабністю зображення, майстерне володіння мовою, лаконізм і художня місткість вислову — визначальні риси таланту Олесь Гончара.

Героїзм народів у Другій світовій війні. Утвердження необхідності й величі ратного подвигу і гнівний осуд війни, жорстокого її трагізму («Прапроносці»).

Художнє розкриття теми «Народ і війна» в лірико-філософському романі «Людина і зброя», який знаменує новий етап у творчій еволюції Олесея Гончара. Нероздільне поєднання в романі трагізму та героїки, відображення гострих етико-психологічних конфліктів, проблеми довір'я до людини. Трагування війни не лише як соціального зла, а й як важкої необхідності, породженої історичними умовами.

«Собор». Розповідь про трудові будні робітничого селища над Дніпром. Відповідність між художньою структурою твору та задумом автора правдиво змалювати задушливі роки застою. Собор як символ духовної краси людини, її особистої причетності до історичного буття народу й людства. Глибока стурбованість автора, викликана порушенням принципів демократії в суспільстві, тенденціями «оказенити» духовне життя людини, що зумовлювало руйнування моральних цінностей, громадянську пасивність, породжувало національний нігілізм, споживацтво. Захист красивого і корисного, моральних цінностей, збереження кращих надбань національної історії. Зв'язок поколінь. Представники старшого покоління (Ягор Картагий, Ізот Лобода та ін.). Молоді трудівники міста й села, їхнє прагнення до справедливості, забезпечення нормальних умов життя людей праці (Єлька, Микола, Роман). Прості, звичайні, буденні колізії, зображені з чутливою проникливістю, виразністю побутових подробиць, краса молодості й духовного здоров'я.

Гнівне засудження пристосовництва, моральної хиткості, духовної спустошеності («юшкоїд», «батькопродавець» Володька Лобода).

Поєднання художньої розповіді й поетичної публіцистики, використання засобів гумору й сатири, полемічність роману.

Перші схвальні рецензії на роман. Вилучення його з літературного процесу внаслідок тенденційної вульгаризаторської критики. Повернення твору читачеві в наш час.

Філософські роздуми про життя і мистецтво (роман «Циклон»).

Новелістика Олесея Гончара («Модри Камень», «На косі»).

Місце і значення творчості Олесея Гончара в сучасній українській літературі.

Теорія літератури. Епос, його основні жанри. Роман та його різновиди.

Для самостійного читання. «Прапорonoсці», «Тронка», «Берег любові», «Твоя зоря».

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС ХХ ст.
(1960–1990)
(36 год)

Вступ

Поглиблення й урізноманітнення художнього відтворення світу, ускладнених відносин громадянина й суспільства, дослідження джерел і витоків формування особистості людини, розкриття соціального змісту загальнолюдських цінностей в літературі цього часу. Висвітлення гострих і складних соціально-психологічних колізій, показ динамічної змінності суспільної та індивідуальної свідомості, вищий ступінь художнього узагальнення, оновлення жанрового і стильового арсеналу засобів типізації (зокрема казково-фантастичних та алегоричних), використання засобів умовності (гротескної деформації, магічно-хімерної вигадки), введення в канву твору казки, міфа, притчі.

Поступове переборення стереотипності в сюжетній побудові творів, різкого розмежування характерів на позитивні та соціально негативні, розбіжності між правдою життя і відтворенням його в літературі, «глобальності» в поезії, шаблонності, надмірного патетичного риторизму.

У царині лірики успішно працювали поети різних поколінь, що утверджувало творчу спадкоємність (П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, М. Бажан, А. Малишко). «Київська школа» шістдесятників (Л. Костенко, В. Симоненко, І. Драч, В. Стус та ін.), вплив їх творчості на оновлення тогочасної української літератури та духовного відродження українства.

Художню прозу на цьому етапі представляли такі талановиті письменники, як Олесь Гончар, М. Стельмах, Г. Тютюнник, Григорій Тютюнник, В. Земляк, В. Собко, П. Загребельний, Ю. Мушкетик, Є. Гуцало, Вал. Шевчук, В. Дрозд, Р. Андрияшик.

На драматургічній ниві продовжували трудитися О. Корнійчук, В. Минко, В. Собко, М. Зарудний, М. Стельмах і прилучилися молодші — О. Коломієць, П. Загребельний, О. Корнієнко, М. Савченко.

Присудження письменникам літературних премій за художні твори.

Василь СИМОНЕНКО. «Лебеді материнства»,
«Де зараз ви, кати мого народу?», «Кирпатий барометр»,
«Кривда», «Вона прийшла», «Є в коханні і будні, і свята...»,
«Ти знаєш, що ти — людина?»

Розповідь про письменника.

Формування його ідейно-естетичних переконань в умовах піднесення громадської активності народу, нової суспільної атмосфери, бурхливого розвитку науки й культури. Єдність творчих здобутків попередніх поколінь і творення нового — визначальна ознака поетичного доробку В. Симоненка.

Збірки В. Симоненка «Тиша і грім», «Земне тяжіння». Людина на складних перехрестях історії, в перипетях боротьби за мир і співдружність народів. Уведення звичайних, буденних фактів у проблеми планетарного масштабу, піднесення конкретних життєвих випадків до рівня філософських узагальнень.

Використання здавна властивих українській поезії форм віршування та образотворення для зображення особистості на вищому рівні її громадянського духовного розвитку, свідомої своїх завдань і народно-національного коріння.

«**Лебеді материнства**». Материнська любов і відданість, тривога за майбутнє дитини. Єдність образів матері та батьківщини. Монологічна форма викладу художнього матеріалу. Народнопісенна основа поезії. Афористичні вислови. Римо-ритмічні особливості (двовірш, зміни ритму).

«**Де зараз ви, кати мого народу?**». Віра в невмирущість українського народу, велич його духу і лагідну душу. Осуд і зневага до перевертнів, завойовників-заброд, які віками поневолювали Україну. Утвердження думки про силу і міць історичних коренів нашої древньої нації.

«**Кирпатий барометр**». Ніжність і любов батька до своєї дитини. Поєднання ліричного і комічного. Засудження паліїв війни, пекуча тривога за життя і безпеку дітей. Метафоричний зміст назви поезії. Висока образність мови, багатство рим, різноманітність їх видів.

«**Кривда**». Засудження жорстокості людей, їхнього знуцання над беззахисним дитям. Переживання покинутої й обдуреної дитини. Сюжет вірша. Особливості художньої форми, роль переносів.

«**Вона прийшла**». Відчуття поетом найглибших порухів душі. Уособлення почуття любові, всепідкорюючої її сили. Повтори в поезії, їх значення.

«**Є в коханні і будні, і свята...**». Поетичне розкриття складності й суперечливості інтимних почуттів людини. Сила кохання, перемога людяності над дріб'язковістю образ. Краса і щирість почуттів. Образотворча та оцінювальна роль епітетів; антоніми у вірші.

«Ти знаєш, що ти — людина?». Исторична місія людини на землі — творити добро, жити за законами людської моралі. Утвердження неповторності людської особистості.

Місце і значення творчості В. Симоненка в українській літературі.

Для самостійного читання. «Любов», «Моя мова», «Старість», «Дід умер», «Задивляюсь у твої зіниці».

Дмитро ПАВЛИЧКО. **«Коли помер кривавий Торквемада»,
«О рідне слово, хто без тебе я?», «Коли ми йшли удвох з тобою...»,
«Два кольори», «Дзвенить у зорях небо чисте...»,
«Я стужився, мила, за тобою...», цикл «Вірші з Монголії»
(«Полечу я до Монголії», «Між горами в долині білі юрти...»)**

Розповідь про письменника.

Особлива чутливість поета до найгостріших ідеологічних конфліктів сучасності, суворой правди життя, експресивність думки, вогниста пристрасність, непримиренність до штампів, декларативності. Полярні й водночас взаємопроникаючі мотиви — любов і ненависть, ніжність серця і нетерпимість до зла; поєднання високої поетичної публіцистики з глибинними роздумами, емоційна виразність поетичної думки, сила ліричного переживання, антиклерикальна спрямованість творчості поета на ранніх і пізніших етапах.

«Коли помер кривавий Торквемада...». Художнє відтворення нищівного режиму тоталітаризму, який паралізував думку і волю народу. Підступність служителів культу особи, що правила в країні. Думка про те, що тоталітарна держава залишається тюрмою народів навіть тоді, коли помирає тиран. Алегоричний смисл поезії.

Збірки «Любов і ненависть», «Моя земля», «Бистрина» та ін.

Поетичне вираження глибокої любові до рідної мови. Без мови немає народу. Вона є його душею, виявом духовної суті й величі. Осуд національного нігілізму (**«О рідне слово, хто без тебе я?»**).

Повага до трудівників-хліборобів та їхньої праці, засудження зневажливого ставлення до них черствосердних нероб, поєднання болю й ніжності (**«Коли ми йшли удвох з тобою...»**).

Пісенна творчість поета (**«Дзвенить у зорях небо чисте...», «Я стужився, мила, за тобою...»**). Широка популярність твору **«Два кольори»**, що став улюбленою народною піснею.

Цикл **«Вірші з Монголії»**. Громадянська позиція автора в зображенні суперечливих явищ сучасності. Різноманітність тематики. Любов до рідного народу та почуття інтернаціонального братерства з трудовими людьми всього світу. Національні витоки художньої образності віршів.

«Полечу я до Монголії...». Вболівання поета за історичні пам'ятки культури, знищені в часи тоталітарного режиму. Духовне убозтво тих, хто «виважував фундаменти» соборів, устеляв украденим з них камінням «заболочені шляхи». Екскурс у минуле рідного краю; зіставлення руйнівних дій монголо-татар та «батирів Сталіна». Злочинність освічених варварів страшніша, ніж завойовників Русі. Гнівний пафос вірша, висока поетичність, образність мови.

«Між горами в долинах білі юрти...». Мова — найперша визначальна ознака кожної нації, душа народу, «сонця зір», «щоденне чудо». Поетичне утвердження думки про те, що мова — не тільки засіб спілкування, а й носій духовної культури й охоронець історичного минулого кожного народу. Викриття розтлінної суті тих, хто зрікається рідного слова, стає манкуртом. Глибокий ліризм вірша, мінорність авторської інтонації. Роль антитези (протиставлення) в цьому творі.

Значення творчості Д. Павличка в розвитку української лірики, її місце в літературному процесі.

Для самостійного читання. «Яблуна», «Концерт у царя», «Рубаї».

Олексій КОЛОМІЄЦЬ (огляд творчості)

Розповідь про письменника.

Становлення його особистості в умовах довоєнного села, духовних випробувань у роки війни. Герої п'єс О. Коломійця — люди праці, романтично піднесені і разом з тим «заземлені», зі звичайними інтересами й клопотами, достоїнствами і вадами.

Успіх комедії «Фараони»; популярність драматичної дилогії «Голубі олені» і «Кравцов».

«Дикий ангел». Болючі проблеми сучасності в творі: єдність особистого і громадського, відповідальність кожної людини за свою працю, поведінку, спосіб життя перед майбутніми поколіннями, трудове виховання дітей у сім'ї, взаємини між батьками й дітьми, відповідальність батьків за виховання своїх дітей справжніми громадянами.

Жвавність діалогів, сценічність п'єси, особливості її композиції.

Місце і значення творчості О. Коломійця в сучасному літературному процесі.

Для самостійного читання. «Фараони», «Голубі олені», «Кравцов».

Юрій МУШКЕТИК. «Суд»

Розповідь про письменника.

Вплив сільського побуту, трудового оточення, тяжких випробувань воєнного часу на становлення особистості майбутнього письменника. Чуття спорідненості майбутнього письменника. Чуття спорідненості з землею батьків, повага до людини-трударя, її праці; мораль колективізму як один з основних критеріїв оцінки людських характерів та дій у творах письменника. Показ неприйнятності, ворожості нашому життю індивідуалістично-егоїстичних тенденцій.

Історичні романи Ю. Мушкетика («Семен Палій», «Гайдамаки»). Дилогія про Другу світову війну та перші повоєнні роки («Вогні серед ночі», «Чорний хліб»). Художнє відтворення гострих проблем морально-духовного плану через розкриття людських взаємин і характерів, внутрішній світ сучасника («Біла тінь», «Крапля крові», «Серце і камінь»).

«Суд». Трагічне становище нашого народу в умовах волюнтаристського, командно-бюрократичного управління державою.

Думка про те, що праця трудового селянства є основою добробуту всіх класів і прошарків суспільства. Картини голоду, грабунку селян, правдиве відтворення їхньої безправності, повної залежності від сільських начальників. Образ колгоспниці Ганни Розсохи як втілення кращих рис трудового народу: працьовитість, сердечна доброта, вірність, відданість, любов до пісні й усього красивого. Розгул беззаконня, зловживання владою, черствість, кар'єризм як характерні явища часів сталінського режиму та брежнєвського застою (Устим Рукавиця, Йосип Шило). Типовість подій і персонажів.

Особистість автора у творі. Своєрідність композиції (обрамлення).

Місце творчості Ю. Мушкетика в сучасній українській літературі.

Теорія літератури. Особливості романтичного жанру на сучасному етапі розвитку літератури.

Для самостійного читання. «Біла тінь», «Крапля крові», «Яса», «Обвал».

Ліна КОСТЕНКО. «Пастораль ХХ сторіччя»,
«Тут обелісків ціла рота», «Життя іде і все без коректур»,
«Світлий сонет», «Вже почалось, мабуть, майбутнє»,
«Розкажу тобі думку таємну...», «Маруся Чурай»

Розповідь про поетесу. Яскравий світ художнього слова Л. Костенко, громадянська одухотвореність її поезій, висока художня культура, багата образність, глибина думки, афористичність вислову.

Збірки «Проміння землі», «Вітрила», «Мандрівки серця». Втілення в них ніжних і світлих почуттів, змалювання зовнішньої та внутрішньої краси людини.

Розробка в наступних збірках тих самих тем і мотивів, підказаних самим життям, його проблемами і потребами. Циклічне групування віршів.

Збірка «Над берегами вічної ріки», цикл «Пам'яті безсмертна діорама».

«Пастораль ХХ сторіччя». Вічність, безперервність життя на Землі. Поєднання у вірші епічності з глибоким ліризмом. Відповідність між змістом і настроєм вірша та його ритмічною своєрідністю і структурою речень; несподіваність рим.

«Тут обелісків ціла рота». Опис меморіалу загиблим на війні. Проникнення поетичної думки в духовний світ «натомлених солдат», які полягли, «не проживши й півжиття». Висока поетична простота форми поезії.

Вірші з циклу «Руки на клавіші слова кладу».

«Життя іде і все без коректур». Роздуми поетеси над швидкоплинністю часу, безперервною змінюваністю суспільних структур. Загальнолюдська туга, породжена примарою ядерної війни, прагнення до вічного миру на Землі.

«Світлий сонет». Поетичне відображення у житті юної дівчини перших розчарувань і болю, викликаних неподільним коханням. Поєднання теплого співчуття з тверезою розважливістю. Афористичність мови вірша, оригінальність і свіжість рим (неточні та каламбурні).

Збірка «Неповторність», цикл «Обличчя Сувида».

«Вже почалось, мабуть, майбутнє». Невмирущість, неперехідність справжніх моральних, мистецьких, життєвих цінностей; застереження захопленням скороминучою модою, гучною славою. Заклик збагачуватися духовними цінностями, які роблять людину людиною. Філософічність вірша.

Цикл «Тихе саяво над моєю долею».

«Розкажу тобі думку таємну...». Туга за безповоротно втраченим коханням, яке залишається в глибинах душі на все життя. Значення синтаксичних повторів у вірші.

Роман у віршах **«Маруся Чурай».** Історична основа твору, його сюжетна канва. Майстерність автора у змалюванні характерів. Маруся Чурай, Гриць Бобренко, Іван Іскра, Лесь Черкес, мандрівний дяк. Образи матерів. Трагічні картини важкого минулого українського народу. Думки про безсмертя народу та його пісні. Турбота про духовну повноцінність сучасника. Перевага ліричного над епічним. Філософічність роману, його психологізм, символика. Своєрідність композиції та віршової форми.

Популярність творчості Л. Костенко в нашій країні.

Теорія літератури. Роман у віршах.

Для самостійного читання. «Проводи», «Старенька жінко, Магдо чи Луїзо!..», «Моя любове! Я перед тобою...», «Віяло мадам Полетики».

Григор ТЮТЮННИК.

«Зав'язь», «Три зозулі з поклоном»

Огляд життя і творчості письменника. Колоритні образи людей скромних і тихих, з доброю душею і чутливим серцем. Твори про учнів ремісничого училища «Вогник далеко в степу», «Смерть кавалера» та ін.

«Зав'язь» — оповідання про зародження перших чистих почуттів у молоді. Внутрішні переживання героїв. Розповідь від першої особи.

«Три зозулі з поклоном» — новела про щиру і віддану любов, людську чесність і порядність.

Теорія літератури. Поглиблене поняття про новелу.

Для самостійного читання. «Печена картопля», «Оддавали Катрю», «Син приїхав».

Василь СТУС. **«Не одлюби свою тривогу ранню...»**,

«Весняний вечір. Молоді тумани», **«За літописом Самовидця»**,

«Останній лист Довженка», **«О землі втрачена, явився...»**,

«Ярій, душе. Ярій, а не ридай...», **«Не могу я без посмішки Івана...»**,

«У цьому полі, синьому, як льон...»,

«На Колимі запахло чебрецем...», **«Верни до мене, пам'яте моя...»**

Біографія поета. Виховання в українській родині, відірваній від свого кореня. Витоки джерела творчої наснаги. Мамина мова і колискова пісня. Вплив зросійщеної Донеччини на формування духовного світу дитини, потім юнака. Сила волі і стійкість духу. Готовність до ризику у відстоюванні принципів. Духовність у творах Василя Стуса.

Збірки «Круговерть», «Зимові дерева», «Веселий цвинтар», «Палімпсести», видані за кордом.

Знищена кадебістами збірка «Птах душі». «Дорога болю» — перша збірка творів, яка вийшла в Україні після смерті поета.

«Не одлюби свою тривогу ранню...». Любов до рідного краю, відданість життю у творчому горінні.

«Весняний вечір. Молоді тумани». Щире й віддане кохання ліричних героїв. Пам'ять про першу зустріч, єднання душ і сердець.

«За літописом Самовидця». Туга за рідною землею. Образ матері України, яку роздирали і роздирають чужинці. Символіка у вірші. Багатство художніх засобів.

«Останній лист Довженка». Образ митця, відірваного від рідного краю. Біль і туга його за Україною. Черствість і безсердечність людей, причетних до вимушеного заслання письменника і кінорежисера.

«О земле втрачена, явися...». Біль і туга за рідною землею. Світлі спогади дитячих і юнацьких літ. Художнє відтворення української природи, яка навіяла щемливі спогади поетові.

«Ярій, душе. Ярій, а не ридай...». Стійкість поета у важких випробуваннях долі. Вірність обраному шляху. Художні особливості вірша (змістовність і яскравість деталей, стислість викладу, цільність малюнку).

«Не могу я без посмішки Івана...». Щира відданість у дружбі. Пекучий біль і переживання з приводу брехливих обвинувачень. Поетичні звертання. Осуд «мужів хоробрих», «правдолюбів». Висока духовність. Ідея збереження людської гідності і самоповаги.

«У цьому полі, синьому, як льон...». Поетове світовідчуття. Жагуче прагнення вистояти, тобто жити, бути самим собою, незважаючи на страшне і складне життя. Лише такі характери створять нову Україну.

«На Колімі запахло чебрецем...». Спогад про рідних людей, приречених на важку працю. Осуд брехні й хвала життю. Поетичні образи у вірші.

«Верни до мене, пам'яте моя...». Туга за рідним краєм, за Україною. Поетичні образи вірша, навіяні на чужині.

Для самостійного читання. «Невже ти народився, чоловіче...», «Господи, гніву пречистого», «Уже Софія від струменіла», «Верстаю шлях — по вимерзлій пустелі...».

Іван ДРАЧ. «Балада про соняшник», «Етюд про хліб», «Чорнобильська мадонна» (окремі частини)

Розповідь про письменника.

Самобутність, індивідуальна неповторність таланту І. Драча, постійні творчі пошуки. Виклад філософських роздумів за допомогою символіки, творчий перегук з поезією інших народів.

Вагомий внесок І. Драча в переборення «глобальності», декларативності, ілюстративності в українській поезії. Ускладнена метафоричність і символіка, що часом утруднює сприймання творів читачем.

Рання творчість. Збірка «Соняшник». Незвичайність, загадковість образів, примхливість художніх асоціацій (поєднання філософського осмислення найновіших досягнень науки й щоденного речового оточення сучасника,

невмотивовані зв'язки між зовсім різними предметами і явищами, алегоричність образів), своєрідність жанрів (умовні балади, етюди, верлібри), «розви-хреність» мовного стилю.

«**Балада про соняшник**». Поєднання реального і фантастичного, «олюднення» предметів природи, відображення її краси. Символічність вірша, особливості мови.

«**Етюд про хліб**». Поетизація буденного процесу випіканні хліба в селянській печі. Незвичні порівняння, персоніфікований образ свіжого короваю, надання йому символічного значення.

«**Чорнобильська мадонна**» («Пролог», «Солдатська мадонна», «Вічна материнська елегія», «Соловей-розбійник», «Примітивний портрет людини», «Епілог»). Продовження традицій Т. Шевченка та народних дум у зображенні матері-страдниці. Сповненість поеми пекучим болом, гіркими роздумами, турботою про майбутнє людства, збереження природи як середовища, в якому воно тільки й може існувати. Нагнітання жахливого, поєднання його з глибоким ліризмом. Ненависть до винуватців аварії, гнівний осуд їхніх непродуманих дій, неуцтва, кар'єризму. Перемежування життєво правдивих картин з феєричними, реальних — з фантастичними.

Складність образів поеми, гострота вислову. Своєрідність композиції (цикл віршів, об'єднаних однією темою та спільними образами).

Зв'язок поеми з циклом віршів «Подих атомної» (збірка «Корінь і крона»).

Поетична драматургія І. Драча («Дума про Вчителя», «Зоря і смерть Пабло Неруди», «Соловейко-Сольвейг»).

Робота в кінодраматургії (кіноповісті «Криниця для спраглих», «Іду до тебе», «Київська фантазія на тему дикої троянди-шипшини»). Постійний пошук нових зображувальних засобів кіномови, нових форм, поглибленого проникнення в сутність людської психології, філософське високохудожнє слово.

Теорія літератури. Взаємопроникнення родів і жанрів у сучасній літературі.

Для самостійного читання. «Гітара Пабло Неруди», «Таємниця буття», «Ода совісті», «Балада про мій осколок».

Борис ОЛІЙНИК. «Пісня про матір», «В оборону хліба», «Крило»

Розповідь про поета.

Становлення особистості поета в тяжких умовах війни та повоєнної відбудови. Розвиток таланту лірика в процесі освоєння набутків уснопоетичної творчості народу й кращих майстрів поетичного слова.

«Пісня про матір». Тема безсмертя у вірші. Жінка — мати, трудівниця, вихователька поколінь, продовжувачка людського роду на Землі. Вираження любові й пошани нащадків, їхньої глибокої вдячності. Діалог у творі, метафоричність мови.

«В оборону хліба». Народні уявлення про життєві цінності, добро і справедливість. Образ хліба. Засудження невдячності, легковажності та егоїстичних начал. Образність, масштабність і водночас відображення буденних фактів, деталей щоденності, поєднання героїчного і звичайного. Розробка своєрідних «віршованих портретів» людей різних професій. Сповненість ліричних творів драматизмом та конфліктністю, породжених зіткненням добрих і злих начал у самому житті й виражених у вчинках, почуттях, діях епічних персонажів, у роздумах ліричного героя. Введення в поетичний текст прозаїзмів, побутових висловів, прямої діалогічної мови, психологічних пауз, що надає авторову слову теплоти, особливої щирості, простоти.

«Крило». Художнє відтворення почуттів і переживань людини, яка творить добро. Кровний зв'язок людини з природою. Втілення в образі юнака рис, притаманних людині чуйній, ніжній, сердечній. Засудження жорстокості, злодійства, боягузтва.

Розробка однієї з вічних тем у мистецтві — покарання совістю.

Місце і значення творчості Б. Олійника в сучасній літературі.

Для самостійного читання. «Хліб», «Пізнання», «Мелодія», «Дивовижа», «До проблеми добра і зла», «Пісня».

Підсумковий огляд

Найважливіші надбання української літератури ХІХ ст. (творчість Т. Шевченка, Панаса Мирного, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки). Творчі методи й літературні напрями в мистецтві слова ХІХ – початку ХХ ст.

Основні етапи розвитку української літератури ХХ ст. Суспільне, моральне, естетичне значення художніх здобутків (твори П. Тичини, М. Рильського, О. Довженка, А. Малишка, М. Стельмаха, О. Гончара). Українська література на сучасному етапі (Д. Павличко, В. Симоненко, Л. Костенко, Ю. Мушкетик). Ідейне збагачення родів і жанрів.

Огляд творів сучасної української літератури, надрукованих у часописах «Вітчизна», «Дніпро», «Київ», газеті «Літературна Україна».

Огляд сучасних антологій поезії («Молоде вино». Упор. М. Розумний, С. Руденко. — к.: Смолоскип, 1994) і прози («Тексти». Редколегія: А. Кокотюха, Р. Кухарчук, М. Розумний, С. Руденко. — К.: Смолоскип, 1995).

Місце і значення українського словесного мистецтва у світовому літературному процесі.

ЛІТЕРАТУРА ПРИДНІСТРОВ'Я (6 год)

Для вивчення напам'ять

- А. Малишко. «Пісня про рушник».
Олесь Гончар. Уривки з романів «Прапороносці» або «Собор» (за вибором учителя).
Д. Павличко. «Коли ми йшли удвох з тобою...».
В. Симоненко. «Лебеді материнства».
Б. Олійник. «В оборону хліба».
Л. Костенко. «Життя іде і все без коректур».

Основні вимоги до знань і вмінь учнів (з урахуванням засвоєних у попередніх класах)

Учні повинні знати:

- основні етапи розвитку української літератури, найважливіші факти літературного процесу;
- суспільну роль художньої літератури;
- світове значення українського красномовства;
- основні етапи життєвого і творчого шляху Т. Шевченка, І. Франка, П. Тичини, М. Рильського, Олесь Гончара; найвизначніші біографічні відомості про інших письменників;
- типове (конкретно-історичне та загальнолюдське) значення головних дійових осіб вивчених творів;
- історичні ознаки поняття народності літератури, критичного реалізму, художнього образу, літературного характеру, літературного типу, індивідуального стилю письменника; літературні роди та їх основні жанри; визначальні ознаки силабо-тонічної і тонічної систем віршування.

Учні повинні вміти:

- аналізувати твір з урахуванням його художньої, естетичної та ідейної цілісності й авторської позиції;
- складати тези й конспекти критичних статей, рецензій на самостійно прочитані книжки, а також на твори інших видів мистецтва, пов'язаних з літературою;
- створювати усні й письмові твори-роздуми проблемного характеру (також індивідуальні, порівняльні, групові характеристики) за вивченим твором (або кількома творами), твір-роздум на літературні й публіцистичні теми;
- зіставляти різні погляди в процесі полеміки, виявляти здатність аргументувати свої твердження, власну думку про твір;
- користуватися довідниковими джерелами, зокрема літературними енциклопедіями та словниками літературознавчих термінів.

ЗМІСТ

Приказ Министра просвещения № 547 от 12.05.2009 г. «О введении в действие решений Коллегии Министерства просвещения от 30.04.2009 г.»	3
Приказ Министра просвещения № 314 от 10.04.2006 г. «О введении в действие решений Коллегии Министерства просвещения от 29.03.2006 г.»	5
Базисный учебно-развивающий план общего образования в Приднестровской Молдавской Республике	6
Государственный образовательный стандарт общего образования по украинской литературе (родной)	26
Державний стандарт основної загальної освіти	28
Державний стандарт середньої (повної) загальної освіти	35
Програма з української літератури для загальноосвітніх закладів з українською мовою навчання. 5–11 класи	42

Навчальний посібник

ЗБІРНИК
нормативного і програмного супроводу
з навчального предмета
«Українська література»
(рідна)

Редактор *І.О. Аношкіна*

Комп'ютерна верстка,
виготовлення оригінал-макета *О.М. Тимчук*

Підписано до друку 09.09.2009.

Формат 60 × 84 1/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Умовн. др. а. 8,66. Тираж 10 екз.

ДООЗ «ПДІРО», 3300. м. Тирасполь, вул. Каховська, 17.

Віддруковано на ГППП «Бендерська типографія „Поліграфіст”».

м. Бендери, вул. Пушкіна, 52.